

1.2. የብፁዕ አቡነ ሳሌር ቅብዕተ ጽጽስና (1882)

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ቀድሞ በማርሴል የነበረው የቅዱስ ሚካኤል የኦሮሞ ልጆች ኮሌጅ ዲሬክተር የነበሩትን የጉንዛጉን አባ ሉዊን የርሳቸው ረዳትና ተተኪ ጳጳስ አድርገው እንዲቀባቸው ከሮም ፈቃድ አገኙ። ስለሆነም በታኅሣሥ 10 ቀን 1882 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የጉንዛጉን አባ ሉዊን በስም የሞሮኮ ጳጳስነትን ሰጥተው የጽጽስና ስማቸውን ደግሞ ብፁዕ አቡነ ሳሌር ብለው በሐረር በሚገኘው በሚስዮኑ ጸሎት ቤት ውስጥ ቀቧቸው። አባ ኤርኔስት፣ አባ ካዚሚር፣ አባ ጁሊየንና አባ እንድርያስ ጃሮሶ በብፁዕ አቡነ ሳሌር ቅብዕተ ጽጽስና ሥነ ሥርዓት ላይ ተገኝተው ነበር። ከሐረር በታኅሣሥ 16 ቀን 1882 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለካፑቺን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጸፉት ደብዳቤ ከሮም በተገኘው ፈቃድ መሠረት ለጉንዛጉ አባ ሉዊ ቅብዕተ ጽጽስና እንደ ሰጧቸው አሳውቀዋቸዋል። አዲስ የተቀቡትን ጳጳስ፣ አባ ካዚሚርንና አባ ኢያቄምን ለሸዋ አገልግሎት እንደ መደቧቸውም በዚሁ ደብዳቤ ገልጸዋል። እንደ እሳቸው ግምት፣ በጊዜው በነበረው የኢትዮጵያ ሁኔታ ወደ ሸዋ የሚሄደው የሚሊዮናውያን ቡድን የመሞት ወይም የመባረር ዕጣ ሊገጥመው እንደሚችል ይጠበቅ ነበር።

በታኅሣሥ 19 ቀን 1882 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጸፉት ሌላ ደብዳቤ፣ ምንም እንኳን አስቸጋሪ ሁኔታ ሊገጥም እንደሚችል የተገነዘቡ ቢሆንም በሐረር ከነበሩት ሚሊዮናውያን ውስጥ በሸዋው ንጉሥ ግዛት ውስጥ ለሚገኙት ካቶሊኮች አገልግሎት ለመላክ እንደ ወሰኑ ሲያብራሩ በጊዜው ከነበረው የሐረር አስተዳዳሪ ለብፁዕ አቡነ ሳሌርም ሆነ ለሁለቱ አጋሮቻቸው ከሐረር በቀጥታ ወደ ሸዋ የመግቢያ ፈቃድ የማግኘቱ ጉዳይ የማይቻል እንደ ነበረም ጠቁመዋል። በዚህ ምክንያት ለሸዋ ጉዟቸው መተላለፊያ ሊሆናቸው የሚችለው ዘይላ ብቻ ነበርና ለሸዋ የተመደቡት ሚሊዮናውያን ወደዚያ መሄድ የግድ እንደ ሆነባቸውም ገልጸዋል።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በግንቦት 10 ቀን 1883 ዓ.ም. በጸፉት ደብዳቤ ደግሞ ብፁዕ አቡነ ሳሌር በየካቲት 20 ቀን 1883 ዓ.ም. ከዘይላ አካባቢ ወደ ሸዋ ለመሄድ ተነሡ ሲሉ ሊዮን ለሚገኘው

የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት አሳውቀዋል። ከብፁዕ አቡነ ከኻኝ ደብዳቤ የምንረዳው ሌላው ነገር ወደ ሸዋ ከተጓዘው የሚሊዮናውያን ቡድን ጋር ሦስት ሌሎች አውሮጳውያን ተጓዦች እንደ ነበሩ ነው።

1.3. የብፁዕ አቡነ ሳሌር ሐዋርያዊ አገልግሎት በሸዋ (1883)

በኅዳር 26 ቀን 1883 ዓ.ም. ከሐረር ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጸፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ስለ ኦሮሞ ሀገር ሐዋርያዊ ተልእኮ ጠቅለል ያለ ገለጻ ሲሰጡ ብፁዕ አቡነ ሳሌርና አጋሮቻቸው ከአዲስ ምኒልክ ባገኙት ፈቃድ መሠረት ከሐምሌ 1883 ዓ.ም. ጀምሮ ከአዋሽ በስተግራ ከሚገኙ የከረዩ ጉሳዎች ዘንድ ለፍረው ተቋርጦ የነበረውን የካቶሊካዊ ሐዋርያዊ ተልእኮ በሸዋ እንደሚቀጥሉም ገልጸዋል። ብፁዕ አቡነ ሳሌር እዚያ ለጥቂት ጊዜ ባደረጉት ቆይታ ለተወሰኑ ካቶሊኮች ሜሮን ከመቀባቸውም በላይ መቶ ለሚሆኑ ሰዎች ደግሞ የፋሲካን ቁርባን አቁርበዋል። ብፁዕነታቸው በሸዋ ይገኙ ለነበሩት ኢትዮጵያውያን ካቶሊክ ካህናት ደብዳቤና ለኑሮአቸው የሚያስፈልጉአቸውን ነገሮች በመላክ ያበረታቷቸው ነበር። ብፁዕ አቡነ ሳሌር ከአንድ ሚሊዮናዊ ጋር አዋሽን ተሻግረው ትልቅ የኦሮሞ ጎሳ በሆነውና ለአዲስ ምኒልክ በገበሬው በኢቱ መካከል ለመስፈር ሲጠባበቁ የነበረው ክረምቱ እስኪያልፍ ነበር።

የእስላም ባህልና የራሷ የሆነ ለየት ያለ ልማድ በነበራት ሐረር ደግሞ ሚሊዮናውያን በእስቸጋሪ ሁኔታ ውስጥ ነበሩ። ነገር ግን በከተማዋ ሁለት አካባቢዎች የነበሩ ነዋሪዎች የኦሮሞ ብሔረሰብ ተወላጆች ነበሩ። ቀደም ብሎ የሐረር እስልምና ተከታዮች ቁጥር የተወሰነ ነበር። በርካታው ሕዝብ ደግሞ የድሮ ሃይማኖት ተከታይ ሲሆን ግብፃውያን ሐረርን ከያዙ በኋላ ግን የእስልምና ሃይማኖት ለየት ባለ ዘዴ ለመስፋፋት ቻለ። የሐረር የእስላም መንግሥት ለአውሮጳውያን በይበልጥም ደግሞ ለክርስትና ሃይማኖት ተፅዕኖ ፍራቻ ነበረው። የካቶሊክ ሚሊዮናውያን ወደ ግዛቲቱ ማዕከላዊ ክፍል እንዳይገቡ ሲታገዱ እነሱን በማገኘትም አቅጣጫ የሚመሩና የሚረዱ ግለሰቦችም ዛቻና ማስፈራራት ይሰነዘርባቸው ነበር። ብፁዕ

አቡነ ካሻኝ በደብዳቤያቸው እንደ ገለጹት ግብፃውያን በሐረር ውስጥ አዳዲስ የአስልምና ቡድን እንዲያቋቁሙ ፈቃድ ያገኙት ከእንግሊዝ መንግሥት ነበር። ስለሆነም በርም በሚገኘው የታላቋ ብሪታንያ ዋና መልእክተኛ አማካይነት በሐረር ለሚገኙ ካቶሊክ ሚሲዮናውያን ከእንግሊዝ መንግሥት ድጋፍ ያገኙ ዘንድ ብፁዕ አቡነ ካሻኝ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊን አመለከቱ።

ከዚህ በሚያዝያ 1 ቀን 1884 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ካሻኝ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጻፉት በሌላ ደብዳቤ ደግሞ በሚሰየናውያን መልካም አብነትና በጎ አድራጎት ምክንያት በዚህ ከእስላም ጋር ሰላማዊ ኑሮ እንደ ነበራቸውም ጠቅሰዋል። ስለሆነም ከግብፅ መንግሥት ምንም ተቃውሞ ሳይገጥማቸው በዚህ ውስጥ ለካቶሊክ ሚሲዮን እንድ ቤት ገዝተው ነበር። ይህ ሁኔታ ለአውሮጳም ሆነ ለአውሮጳውያን ተቋማት አገልግሎት ጠቃሚ የሆነ ክንውን ሲሆን በሀገሪቱ ውስጥ በዐይነቱ የመጀመሪያው ነበር። በተጨማሪም ብፁዕ አቡነ ካሻኝ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ እንዳስታወቁት ክርስቲያናዊ ኅብረትን ለመፍጠር የሚረዳ እንድ አነስተኛ ቤተክርስቲያን በዚህ ውስጥ የመገንባት እቅድ ነበራቸው። በዚህ ጊዜ በሐረር የሚገኙት ሚሲዮናውያን አስልምና ወዳልተሰራጨባቸውና ዋና የእርም ሀገር ወደ ሆኑት አካባቢዎች መዝለቅ በመቻላቸው ተጽናኑ። ብፁዕ አቡነ ካሻኝ አባ ጴጥሮስን ከሐረር የሁለት ቀን ከግማሽ የእግር መንገድ ርቀት ላይ ወደሚገኙት ወደ አኒያ እርምዎች ዘንድ ሰደዷቸው። ሕዝቡም መልካም አቀባበል አደረገላቸው። ይህም ሁኔታ ለቀጣዩ የካቶሊክ ሐዋርያዊ ተልእኮ ተስፋ ሰጪ ምልክት ሆነ።

በሌላ በኩል ደግሞ በሸዋ የሚገኙት ሚሲዮናውያን ሁኔታ ምንም የሚያስተማምን አልነበረም። በሚያዝያ 1 ቀን 1884 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ካሻኝ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጻፉት ደብዳቤ ከታኅሣሥ 1883 ዓ.ም. ጀምሮ በሸዋ ስለሚገኙት ሚሲዮናውያን ምንም ዐይነት ወሬ እንዳላገኙ ገልጸዋል። በተጨማሪም በኅዳር ወር 1883 ዓ.ም. አዲስ ምኒልክ በአሩሲ እርምዎች ላይ ከመዝመታቸው በፊት በአዲስ ምኒልክ 4ኛ ትእዛዝ መሠረት የግዛታቸውን መኳንንት ያካተተ ስብሰባ አድርገው ነበር። በአጋጣሚውም ንጉሡ በዙፋናቸው ላይ ሲቀመጡ የቅርብ ሹማምንቶቻቸው ደግሞ በዙሪያቸው ተሰብስበው ነበር። አቡነ

ማቴዎስ የአዲስ ምኒልክ 4ኛን እምነት የሚቃወሙትንም ሆነ ለእነሱ ጥገኝነትና ድጋፍ የሚሰጡትን እንዲሁም ተገን የሚሆኗቸውን ሁሉ በጽኑ አወገዙ። ውግዘቱም ያተኮረው በካቶሊካውያን ላይ እንደ ነበረ ይታወቃል። ነገር ግን አዲስ ምኒልክ የአቡነ ማቴዎስን ውግዘት በመቃወም ለጉዳዩ እልባት የመስጠቱ ጉዳይ እሳቸው ከአሩሲ ሲመለሱ እንዲሆን አስተላለፉት። ስለሆነም ምንም እንኳን አዲስ ምኒልክ ለብፁዕ አቡነ ላሴር ደግነታቸውን ማሳየታቸውን ቢቀጥሉም አዲስ ተቃውሞ በካቶሊክ ሚሲዮናውያንና በደጋፊዎቻቸው ላይ ተቀስቆሶ ነበር።

ብፁዕ አቡነ ካሻኝ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ እንደ ገለጹት ብፁዕ አቡነ ላሴር በአዲስ ምኒልክ ድጋፍ በሸዋ የፊንፊኔን ዋና ጣቢያ አካባቢ የመጎብኘትና ሜሮን የመቀባት እድል አገኙ። በቁጥር አነስተኛ የነበሩት የሀገር ተወላጅ ካህናት የካቶሊክ እምነት ሕግጋትን ጠንቅቀው የተገነዘቡ ቢሆንም በከፋ የነበሩት ግን እምነታቸውን ወደ መተው አዘንብለው ነበር። በከፋ የነበሩ ካቶሊኮች እነዚያን ካህናት በቅሬታ ሲያዩዋቸው የከፋው ንጉሥ በትዕግሥት ይዞአቸው ነበር። ይህንን ሁኔታ ለጊዜው ለማሻሻል በ1883 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ካሻኝ በአካባቢው ታዋቂ የነበሩትን ያገሩን ተወላጅ ካህን አባ ጳውሎስን ወደ ከፋ ሲልኩ በጌራ የነበሩትን ካህን እንዲረዷቸውና ቀለብም እንዲወስዱላቸው፤ እንዲሁም ከከፋ ንጉሥ ጋር ተገናኝተው የተፈጠረውን የመገንጠል አዝማሚያ ማስወገድ የሚቻልበት ሁኔታ ካለ እንዲሞክሩ ትእዛዝ ሰጥተዋቸው ነበር። አባ ጳውሎስም ለብፁዕነታቸው ይህንን አሳፋሪ የመገንጠል አዝማሚያ ሥር ከመስደዱ በፊት ልገታ እንደምችል ተስፋ አደርጋለሁ ሲሉ ጽፈዋል።

ብፁዕ አቡነ ካሻኝ ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በነሐሴ 2 ቀን 1884 ዓ.ም. ከጻፉት ደብዳቤ እንደምንረዳው ደግሞ በዚያ ዓመት በሐረር የነበሩ የካቶሊክ ሚሲዮናውያንም በአስቸጋሪ ሁኔታ ውስጥ ይገኙ ነበር። ብፁዕነታቸው በደብዳቤያቸው የእንግሊዝ መንግሥት የግብፅ ወታደሮች ሐረርን ለቀው እንዲወጡ በማዘዙ የእነሱም ሁኔታ በጣም አስጊ ሆኖ እንዳገኙት ገልጸው የማኅበሩን ጠቅላይ አለቃ የአራቱን ዓመት የትግልና የትዕግሥት ውጤቶችን ጥላን እንደወጣ ወይስ የክርስትና ጥቅም ገና ያልገባውን የእርምን

ሕዝብና ይልቁንም በበጎ መንፈስ የማያዩንን የእስላም ጎበዘተሰብ ተማምነን እንቀመጥ ሲሉ ምን ማድረግ እንደሚገባቸው ጠይቀው ነበር።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከኤደን በታኅሣሥ 2 ቀን 1884 ዓ.ም. የካቲቱን ማኅበር ጠቅላይ ግምጃ ቤት ለነበሩት ለቪናው አባ ብሩኖ በጻፉት ደብዳቤ ምንም እንኳን ያሉበት ሁኔታ አስጊ ቢሆንም ትንሽ የተስፋ ጭላንጭል እንደሚታይበት ገልጸዋል። በዚህ ደብዳቤ እንደ ገለጹትም ከአካባቢው የመንግሥት ባለሥልጣኖች ባገኙት ፈቃድ ወደ ወደቡ በመሄድ ባደረጉት የስድስት ሳምንታት ቆይታ የሚፈለግባቸውን ተልእኮ ለማካሄድ እንደቻሉም ገልጸዋል። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ወደ ዘይላ ሲጓዙ የመጀመሪያ የግብፃውያን ወታደሮች ቡድንና በርካታ የቀድሞው የሐረር መንግሥት አባላት አብረዋቸው ነበር። የዚያ ጉዞ መሪ የነበረ አንድ እንግሊዛዊ መኰንን ከኢሳ ጎሳዎች ጋር በመተባበርና መንገደኞቹ የግመል መጓጓዣ እንዲያገኙ በማድረግ ጉዞውን ከዚህ ቀደም በተለመደው መልኩ አደራጀ። ተጓጉሮም ከአሥራ ሁለት ቀን ጉዞ በኋላ ወደ ዘይላ ደረሱ። እዚያም ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የኦሮሞ ሀገረሰብከት ሚሲዮናውያን ተወካይ የነበሩትን አባ ቄሳርንና ወንድም እስታኒስላን አገኙባቸው። እነርሱም በሙሉ ጤንነትና መንፈሳዊነት ክርስቲያናዊ ተልእኮአቸውን እያከናወኑ ነበር።

ከላይ በተጠቀሰው ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ እንዳመለከቱት የዘይላው አሚር አቡበክር በዘይላ ውስጥ የካቶሊክ ቤተክርስቲያን መንግሥቱን በሰማ ጊዜ አንዳንድ ችግር ፈጥሮ ነበር። እንዲያውም መሬት ለካቶሊክ ሚሲዮን መስጠቱም አስቆጭቶት ነበር። ይሁንና እንደ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አባባል እንግሊዞች ከገቡ በኋላ ሁሉም ነገር መልኩን ቀይሯል። ዘይላን የያዙት የእንግሊዝ ወታደሮች መሪ፣ ሻለቃ ሀንተር የካቶሊክ ሚሲዮናውያን ያከናወኑትን ሁሉ ከመደገፉም በላይ በሚሲዮን ጣቢያው አካባቢ ከነበረው ነጻ መሬት ወስደው ይዞታቸውን እንዲያሰፉም ፈቀደላቸው። ሌላው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የተደሰቱበት ነገር የእንግሊዝ ካቶሊካውያን ወታደሮች በዘይላ በሚገኘው ጊዜያዊ ቤተክርስቲያን ይካሄድ በነበረው የቅዳሴ ሥነ ሥርዓት ላይ ተሳታፊ መሆን ነበር።

ሚሲዮናውያን በመካከላቸው መኖራቸው ያስደሰታቸው መሆኑን በአንድ ድምፅ የገለጹት የቅኝ ግዛቷ አስተዳዳሪ ሚስተር ላጋርድ፣ የመንግሥት ሠራተኞችና የቀሩት የከተማዋ ነዋሪዎች ለብፁዕ አቡነ ከኻኝ ልባዊ አቀባበል አድርገውላቸዋል። በዚህ ምክንያት እዚያ ለተጀመረው አዲስ ተልእኮ መሠረት ለመጣል አስፈላጊ የሆኑትን አንዳንድ ነገሮች ለማመቻቸት ብለው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በአቡነ ለስድስት ወራት ያህል ለመቆየት አቀዱ። ነገር ግን በጥር ወር 1885 ዓ.ም. መጨረሻ ላይ ሐረር ራሷን ችላ እንድትተዳደር በይፋ ለማወጅ ታቅዶ ስለ ነበር ወደ ሐረር መመለስ ግድ ሆነባቸው።

2. አዳዲስ የፖለቲካ ክሥተቶች በኢትዮጵያ (1884)

በታኅሣሥ 3 ቀን 1884 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለካቲቱን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ የኦሮሞ ሀገረሰብከት በማስመልከት ዓመታዊ ሪፖርት ጻፉ። በዚህም መሠረት በ1884 ዓ.ም. መጨረሻ የግብፅ ወታደሮች የራሷን ነፃ አገዛዝ መልሳ ካገኘችው ሐረር ሙሉ ለሙሉ ለቀው ሲወጡ በግዛቲቱ የሚገኙ የኦሮሞ ተወላጆች ነፃነት ተረጋገጠ። እንደ አባባላቸው ከሆነ ይህ ሁኔታ ለካቶሊክ ሐዋርያዊ አገልግሎት የወደፊት ነፃነት ሊያመጣ ሲችል የሰላም ዋስትናን የማግኘቱ ጉዳይ ግን አዲስ የሚመሠረተው መንግሥት ያለ ጥርጥር የእስላም አስተዳደር ስለሚሆን የማይታሰብ ነበር። በዚህ መግለጫቸው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ እንዳስገነዘቡት ቀደም ብሎ የግብፃውያን ፖለቲካ የካቶሊክ ሚሲዮን በሐረርጌ ግዛት ውስጥ እንዳይስፋፋ የሚያግድ ነበር። በዚህ ምክንያት በአካባቢዋ የውጪ ዜጎችን ማየት እንግዳ ነገር ወደማይሆንባት በኢትዮጵያ ጠረፍ ወደምትገኘው ወደ ጦላ ሁለት ሚሲዮናውያንን ልከው ነበር። በሰኔ ወር 1884 ዓ.ም. እላይ ከተጠቀሱት ሚሲዮናውያን አንዱ አባ ጴጥሮስ ከረዥም ጊዜ ድርድር በኋላ በግብፃውያን ተጽእኖ ሥር የነበረውን ግዛት ድንበር ተሻግረው አብዛኛው ሕዝቧ ዘላን ወደነበረበት ወደ አኒያ ኦሮሞዎች ክልል ደረሱ።

በ1884 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በአዋሌ ሸለቆ በሚገኙት የኖሌ ኦሮሞዎች ሀገር አዲስ የሚሲዮን ጣቢያ መሠረቱ። የአዋሌ ሚሲዮን ጣቢያ የሚገኘው በኢሳ ግዛት በኩል አዋሌን ከዘይላ ጋር

ከሚያገናኛት ዋና መንገድ አጠገብ ነበር። ቀድሞ እስልምናን አሻፈረች ብሎ የነበረው የአዋሌ ሕዝብ የክርስትናን እምነት ለመቀበል ዝግጁ ነበር። ለአዋሌ ጣቢያ በኃላፊነት የተመረጡት ሚሲዮናዊ በነበራቸው ችሎታና ረጅም የሚሲዮናዊ አገልግሎት ልምድ የአካባቢው ሕዝብ በቶሎ እምነቱን የጣለባቸው አባ ፈርዲናንድ ነበሩ። የብፁዕ አቡነ ከኻኝ ተተኪ የሚሆኑት አባ እንድርያስ ጃርሶም በአዋሌ የአባ ፈርዲናንድ ረዳት ሆነው እንዲሠሩ ተመረጡ።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለካቲቹን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ባቀረቡት ጥያቄ መሠረት ከመጡት ሁለት ሚሲዮናውያን አንዱ የእንግሊዝ ቅኝ ግዛት በነበረችው በዘይላ ሲቀር ሌላው ደግሞ ወደ ፈረንሣይ ቅኝ ግዛት፣ ወደ አቦክ መሄድ ነበረበት። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ኢትዮጵያውያን ስደተኞችን ለመርዳት በነበራቸው መልካም ፍላጎት አቦክ የነበረውን የሚሲዮን ጣቢያ ለማሳደግ ከፍተኛ ጥረት ያደርጉ ነበር። እንደሳቸው አስተሳሰብ በጣም ጠቃሚ ለነበረው ለዚህ እቅዳቸው ትኩረት እንዲሰጡ ጠቅላይ አለቃቸውን ጠይቀው ነበር። በዘመኑ የነበረውን የሸዋ ሐዋርያዊ ተልእኮ በተመለከተ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከላይ በተጠቀሰው ደብዳቤያቸው እንዳስረዱት በንጉሥ ምኒልክ ግዛት ክልል ውስጥ የሚገኘውና ከፍተኛ ትኩረት የሚያስፈልገው የኦሮሞ ሀገረስብከት አንደኛው ክፍል በአሳሳቢ ሁኔታ ላይ ወድቆ ነበር። በአፄ ዮሐንስ 4ኛ ተጽዕኖ ምክንያት የሸዋው ንጉሥ ለብፁዕ አቡነ ሳሌርና ለሁለቱ ጓደኞቻቸው ነፃ የሆነ ሐዋርያዊ ሥራቸውን እንዲቀጥሉ ሙሉ ሥልጣን ሊሰጡላቸው አልቻሉም ነበር።

ከሐረር በጥር 12 ቀን 1885 ዓ.ም. ለካቲቹን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ግብፃውያን ወታደሮች ሐረርን ለቀው የወጡት ጥንቃቄ በተሞላበት ሁኔታ እንደ ነበር ከመግለጻቸውም በላይ ከአንድ ወር በኋላ የግብፅ መንግሥት ሥልጣኑን ሙሉ ለሙሉ እስኪያስረክብ ማለትም እስከ ግንቦት 1885 ዓ.ም. ድረስ ከሚቆዩት ስምንት መቶ ሰዎች በስተቀር ሌሎች ግብፃውያን በሐረር እንዳልቀሩ አመልክተዋል። በዚያን ጊዜም ባመቸ ሁኔታ ለሀገሩ ገዥ፣ ለቀድሞው የሐረር አሚር ልጅ ሥልጣን የሚያስረክበው ሻለቃ ሀንተር ከዘይላ ወደ ሐረር እንደ ደረሰም ጠቅሰዋል። ብፁዕነታቸው በዚያው ደብዳቤላቸው እንደ

ገለጹት በዚያን ወቅት የሐረርና አካባቢዋ ሕዝብ የተረጋጋ ኑሮን ሲመራ በኢሳ በኩል እስከ ዘይላ ድረስ የሚወስደው መንገድ ግን አስጊ ነበርና ከግብፃውያን ወታደሮች መካከል ሰባት ወይም ስምንት ያህሉ በጉዟቸው ወቅት ተገድለዋል።

2.1. በካቶሊክ ሚሲዮናውያን ላይ የተቀናጀ ስደት (1885)

በጥር 12 ቀን 1885 ዓ.ም. በጻፉት ከላይ በተጠቀሰው ደብዳቤላቸው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በዚያን ዓመት የሸዋው ሐዋርያዊ ተልእኮ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ጫና ሥር እንደ ወደቀና አቡነ ማቴዎስና ደጋፊዎቻቸው የካቶሊክ ሚሲዮናውያንንና ኢትዮጵያውያን ካቶሊኮችን እንዳሳደዱባቸው፣ እንዲሁም በአዋሽ ወንዝ ዳርቻ በሚገኘው በረከት በተባለው መንደር የነበሩት ብፁዕ አቡነ ሳሌርና አብረዋቸው የነበሩት ሁለት ሚሲዮናውያን ለአፄ ምኒልክ የሚገብሩትን የኢቱ ኦሮሞዎች ሀገር ማለፍም ሆነ በመንግሥት ላይ የተቃውሞ እንቅስቃሴ የነበረበትን የደቡብ ምዕራብ ኦሮሞ ክልል አቋርጦ ወደ ቀድሞው የሸዋ ሚሲዮን ጣቢያ መሄድ እንዳልተቻላቸው ገልጸዋል። እሳቸውም ወደ አቦክ ደርሰው ያካባቢውን ሁኔታ ካጤኑ በኋላና ወደ ሐረር ከመመለሳቸው በፊት በዘይላ ከሚገኙት ሚሲዮናውያን ውስጥ አንዱን በጊዜያዊነት ለአቦክ እንዲመድቡላቸው የሚጠይቅ ደብዳቤ እንደገና ለአባ ዶሚኒክ ላኩ።

በዚያን ጊዜ ብፁዕ አቡነ ከኻኝን በጣም አሳስቧቸው የነበረው ወደ ሸዋ ልንሄድ መጣን የሚሉት ሁለት የፕሮቴስታንት ሚሲዮናውያን ወደ አቦክ መድረስ ነበር። ከላይ ከተጠቀሰው ደብዳቤላቸው እንደምንረዳው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለሃይማኖታቸው ከነበራቸው መንፈሳዊ ቅናት ለአቦኩ አዲስ እቅድ ሚሲዮናዊ እንዳገኝ ድጋፍ ይሰጡኛል ብለው ወዳመኑባቸው ወደ ቀድሞው የኦሮሞ ሀገረ ስብከት አቡን ወደ ክርዲናል ማስያስም ጽፈው ነበር። ይህንኑ ጉዳይ ለካቲቹን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ አስታውቀዋል። ይህ ደብዳቤ በዚያን ወቅት የሐረሩ ሁኔታም አስጊ እንደ ነበረ አንዳንድ ጥቆማዎችን ይሰጣል።

በግንቦት 18 ቀን 1885 ዓ.ም. አሚር አብዱላሂ ቀደም ብሎ በግብፅ መንግሥት ተሹሞ የነበረውን ግብፃዊ ናዲን በመተካት

የሐረር ገዢ ሆኖ በእንግሊዞች ተሾመ። ግብፅን በቅኝ ግዛትነት ይዞ የነበረው የእንግሊዝ መንግሥት አሚር ናዲ ከሌሎቹ ግብፃውያን ጋር ሐረርን ለቆ እንዲወጣም ትእዛዝ ሰጠ። በግንቦት 26 ቀን 1885 ዓ.ም. የመጨረሻው የግብፅ ወታደሮች ቡድን ከዚያ በመውጣቱ በሐረር የግብፃውያን አገዛዝ አከተመ። በእንግሊዛዊ ጦር አዛዥ ሥር ተቋቁሞ የነበረው የሐረር የጦር ሠራዊት እንግሊዛዊ ጦር አዛዥ ወደ ወደቡ በተመለሰ ጊዜ ፈቃደኛ ሆነው በሐረር ውስጥ በቀሩ የተወሰኑ ግብፃውያን ምክትል አዛዦች ሥር እንዲመራ ተደረገ። በሐረር ውስጥ የሚቋቋመውን አዲስ አስተዳደር የሚያደራጀው የእንግሊዝ መንግሥት በተወካዩ ሻለቃ ሀንተር በኩል ስለ ነበር የአሚር አብዱላሂ ሹመት በእንግሊዝ በጎ ፈቃደኝነትና በሀንተር አስተባባሪነት ላይ የተመረኮዘ ነበር።

የበፊቱ አሚር ሞሐመድ ልጅ አሚር አብዱላሂ የእንግሊዝ መንግሥት ወኪል ከነበረው ሻለቃ ሀንተር የሐረር አሚርነትን ሥልጣን ሲቀበል በግዛቲቱ በሚገኙ የእስልምና ተከታዮች ዘንድ ታላቅ ደስታ ሆነ። በሌላ በኩል ግን አክራሪ እስላሞች የነበሩት የሐረር ገዢዎች ሁኔታ ያስፈራቸው የካቶሊክ ሚሲዮናውያን ከሐረር ውጪ ሌላ የሚሲዮን ጣቢያ ለማቋቋም መሯሯጥ ጀመሩ። አሚር አብዱላሂ ወዲያውኑ የእስልምና ሃይማኖት ለሐረር ብቸኛ ሃይማኖት እንዲሆን ብሎ ሲያውጅ ለነዋሪዎቹ የተሰጣቸው ምርጫ እስልምናን መከተል ወይም ቅጣት መቀበል ወይም መታሰር የሚል ነበር። በመሆኑም ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በሐረር የነበሩትን ሚሲዮናውያንና በሚሲዮኑ የሕፃናት ማሳደጊያ ውስጥ የነበሩትን ሕፃናት ወደ አቡነ ሲያዛውሩ እሳቸው ግን የሕዝቡን ፍራቻ ለመቀነስ በሐረር ቆዩ። በሌላ በኩል ደግሞ በዚሁ ጊዜ በሸዋ ውስጥ በካቶሊኮች ላይ ስደት ተቀስቆሶ ነበር። ከኢትዮጵያ ወገ አጥባቂ ኦርቶዶክሶች በተደረገባቸው ተጽዕኖ ብፁዕ አቡነ ሳሌርና ሁለት ሚሲዮናውያን ስደት ደርሶባቸው ነበር።

በታኅሣሥ 13 ቀን 1885 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጻፉት ደብዳቤ ደግሞ የግብፅ ወታደሮች ለቀው ከወጡ በኋላ ሐረር በእንግሊዞች ሞግዚትነት ሥር ወደቀች። የግብፃውያን ተጽዕኖ ለረጅም ጊዜ ያስቀየመው የኦሮሞ ሕዝብ ከካቶሊክ ሚሲዮናውያን ጋር መግባባትን ፈጠረ። የኦሮሞ ጎሳ መሪዎች በመካከላቸው የሚሲዮን ጣቢያዎችን ሠርተው

ልጆቻቸውን እንዲያስተምሩ ሚሲዮናውያንን ጋበዟቸው። እስልምናም በሐረር ግዛት ውስጥ ለረጅም ዘመን የነበረውን ክብር ማጣት ጀመረ። ነገር ግን ሐረር ውስጥ በእንግሊዝ መንግሥት የተደራጀው አነስተኛ የጦር ኃይል አሚር አብዱላሂ ሥልጣኑን እንዲያጠናክር ብቻ ሳይሆን እንደ ሱዳኑ ሁሉ አክራሪ የእስልምና ሃይማኖትን እንዲያስፋፋም ዕድል ሰጥቶት ነበር። እስልምናን አንቀበልም ያሉ ሰዎች ንብረታችሁ ይወረሳል የሚል ዛቻ ሲሰነዘርባቸው በእያንዳንዱ መንደርም መስጊድ የመንገባትና የእስልምናን ወግና ባህል የመከተል ግዴታ ነበር። ከዚያም በኋላ በሐረር ክፍለ ሀገር በክርስትና ሃይማኖት ላይ ጥላቻና ንቀት በፍጥነት ተዛመተ።

2.2. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ከሐረር መባረር (1886)

በ1885 ዓ.ም. አሚር አብዱላሂ በሐረር በሚኖሩ አውሮጳውያን ላይ በነበረው ተቃውሞ የተነሣ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ትልቅ የሞራልና የአካል ስቃይ ደርሶባቸው ነበር። ለምሳሌ የጣልያን የጂኦግራፊ ድርጅት አባል በነበረው በመስፍን ጃን ፒየትሮ ፖሮ መሪነት ወደ ሸዋ ይጓዝ የነበረው የጣልያን አሳሾች ቡድን በሚያዝያ 9 ቀን 1885 ዓ.ም. በሐረር አካባቢ በአሚር አብዱላሂ ወታደሮች መጨፍጨፋት የሚታወስ ነው። አብዱላሂ አሳሾቹን ያስገደላቸው ምናልባት ወደ ሸዋ ደርሰው ከአፄ ምኒልክ ጋር በመሆን ያጠቁኛል በሚል ፍራቻ ሳይሆን አይቀርም።

በዚህ አስጊ ሁኔታ ውስጥ እንኳ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ሐረርን ለቀው ሊሄዱ አልቻሉም። ሌላው ቀርቶ የአፄ ምኒልክ ተከታዮች ከሆኑት አማሮች ጋር ወዳጅነት ፈጥረዋል በሚል አግባብ በሌለው ወንጀል ከሰሱባቸው። ስጋታቸውን ሊያባብስ የፈለገ ያልታወቀ ሰው ደግሞ በእሳቸው ስም አፄ ምኒልክ ሐረርን እንዲወሩ ጥሪ የሚያደርግ ደብዳቤ ጻፈ። በጠላቶቻቸው የተደረገው ይህ ሁሉ ደባ የአሚር አብዱላሂን ቁጣ በእሳቸውና በክርስቲያኖቻቸው ላይ ለማስነሣት የታቀደ ነበር። ይህንን ሴራ በብፁዕ አቡነ ከኻኝ ላይ የተበተነው ወገን አሚር እሳቸውና ተከታዮቻቸው ሃይማኖታቸውን የማይክዱ ከሆነ እንዲገድላቸው ለመገፋፋት ብሎ ነበር። ስለሆነም ሁሉም እንዲታሰሩ ተወሰነ።

በሌላ በኩል ደግሞ አሚር አብዱላሂ ብፁዕ አቡነ ከኻኝን ለመግደል አቀደ። ነገር ግን የሞት ውሳኔው በሚጸድቅበት ቅጽበት የአሚር እናት በመጮህ «በእኚህ ደግ ሰው ላይ ምንም ዐይነት ክፉ ነገር ብታደርግ እረግምሃለሁ» ብላ አስጠነቀቀችው። በዚህ ጉዳይ የእናቱ እርግጥን ያሸበረው አሚር የሞት ውሳኔውን ወደ ስደት ቀየረው። ምንም ጊዜ ሳያጠፋ ብፁዕ አቡነ ከኻኝና ሌሎች ሚሲዮናውያን ሐረርን ለቀው በጥር 28 ቀን 1886 ዓ.ም. ወደ ዘይላ እንደ ተጓዙና እዚያም በሰላም እንደ ደረሱ የሚታወስ ነው። ከዚያም መንገዳቸውን ወደ አቡነ ቀጠሉ።

በጥቅምት 29 ቀን 1886 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ እሳቸውና የሐረር ሚሲዮናውያን ከረጅምና አስቸጋሪ ጉዞ በኋላ ወደ ዘይላ በሰላም መድረሳቸውን ሲያሳውቁ አሚር ወደ ዘይላ እንዲሄዱ የፈቀደላቸው ከብዙ ማመንታት በኋላ እንደ ሆነም ገልጸዋል። እንዲሁም ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለካቲትን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጥቅምት 29 ቀን 1886 ዓ.ም. በጻፉት አጭር ደብዳቤ ወደ ዘይላ በሰላም መድረሳቸውን ገልጸዋል። በእነዚህ ሁለት መልእክቶች በመመርኮዝ ብፁዕ አቡነ ከኻኝና አብረዋቸው የተጓዙት ሰዎች ወደ ዘይላ የደረሱት በጥቅምት 28 ቀን 1886 ዓ.ም. እንደ ነበረ ለመረዳት እንችላለን።

በኅዳር 11 ቀን 1886 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከዘይላ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጻፉት ሌላ ደብዳቤ እንደ ገለጹት በሐረር የነበሩትን የካቶሊክ ሚሲዮናውያን ሁኔታ ካባባሉት ዋና ዋና ምክንያቶች መካከል አንዱ በደጃዝማች ወልደገብርኤል የሚመራው የአፄ ምኒልክ ጦር በግንቦት 1886 ዓ.ም. የኢቱ አርምዎችን ሀገር መያዙ ነበር። ብፁዕ አቡነ ከኻኝም ሸዋ በነበሩበት ጊዜ ከአማራው ሕዝብ ጋር መልካም ግንኙነት እንደ ነበራቸው የሐረር ሕዝብ በደንብ ያውቅ ነበር። እንዲሁም በማንና የት እንደ ተጻፈ ያልታወቀ የአማራ ሰላዮች በሐረር ውስጥ እንዳሉ አድርጎ የሚገልጽ ደብዳቤ ተገኘ። ይህን የሰማው አሚር ቁጣው በብፁዕ አቡነ ከኻኝ ላይ ገነፈለ። ማን እንደ ጻፈው ባልታወቀ ደብዳቤ ላይ ስማቸው የተጠቀሰውንም የሐረር ባላባቶች ሁሉ አሰረ።

ከላይ በተጠቀሰው ደብዳቤያቸው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ እንዳታተቱት የእነሱ ከሐረር መውጣት ሲወሰን ቁጣው መለስ ያለለት አሚር በነሐሴ 7 ቀን 1886 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝን በግሉ ተቀብሎ አነጋገራቸው። በዚያ አጋጣሚ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጊዜው በሐረር የነበሩት ሚሲዮናውያን ማለትም አባ ፈርዲናንድ፣ አባ ጴጥሮስ፣ ወንድም እስጢፋኖስ አብረዋቸው ሐረርን ለቀው እንዲወጡ የአሚርን ፈቃድ ጠየቁ። ጥያቄያቸውን በአዎንታ የመለሰው አሚር በሐረርና በአካባቢው ለሚገኙት የሚሲዮን ጣቢያዎችና የእርሻ ቦታዎች ወኪል እንዲመድቡም ፈቀደላቸው።

ከላይ ከተጠቀሰው ከብፁዕ አቡነ ከኻኝ ደብዳቤ የምንረዳው ሌላ ነገር በ1886 ዓ.ም. በሐረርጌ ክፍለ ሀገር አራት የሚሲዮን ጣቢያዎች እንደ ነበሩ ነው። በገጠር የነበሩ በሦስቱ የሚሲዮን ጣቢያዎች የተሠሩት ቤቶች ለባለመሬቶቹ በአደራ ሲሰጡ የሐረሩ የሚሲዮን ቤትና በአካባቢው የነበረው የእርሻ መሬት ለአሚር አብዱላሂ በአደራ ተሰጠ። በወቅቱም ለአርሞ ሀገረስብከት ምጣለያ የነበሩት ሁለት ብቸኛ የሚሲዮን ጣቢያዎች ዘይላና አቡነ ነበሩ። በዚያን ጊዜ በአቡነ ሚሲዮን ጣቢያ ውስጥ ሦስት ሚሲዮናውያን ማለትም አባ ሌዮ፣ አባ አንድሪያስና ወንድም እስጢፋኖስ ከአሥር ልጆች ጋር ነበሩ። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ደግሞ ከአምስት ሚሲዮናውያን ጋር በዘይላ ነበሩ። ከእነዚህ ካህናት መካከል አንዱ በሸዋ ሚሲዮናዊ አገልግሎት የብፁዕ አቡነ ከኻኝ አጋር የነበሩት አባ ፈርዲናንድ ነበሩ።

በታህሣሥ 21 ቀን 1886 ዓ.ም. አቡነ ከኻኝ ለወንድማቸው ከጻፉት ዩኒቨርስ በሚባለው ጋዜጣ ላይ ከታተመው መልእክታቸው እንደምንረዳው ከሐረር እንዲባረሩ የተደረጉት ከሌሎች ሚሲዮናውያን ጋር ባንድነት ነበር። በዚሁ መልእክታቸው ብዙ የደከሙለትና የተሰቃዩለት የሐረር ሐዋርያዊ ተልእኮአቸው በመቋረጡ እንዳዘኑ ገልጸው ጉዞ የጀመሩትም በጥቅምት 3 ቀን 1886 ዓ.ም. እንደ ነበረ ጠቅሰዋል።

ከሐረር ከተነሡበት ቀን ጀምሮ ጉዞአቸው እንዳይሳካ ተቃዋሚዎቻቸው የሚችሉትን ሁሉ መሰናክል ለመፍጠር ሞክረዋል። በመጨረሻም በሐረር ግዛት ውስጥ የሚገኘውን የእርሞን ክልል ጠረፍ በደህና ሁኔታ ተጉዘው ወደ ኢሳ ክልል ከደረሱ በኋላ

ወደ ዘይላ ከሚጓዝ የነጋዴዎች ቡድን ጋር ተቀላቅለዋል። ነጋዴዎቹም መልካም አቀባበል አድርገውላቸዋል። በጉዟቸውም አብረው የነበሩት ነጋዴራች ለሚሲዮናውያን የጉዞ መሪዎች ጥሩ ምክር በመስጠት ረድተዋቸዋል። በብፁዕነታቸው ደብዳቤ ላይ እንደ ተጠቀሰው ከኢሳ ክልል ሲነሡ አምስት መቶ ግመሎችና ከዚያ የማያንሱ አህያች ጭነው ነበር። በጉዞው ላይ ትልቁ ችግር የውኃ እጦት ነበር። ያረፉባቸው ጣቢያዎች ሁሉ አብዛኞቹ ውኃ ያልነበራቸው ሲሆኑ ሌሎቹ ደግሞ በጣም ትንሽ ውኃ ስለ ነበራቸው የተጓዣቸን ፍላጎት ሊያረኩ የማይችሉ ነበሩ።

ሌላው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለወንድማቸው በጸፉት ደብዳቤ ላይ የተጠቀሰው ችግር መንገደኞቹን ያጠቃቸው ንዳድ ነበር። በጥቂት ቀናት ውስጥ ከካቶሊክ ሚስዮናውያን ቡድን ውስጥ ግማሽ ያህሉ በንዳድ ተያዙ። ብዙ ነጋዴዎችም ታመሙ። በዚህም ምክንያት በረሃ ውስጥ ጠፍተው ላለመቅረት ሲሉ ጉዞአቸውን ለማቋረጥ ተገደዱ። በየደረሱበት ጣቢያ ሁሉ የአንድ ሰው የቀብር ሥነ ሥርዓት ሳይፈጽሙ ያለፉበት ጊዜ አልነበረም ለማለት ይቻላል። የእግዚአብሔር ፈቃድ ሆኖ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በበሽታው ባለመያዛቸው ሕመማትን ለመንከባከብና ጓዛቸውን ለመጠበቅ ቻሉ።

2.3. የሐረር በንጉሥ ምኒልክ መያዝ (1887)

በጥቅምት 3 ቀን 1886 ዓ.ም. በአቡነ ከኻኝና በሌሎች ሚሲዮናውያን ከሐረር በመባረር ምክንያት በሐረርጌ የነበረው የካቶሊክ ሚሲዮን እንቅስቃሴ በድንገት ይቋረጣል ተብሎ የተፈራውን ያህል አልተቋረጠም። ንጉሥ ምኒልክ በአሚር አብዱላሂ ላይ ባገኙት ድል የካቶሊክ ሚሲዮን ተመልሶ ሊቋቋም ችሏል። በጥር 6 ቀን 1887 ዓ.ም. በምኒልክና በአሚር አብዱላሂ ጦር መካከል ለክርስቲያኒቷ ኢትዮጵያ ወሳኝ የነበረ ከፍተኛ ጦርነት ተካሄደ። ከአምስት እስከ ስድስት ሺህ የነበረው የአሚር አብዱላሂ ጦር በማናቸውም ደረጃ ከሚበልጠው ከሃያ ሺህ የምኒልክ ጦር ጋር በጨለንቆ ጦርነት አካሄደ። ጦርነቱ እጅግ ከባድ የነበረ ሲሆን በምኒልክ በኩል ጦሩ የተመራው በከፍተኛ የጦር መኩንኖች

ማለትም የምኒልክ አጎት በሆኑት በራስ ዳርጌ፣ ከፋን ባቀኑት በራስ ጎበና እና የምኒልክ የአጎት ልጅ በሆኑት በባላምባራስ መኩንን ነበር። በዚህ ዐይነት የምኒልክ ጦር ከ1526 እስከ 1542 ዓ.ም. ድረስ በቱርኮች ይረዳ በነበረው በኢማም አህመድ በኢትዮጵያ ውስጥ ከግራኝ መሀመድ ጀምሮ በእስልምና ተፅዕኖ ሥር ወድቆ የነበረውን የሐረርጌን ክፍለ ሀገር ነፃ አወጣው።

ከጨለንቆ ጦርነት ድል በኋላ የምኒልክ ጦር በፍጥነት ሐረርን ያዘ። ምኒልክ በታላቅ ድል ወደ ሐረር እንደ ገቡ በሚሲዮናዊነት ፊንፊኔ በነበሩ ጊዜ አባ የዕቆብ በመባል ይታወቁ የነበሩትን አቡነ ከኻኝን በማስታወስ በዚያን ጊዜ እና የነበረው የካቶሊክ ሚሲዮናውያን መኖሪያ ቤት እንዳይነካ ለወታደሮቻቸው ጥብቅ ትእዛዝ ሰጡ። በጨለንቆ ጦርነት ከአሚር አብዱላሂ ጋር ባሳዩት ጀግንነት ምኒልክ ለባላምባራስ መኩንን የደጃዝማችነት ማዕረግ ሰጥተው የሐረር ገዥ አድርገው ሾሙዋቸው። የምኒልክ በአብዱላሂ ላይ ድል ማግኘት በክፍለ ሀገሩ ለነበሩት ካቶሊኮች ታላቅ ተስፋ ሰጣቸው። ጋይታኖ በርኖቪል የተባለው ጸሐፊ እንደሚያትተው አዲስ የሐንስ ካቶሊኮችን የማይፈልጉ ቢሆኑም ምኒልክ የደቡቡን ክፍል በሙሉ በቁጥጥራቸው ሥር በማዋላቸውና ኃይላቸው በመጠንከሩ አዲስ የሐንስ ሊጋፏቸው አልቻሉም ነበር።

በጥር 25 ቀን 1887 ዓ.ም. ከአቡነ ለካቸቺን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ አቡነ ከኻኝ በጸፉት ደብዳቤ ንጉሥ ምኒልክ በአሚር አብዱላሂ ላይ ድል መቀዳጀታቸውን ገልጸዋል። በዚያው ደብዳቤ የሸዋው ንጉሥ ብዙ ጦር አስከትለው ወደ ሐረር መግባታቸውን አብራርተዋል። አቡነ ከኻኝ እንደ ጸፉት አሚር አብዱላሂ ከተሸነፈ በኋላ ወደ ሶማሌ ሲሸሽ አዲስ ምኒልክ ግን ከብዙ ደም መፋሰስ በኋላ በድል ወደ ሐረር ገብተዋል። ከጦርነቱ ቀደም ብሎ ኖሌና አላ የተባሉት ታላላቆቹ የኦሮሞ ጎሳዎች ራሳቸውን ከአሚር በማግለል ለምኒልክ እንደሚገብሩ ውል አድርገው ነበር።

ከፍ ብሎ በተጠቀሰው ደብዳቤ አዲስ ምኒልክ በአሚር አብዱላሂ ላይ ያገኙት ድል ለሚሲዮናውያን ሐዋርያዊ አገልግሎት አመቺ ሁኔታ እንደ ፈጠረ አቡነ ከኻኝ ገልጸዋል። እንዲሁም በዚያው ደብዳቤ ለአዲስ ምኒልክና ለደጃዝማች መኩንን በአሚር ላይ ሰጣቸው ድል የእንኳን ደስ ያላችሁ ደብዳቤ እንደ ላኩላቸውና በሐረርጌ

የሚገኙትን የካቶሊክ ሚሲዮን ቤቶች አደራ እንደ ሰጧቸውም ገልጸዋል። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ቀደም ሲል ለአዲስ ምኒልክ ለጸፉት ደብዳቤ መልስ እንዳገኘ፤ ከእንደ ሚሲዮናዊ ጋር በመሆን በአስቸኳይ ወደ ሐረር ለመመለስ ዝግጁ መሆናቸውንም ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ አስታውቀዋል።

በየካቲት 5 ቀን 1887 ዓ.ም. ከአቡነ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ጋራ በጸፉት ደብዳቤ ደግሞ አቡነ ከኻኝ ስለ ሐረር ካቶሊክ ሚሲዮን ሁኔታ በዝርዝር አስረድተዋል። በዚያ ደብዳቤ መሠረት አዲስ ምኒልክ በጥር 11 ቀን 1887 ዓ.ም. በጦር ጋይል ሐረርን መያዛቸውን ለማወቅ ይቻላል። ይኸው ደብዳቤ አዲስ ምኒልክ ሐረርን ከያዙ ከጥቂት ቀናት በኋላ በሶማሌ ጠረፍ አካባቢ ለነበሩት የአውሮጳ መንግሥታት ተወካዮች ሐረርን መያዛቸውንና የእነሱም አገዛዝም ያበቃለት መሆኑን ይፋ ማድረጋቸውንም ገልጿል። እንዲሁም አስቀድመው ለአዲስ ምኒልክ ለጸፉት ደብዳቤ መልስ በመጠበቅ ላይ ሳሉ ከንጉሡ ጸሐፊዎች አንዱ የምሥጢር ደብዳቤ እንደ ጻፈላቸው ገልጸዋል። ለደብዳቤውም ከመቅጽበት መልስ በመስጠት አዲስ ምኒልክም የካቶሊክ ሚሲዮናውያን ወደ ሐረር መመለስ መቃወም አለመቃወማቸውን በምሥጢር መጠየቃቸውን ጠቅሰዋል።

በመጋቢት 15 ቀን 1887 ዓ.ም. ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጸፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በሐረርኔ ክፍለ ሀገር ቀስ በቀስ ጸጥታ እየሰፈነ መምጣቱን ከጠረፍ አካባቢም ጋር ያለው ግንኙነት እንደዚሁ እየተሻሻለ መምጣቱን አስረድተዋል። አዲሱ የሐረር ገዢ ደጃዝማች መኩንንና ሌሎች ንጉሡ በሐረር ያስቀመጡአቸው እንደ ቀድሞዎቹ የንጉሡ ሹሞች ሁሉ ለካቶሊክ ሚሲዮን መልካም አስተያየት እንደ ነበራቸው ለማኅበሩ ጠቅላይ አለቃ ገልጸዋል። ከዚሁ ደብዳቤ እንደምንረዳው ከደጃዝማች መኩንንም አንድ ደብዳቤ አግኝተው ነበር። ደብዳቤውም ምንም እንኳን በይዘቱ ጥሩ ቢሆንም ብዙ አገዳዎች የያዘና አንድ ሚሲዮናዊ ወደ ሐረር እንዲልኩ ለአቡነ ፈቃድ የሚሰጣቸው ነበር። ነገር ግን ከአዲስ ምኒልክ ፈቃድ እስኪገኝ ድረስ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ወደ ሐረር መምጣት እንደማይችሉ ደጃዝማች መኩንን በደብዳቤአቸው ገልጸውላቸው ነበር።

2.4. የአባ ኢያቂም ወደ ሐረር መድረስ (1887)

ከፍ ብሎ በተመለከተው በመጋቢት 15 ቀን 1887 ዓ.ም. በጸፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ አባ ኢያቂምን ወኪላቸው አድርገው ወደ ሐረር ለመላክ መወሰናቸውን ገልጸው ነበር። ለዚህም የተጠናከረ የጉዞ ቡድን ተዘጋጅቶ ነበር። እንዲሁም በዘይላ የነበረው የእንግሊዝ መንግሥት ተወካይ ጉዞው እንዳይደናቀፍ ጥቂት ሽፒ ወታደሮችን መድገላቸው ነበር። እንደ ደብዳቤው አጠቃላይ ምናልባት የአባ ኢያቂም በሐረር መቆየት የማይሳካ ከሆነ አብረዋቸው ከተጓዙት ሁለት ልጆች ጋር በአዋሌ የካቶሊክ ሚሲዮን ጣቢያ ሊቆዩ እንደሚችሉ ተጠቁሞአል። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ወደ ሐረር የመመለሳቸው ጉዳይ ቢያንስ በመሠረተ ሐሳብ ደረጃ እንዲፈቀድ በመጠየቅ ለአዲስ ምኒልክ ደብዳቤ ጽፈው ነበር። ቀድሞ ለንጉሡ ጥበቃ አደራ ተሰጥቶ የነበረውን የካቶሊክ ሚሲዮን ንብረት እንዲጠብቁ አባ ኢያቂምን ወክለው ወደ ሐረር መላካቸውንም ጨምረው ገልጸዋል። በዚሁ መሠረት አባ ኢያቂም ዘይላን ለቀው ወደ ሐረር መጓዝ የጀመሩት በመጋቢት 13 ቀን 1887 ዓ.ም. ነበር። ሆኖም በወራሮች ጣቢያ ሁለት ቀናት ያህል ቆዩ። ከዚያም በኋላ በመጋቢት 15 ቀን 1887 ዓ.ም. የሐረር ጉዞአቸውን በቀጥታ ጀመሩ።

ከዘይላ ወደ ሐረር ሲሄዱ አባ ኢያቂምን ካጀገሩት ወጣቶች ውስጥ አንዱ ወሰኔ የሚባል የሐረር ካቶሊክ ሚሲዮን የመጀመሪያው ተማሪና ካቴክስት ነበረ። ወሰኔ በሥነ ምግባሩ በሚሲዮናውያን ዘንድ እጅግ የተደነቀ ሰው ነበር። ወሰኔ ከታወቁት ከደጃዝማች መኩንን ባለሥልጣኖች አንዱ ከነበረው ከአቶ ተሰማ ማክብ ጋር ጥሩ ግንኙነት መሥርቶ ነበር። አቶ ተሰማ ደግሞ ከአቡነ ማስያስ መንፈሳዊ ልጆች አንዱ ነበረ። በዚህ መልኩ በወሰኔና በአቶ ተሰማ ያልተቆጠበ ጥረት በሰኔ 1887 ዓ.ም. ደጃዝማች መኩንን አቡነ ከኻኝ ወደ ሐረር ተመልሰው በአካባቢው ለሚገኘው ለእርሞ ሕዝብ ሐዋርያዊ አገልግሎት እንዲያበረክቱ በይፋ ፈቀዱላቸው።

በሰኔ 18 ቀን 1887 ዓ.ም. ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጸፉት ደብዳቤ አቡነ ከኻኝ በሰኔ ወር 1887 ዓ.ም. መጨረሻ ወደ አውሮጳ ሄደው ከቤተክርስቲያን ክፍተኛ መሪዎች ጋር ስለ እርሞ

ሀገረሰብነት የወደፊት ፅግ ለመወያየት ዕቅድ እንደ ነበራቸው ገልጸው ነበር። ይሁንና በዚሁ ደብዳቤ ላይ ብፁዕነታቸው በተቻለ ፍጥነት ወደ ሐረር እንዲመጡ የሚፈቅደውን የደጃዝማች መኩንንን ደብዳቤ አባሪ ያደረገ የአባ ኢያቂም ደብዳቤ የደረሳቸው መሆኑን ለማሳሰብ ጠቅላይ አለቃ አስታውቀዋል። በዚሁ መሠረት የአውሮጳ ጉዞአቸውን ሰርዘው አቡነ ከኻኝ በፍጥነት ወደ ሐረር ተመለሱ። በሌላ በኩል ደግሞ ወቅቱ የአፄ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት ፍጻሜ አካባቢ ስለ ነበር የወደፊቱ የሀገሪቱ የፖለቲካ ሁኔታ አስተማማኝ አልነበረም።

2.5. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ወደ ሐረር መመለስ (1887)

በሰኔ 18 ቀን 1887 ዓ.ም. ከዘይላ በጻፉትና ከፍ ብሎ በተጠቀሰው ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ወደ ሐረር ከደረሱ ከአምስት እስከ ስድስት ወር ባለው ጊዜ ውስጥ በሐረርጌ የቀድሞዎቹን የካቶሊክ ሚሲዮን ጣቢያዎች መልሰው የሚያቋቁሙና ከሱማሌ ጠረፍ ካሉት የካቶሊክ ሚሲዮናውያን መካከልም ጥቂቶቹን ወደ መሐል ኢትዮጵያ እንዲመጡ የሚያደርጉ መሆናቸውን ለካቶሊክ ማህበር ጠቅላይ አለቃ ገልጸዋል። ለዚህ ዋናው ምክንያታቸውም በጠረፍ የሚገኙት የካቶሊክ ሚሲዮናውያን የአካባቢውን ቋንቋ የሚያውቁና ከኢትዮጵያውያን ባህልና ልማድ ጋር የተዋወቁ መሆናቸው ነው።

በሰኔ 25 ቀን 1887 ዓ.ም. ለቱሉዝ አውራጃ ካቶሊኮች አለቃ ከአቡነ አባ ሌዮ በጻፉት ደብዳቤ ደግሞ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከደጃዝማች መኩንን የተላከ ደብዳቤ እንደ ተቀበሉ ወዲያው ወደ ሐረር እንዴት እንደ ሄዱ አትተዋል። በደብዳቤው እንደ ተገለጸው የአቡነ ሚሲዮን አለቃ አባ ሌዮ ስለ ኤደን ተልእኳቸው ዝርዝር ዘገባ ለቱሉዝ አውራጃ ካቶሊኮች አለቃ እንዲያስተላልፉ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የወከሏቸው መሆኑንም ገልጸዋል። በመጋቢት 30 ቀን 1887 ዓ.ም. አባ ኢያቂም ወደ ሐረር መግባታቸውንና የሐረሩ ገዢም በመልካም ሁኔታ የተቀበሏቸው መሆኑን ከዚሁ ደብዳቤ ለመረዳት እንችላለን። ይሁንና በዚያን ጊዜ የሐረር ካቶሊክ ሚሲዮን በሚያሳዝን ሁኔታ ላይ ነበረ። በመሆኑም የቤቱን እድሳት ሥራ በፍጥነት ተያያዙት። እንዲሁም በዘይላ ውስጥ ለኦርሞ ሚሲዮን የግምጃ ቤት ኃላፊ

የነበሩት የአርሱ አባ ቂሳር ወደ ሐረር ሄደው አባ ኢያቂምን እንዲረዱ መወሰኑንም አባ ሌዮ በደብዳቤአቸው ገልጸዋል።

በሰኔ 19 ቀን 1887 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከአባ ቂሳር ጋር ከዘይላ ተነሥተው ጉዞአቸውን ወደ ሐረር አመሩ። ወቅቱ በጋ ስለ ነበረ አስቸጋሪ ጉዞ ገጥሟቸው ነበር። አባ ሌዮ ስለ አቡነ ሚሲዮን ጣቢያ በጻፉት ደብዳቤ ላይ አያይዘው የጠቀሱት ሌላው ቁም ነገር በ1886 ዓ.ም. የካቶሊክ ሚሲዮናውያን በአሚር አብዱላሂ ከሐረር በተባረሩ ጊዜ ወደ አቡነ የተወሰዱት የኦርሞ ልጆች ጉዳይ ነበረ። በ1887 ዓ.ም. የነዚያ የአሥራ ሁለቱ ልጆች ኃላፊ የነበሩትና በኋላ ብፁዕ አቡነ ከኻኝን የተኳቸው አባ እንድርያስ ነበሩ። ልጆቹም በአቡነ ፈረንሳይኛና ላቲን ይማሩ ነበር። አባ ሌዮ ልጆቹ ወደ ትውልድ መንደራቸው ሲመለሱ ጥሩ የሃይማኖት መምህራን ሊሆኑ ይችላሉ የሚል ተስፋ ነበራቸው። አባ እንድርያስ በተጨማሪም ብዙ ሕመማን በነበሩበት በአቡነ ሆስፒታል አገልግሎት ይሰጡ ነበር። አባ ፈርዲናንድም በአቡነ ለጦር ምርኮኞች በተለይም ለካቶሊኮች እና ለአዳዲስ ምእመናን መንፈሳዊ አባት ሆነው ያገለግሉ ነበር።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በሐምሌ 10 ቀን 1887 ዓ.ም. ለካቶሊክ ማህበር ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ በሐምሌ 3 ቀን 1887 ዓ.ም. ወደ ሐረር በደሀና መድረሳቸውን ገልጸዋል። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አባ ቂሳርን አስከትለው ወደ ሐረር ሲደርሱ በአባ ኢያቂምና በሚሲዮኑ ልጆች ከፍተኛ ጥረት ቤቱ ታድሶና ለመኖሪያነት ተመቻችቶ አገኙት። የአፄ ዮሐንስን ቁጣና የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ጳጳስ ውግዘት ቢፈሩም በዚያ አስቸጋሪ ወቅት ብፁዕ አቡነ ከኻኝን ሊያደፋፍራቸውና ሊያጽናናቸው የቻለው ወደ ሐረር እንዲመጡ የጋበዟቸው ደጃዝማች መኩንን በርግጥ እንደሚወዷቸውና እንደሚያከብሯቸው ማወቃቸው ነበር።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ወደ ሐረር ከተመለሱ በኋላ በነሐሴ 1887 ዓ.ም. ለቱሉዝ አውራጃ ካቶሊኮች አለቃ ደብዳቤ ጽፈዋል። ከዚያ ደብዳቤ እንደምንረዳው ብፁዕነታቸው ወደ ሐረር ከተመለሱ በኋላ ምንም ፋይዳ ያለው ነገር ለመሥራት አለመበቃታቸውን ነበር። ሁኔታዎች እስኪመቻቹ ድረስ የሐረር ሚሲዮናውያን በቅጥር ግቢያቸው ውስጥ ሆነው የዕለት ከዕለት ተግባራቸውን ከመፈጸም አልፈው አንዳች ሐዋርያዊ አገልግሎት ለማከናወን አልቻሉም ነበር።

ለዚህም ዋናው ምክንያት የፖለቲካውን ሥልጣን ያለ ምንም ገደብ አጠቃለው የያዙትን የአፄ ዮሐንስን ቅጣት መፍራትና የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያንም በካቶሊክ ሚሲዮናውያን ላይ ያላትን ተቃውሞ በመገንዘብ ነበር። በሽዋም ውስጥ የቀድሞ ካቶሊኮች ተበትነው ነበር። እንዲሁም የሀገር ተወላጅ የካቶሊክ ካህናትም አንዳች ሐዋርያዊ አገልግሎት እንዳያከናውኑ ተከልክለው ነበር። በዚህ ዓይነት ለሚሲዮኑ አስጊና አስቸጋሪ የሆነው ወቅት ገና ባለማለፉ የካቶሊክ ሚሲዮናውያን መጪውን መልካም ጊዜ በጉጉት ይጠባበቁ ነበር።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጥቅምት 11 ቀን 1887 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ ከሐረር በጻፉት ደብዳቤ ከአፄ ዮሐንስ ጋር ምንም ግንኙነት እንደሌላቸውና የሚገኙትም በኢትዮጵያ ግዛት ምሥራቃዊ ጠረፍ በሐረር መሆኑንና እዚያም የሄዱት ለክረምት ወራት ብቻ መሆኑን ገልጸዋል። እንደ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አገላለጽ የአፄ ምኒልክ ዝንባሌ ከአፄ ዮሐንስ የተሻለ ነበረ። ይሁንና በጊዜው በነበራቸው የሥልጣን ደረጃ አንድ ወይም ሁለት የብፁዕ አቡነ ከኻኝ ተወካይ የካቶሊክ ካህናት በሐረር እንዲቀመጡ ከመርዳት ባሻገር ምንም ሊያደርጉ አልቻሉም። ይልቁንም በዚያን ወቅት ለአፄ ምኒልክ እንኳ አቡነ ከኻኝን በሐረር ለማቆየት ሁኔታው የሚፈቅድላቸው አልነበረም። ከዚህም የተነሣ ብፁዕነታቸው በጥቅምት መጨረሻ ወደ ዘይላ የሚመለሱ መሆናቸውን በደብዳቤላቸው ገልጸዋል።

2.6. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ወደ ዘይላ መመለስ (1887)

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በኅዳር 28 ቀን 1887 ዓ.ም. ከዘይላ ለካቸቺን ማህበር ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ በህዳር 2 ቀን 1887 ዓ.ም. ከሐረር ተነሥተው በኅዳር 14 ቀን 1887 ዓ.ም. በደሀና ወደ ዘይላ መድረሳቸውን ገልጸዋል። ብፁዕነታቸው ባጭር ጊዜ የሐረር ቆይታቸው የተለመደው መንፈሳዊ ተግባር እንዲቀጥል ማድረጋቸውንና ከኦርሞዎች ጋር ብቻ ሳይሆን ቀደም ሲል የካቸቺን ሚሲዮናውያን ይሠሩበትና ይኖሩበት ከነበረው አካባቢ የምኒልክ ሠራዊት ሐረርን ለመያዝ ሲዘምት አብረው ከመጡትም ጋር

መልካም ግንኙነት መፍጠራቸውን በዚሁ ደብዳቤያቸው ገልጸዋል። በሌላ በኩል ደግሞ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ጳጳስ አቡነ ከኻኝን አውግዘው ነበር። አፄ ዮሐንስም ጥብቅ ቁጥጥር ጥለውባቸው ነበር። በዚህ ሁኔታ ላይ እንዳሉና በሐረር መኖራቸው እንደ ተሰማ ወደ ሐረር እንዲገቡ በፈቀዱላቸው በደጃዝማች መኩንን ላይ የሚያበሳጭ ሁኔታ ደርሶ ነበር። ስለሆነም ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በሐረር የአራት ወር ቆይታቸው ጊዜ የሐረርን ሚሲዮን ሰፈር ላለመልቀቅና የኢትዮጵያን ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን አባላትን ላለማስቀየም ጥረት ማድረጋቸውን ገልጸዋል።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በተጣለባቸው እንዳ ምክንያት እንደ አንድ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን ጳጳስ ሐዋርያዊ አገልግሎታቸውን በይፋ ለማከናወን ባለመቻላቸው በሐረር ለአራት ወር በዝምታ ቆዩ። ከዚያም የአራት ወር የጽሞና ቆይታ በኋላ ወደ ጠረፍ አካባቢ ለመሄድ ወሰኑ።

ከፍ በሎ በተጠቀሰው በኅዳር 28 ቀን 1887 ዓ.ም. ደብዳቤያቸው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ሐረርን ለቅቀው እንደሚሄዱ ለንጉሥ ምኒልክ ማስታወቃቸውን ገልጸዋል። የሐረር አስተዳደር ደግሞ በሐረር የሚገኙት ሚሲዮናውያን ችግር እንደማያጋጥማቸው እንዳረጋገጠላቸው አመልክተዋል። በዚሁ ደብዳቤያቸው ላይ አባ እንድርያስ እሳቸውን እስከ ዘይላ ድረስ ከሸኙአቸው ሰዎች ጋር በኅዳር 27 ቀን 1887 ዓ.ም. ወደ ሐረር መጓዛቸውን ጠቅሰዋል።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ቀደም ሲል ባቀረቡት ጥያቄ መሠረት ሁለት ሚሲዮናውያን እንደሚላኩላቸው ይጠብቁ ነበር። ይሁንና የጠየቁቸው ሚሲዮናውያን ባለመላካቸው ብቻ ሳይሆን ስለ ጉዳዩም የተገለጸላቸው ነገር ባለመኖሩ አዝነዋል። እንደ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አስተያየት በዚያን ወቅት የአቦክ ሚሲዮን ጣቢያ ከዘይላ ሚሲዮን ጣቢያ የተሻለ ነበር። ስለዚህ የጠየቁቸውን ሚሲዮናውያን እስከሚያገኙ ድረስ ለልጆች የሚሰጠውን የሃይማኖት ትምህርት ለመከታተል በኅዳር 29 ቀን 1887 ወደ አቦክ ለመሄድ ማቀዳቸውን ለካቸቺን ማህበር ጠቅላይ አለቃ አስታውቀዋል። ቀደም ሲል ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የኦርሞንና የኤደንን ሚሲዮኖች ለየብቻ ማድረግ አስፈላጊ መሆኑን ቢያመለክቱም የቱሉዝ አውራጃ ካቸቺኖች አለቃ ጉዳዩ ከፍተኛ ወጪ ይጠይቃል በማለት ሐሳባቸውን አልተቀበለም።

2.7. አዲስ የሚሲዮን አወቃቀር

በየካቲት 5 ቀን 1888 ዓ.ም. ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ ብዕሩ አቡነ ከኻኝ የኤደንንና የኦሮሞን ሚሲዮን በተመለከተ በጥር 5 ቀን 1888 ዓ.ም. ስለ ተጻፈላቸው ደብዳቤ ምስጋና አቅርበዋል። በደብዳቤያቸውም የኤደን ሚሲዮን እንደ ኦሮሞው ሚሲዮን ሁሉ እንዲያድግና እንዲስፋፋ መመኘታቸውን ገልጸዋል። ለሚሲዮኑ የበላይ አለቃ ጨምረው እንደ ገለጹት የኤደን ሚሲዮን በቂ ልምድ ያለው ብልህና አስተዋይ መሪ እንደሚያስፈልገው አስረድተዋል። አለበለዚያ ቀደም ሲል ብፁዕ አቡነ ሳሴር መጥተው ከማስተካከላቸው በፊት ወደ ነበረበት አስከፊ ሁኔታ እንዳይመለስ ስጋት እንደ ነበራቸው ገልጸዋል። አያይዘውም በኤደን የሚገኙት ሚሲዮናውያን ገና ወጣቶች ስለ ነበሩ ኃላፊነት ለመሸከም እንደማይችሉ ጠቅሰው ብፁዕ አቡነ ሳሴር ለኤደን ሀገረስብክት ኃላፊ እንዲሆኑ ለማህበሩ ጠቅላይ አለቃ አስታውቀዋል።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በየካቲት 24 ቀን 1888 ዓ.ም. ከዘይላ ለማህበሩ ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ሳሴር የኤደን ሚሲዮን ኃላፊ እንዲሆኑ ከጠቅላይ አለቃቸው የትእዛዝ ደብዳቤ ማግኘታቸውን እንደ ገለጹላቸው ጽፈዋል። አያይዘውም በውሳኔው መደሰታቸውንና በብፁዕ አቡነ ሳሴር የሚሲዮኑ አለቃ መሆን የኤደንን ሚሲዮን ብዙ ሊጠቅም እንደሚችል ጠቁመዋል። በዚያው ደብዳቤያቸው ላይ የሊዮን አውራጃ ለኤደን ሚሲዮን እውቅና መስጠቱን ገልጸው ይህም አዲስ የማስተካከያ ምደባ የሀገሪቱ ማኅበራዊ ሁኔታ በሚፈቅደው መጠን ለመንፈሳዊ አገልግሎት እድገት አስተዋዕዮ እንደሚያበረክት ሙሉ ተስፋ እንደ ነበራቸው ገልጸዋል።

በየካቲት 28 ቀን 1888 ዓ.ም. ለማኅበሩ ጠቅላይ አለቃ ከዘይላ በጻፉት ደብዳቤ አቡነ ከኻኝ እንደ ገለጹት በኤደን ሊኖር ከሚችለው ለውጥ እንጻር የኦሮሞ ሚሲዮንም ጉዳይ ሊታይ እንደሚገባ አሳስበዋል። በዚህ ደብዳቤ የቱሉዝ አውራጃ ካፑቺኖች አለቃ በኤደን የሚገኙትን የቱሉዝ ሚሲዮን አባላት በሙሉ ከኤደን እንዲያስወጡ ከማኅበሩ ጠቅላይ አለቃ ሐሳብ የቀረበላቸው መሆኑን እንደ ገለጹላቸው እንገነዘባለን። እንደ ጠቅላይ አለቃው ደብዳቤ ከሆነ ከኤደን የሚነሡት የቱሉዝ አውራጃ ሚሲዮናውያን በሌሎች

በታዎች ባሉ ሚሲዮኖች ውስጥ እንጂ በኦሮሞ ሀገረስብክት ውስጥ እንዳይመደቡ ተወስኖ ነበር። በዚህ ዐይነቱ ውሳኔ አቡነ ከኻኝ አልተደሰቱም ነበር። ስለሆነም ለማኅበሩ ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ የኦሮሞ ሚሲዮን በአሳሳቢ ሁኔታ ላይ የሚገኝ በመሆኑ ጠንካራ ሠራተኞች ያስፈልጉታል በማለት አሳስበው ነበር።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በዘይላ ቢያንስ ሁለት ሚሲዮናውያን ማለትም አባ አጉስጢኖስና አባ አምብርዝ በጣም እንደሚያስፈልጓቸው አበክረው ገልጸዋል። አባ አውጉስጢኖስን የመረጡበት ዋናው ምክንያት እሳቸው ምናልባት ወደ አውሮጳም ሆነ ወደ ኦሮሞ ሀገረስብክት ቢንቀሳቀሱ በዘይላ ሚሲዮን ተክተዋቸው ሊሠሩ እንደሚችሉ በማመናቸው ነበር። እንደ ብፁዕነታቸው አስተያየት ቤልጅጋዊው ወጣት የካፑቺን ካህን ማለትም አባ ብሩክ ዮሴፍ ራሳቸውን ችለው ለብቻቸው ሊኖሩ የማይችሉ ነበር። በደብዳቤያቸው የተገለጸው ሌላው ምክንያት በዘይላ አባባቢ በእንግሊዝና በፈረንሳይ ሚሲዮናውያን መካከል ፋክክር በመኖሩ ጥንቃቄን፣ አርቆ አስተዋይነትንና ረጅም ልምምድን የሚጠይቅ ከፍተኛ ሚሲዮናዊ ተልእኮ ማከናወን የሚገባ በመሆኑ ነበር። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በሌላ በኩል በኢትዮጵያ ውስጥ የተቋረጠውን የወንጌል ስብከት አገልግሎት በፍጥነት መልሶ ለማቋቋም ይችሉ ዘንድ ሁኔታዎችን በቅርብ ይከታተሉ እንደ ነበር ከዚህ ደብዳቤያቸው ለመረዳት ይቻላል።

2.8. ብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ በአውሮጳ (1888)

በሰኔ 8 ቀን 1888 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ ከዘይላ በጻፉት ደብዳቤ እንደ ገለጹት በሐረር የሚገኙት ሚሲዮናውያን በሚገባ ተደራጅተው ነበር። የደጃዝማች መኩንን ጥብቅ ማስጠንቀቂያ ሳይዘነጉ በሐረርጌ ውስጥ የነበሩትን የቀድሞ የሚሲዮን ጣቢያዎችን በየጊዜው ይጎበኙዋቸው ነበር። በ1887 ዓ.ም. ደጃዝማች መኩንን ላጭር ጊዜ ያህል ወደ ሐረር እንዲመለሱ ብፁዕ አቡነ ከኻኝን የጋበዟቸው መሆኑንም በዚህ ደብዳቤያቸው ገልጸዋል። የሆነ ሆኖ ብፁዕነታቸው ግብዣውን ተቀብለው በሐረር ለመገኘት አልቻሉም ነበር። ለዚህ ዋነኛው ምክንያት መሠረታዊ የሆኑ ጥያቄዎችን ለመፍታት በዚያን ወቅት ወደ አውሮጳ መሄድ ስለ ነበረባቸው ነበር። ከጥያቄዎቹ

አንዱ በአቦክ የደናግል ገዳም መመሥረት ሲሆን ሌላው ደግሞ በዚያን ጊዜ የኦሮሞን ሀገረሰብነት ኃላፊነት ከወሰደው ከቱሉዝ የካቲትን አውራጃ ጋር መልካም ግንኙነት መፍጠር ነበር።

በነሐሴ 2 ቀን 1888 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከማርሴይ በጻፉት ደብዳቤ የኤደንን ሚሲዮን ኃላፊነት በመረከባቸውና የኤደንን ሚሲዮንና ሚሲዮናውያን በሚመለከት ለማርሴይ የካቲትን ገዳም አለቃ ደብዳቤ በመጻፋቸው የሊዮንን አውራጃ የካቲትኖች አለቃ አመስግነዋል። የቱሉዝ አውራጃ አባላት የሆኑት አባ አጉስጢኖስ፣ አባ አምብሮዝና ወንድም ቬናንስ ከአዴን ሚሲዮን እንዲነሡ ብፁዕ አቡነ ከኻኝን እንዲረዳቸው አባ ዮሐንስ ክርዞስቶምንና ረዳታቸው ሆኖ ይሠራ የነበረውን ወንድም ከሲቨልስ ለመጥራት የሊዮን አውራጃ አለቃ መወሰናቸውንና እነሱም በ1888 ዓ.ም. በጥቅምት ወር መጀመሪያ አካባቢ ወደ ኤደን የሚደርሱ መሆናቸውን ከዚህ ደብዳቤያቸው ለመረዳት ይቻላል።

በጥቅምት 5 ቀን 1888 ዓ.ም. ከፓሪስ ለማኅበሩ ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በፈረንሣይ ያላቸውን ጉዳይ አቋርጠው በጥቅምት አጋማሽ አካባቢ ወደ ሮም የመሄድ እቅድ እንደ ነበራቸው ገልጸዋል። በዚህ ደብዳቤያቸው ብፁዕነታቸው ከመስፍን ፔየትሮ አንቶኔሊ ደብዳቤ የደረሳቸው መሆኑን ገልጸው መልሱን ግን ወዴት መላክ እንደ ነበረባቸው እንዳለውቁ ለመረዳት ይቻላል። ስለሆነም ጉዳዩን በቅርብ እንዲከታተሉት የማኅበሩን ጠቅላይ አለቃ ጠይቀዋል። ለኢትዮጵያ ካቶሊክ ሚሲዮን መስፍን ፔየትሮ አንቶኔሊ ትልቅ ባለውለታ ነበር። ምክንያቱም ሽዋ በነበሩበት ጊዜ ለካቶሊክ ሚሲዮናውያን እንደ አባት በመሆን ለአስፈላጊ ወጪአቸው ገንዘብ በመስጠት፣ በመንከባከብና በመጠበቅ ረገድ ያግዛቸው ነበር። ይህም በመሆኑ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ፣ መስፍን ፔየትሮ አንቶኔሊን ለማግኘትና በኢትዮጵያ ስላለው አጠቃላይና ትክክለኛ ሁኔታም መረጃ ለማግኘት ወደ ሮም በጊዜ እንደሚደረሱ ተስፋ አድርገው ነበር።

ለቱሉዝ አውራጃ ካቲትኖች አለቃ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በኅዳር 17 ቀን 1888 ዓ.ም. ከማርሴይ በጻፉት ደብዳቤ በኅዳር 16 ቀን 1888 ዓ.ም. ከሮም ወደ ማርሴል መድረሳቸውን እንረዳለን። በደብዳቤያቸውም አባ አጉስጢኖስና አባ አምብሮዝ በፍጥነት ወደ

ኦሮሞ ሀገረሰብነት እንዲሄዱ የማኅበሩ ጠቅላይ አለቃ በወኪላቸው አማካይነት ለብፁዕ አቡነ ላሴር መመሪያ እንዲያስተላልፉ የቱሉዝ አውራጃ ካቲትኖች አለቃ እንዲያሳስቡ ጠይቀዋል። እንደ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከሆነ በዚህ ዐይነቱ መረጃ የሊዮን አውራጃ ካቲትኖች አለቃ አንድ ሚሲዮናዊ በረዳትነት ለብፁዕ አቡነ ላሴር ሳይመድብላቸው አልቀረም። የአቡክን ሚሲዮን በተቻለ ፍጥነት መልሶ ለማቋቋምም እንዲቻል ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አባ አጉስጢኖስን በጣም ስለ ፈለጉቸው እዚያ ከነበራቸው ከማገኛቸውም ኃላፊነት እስከ ታህሣሥ 1888 ዓ.ም. ድረስ ነፃ እንዲሆኑ ብፁዕ አቡነ ላሴር ፈቅደዋል።

መ. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሁለተኛው ክፍል (1889-1896)

በዚህ ክፍል ውስጥ ለብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ የሐዋርያዊ አገልግሎት ነፃነት እንደ ተሰጣቸው፣ የሁለት ካቲትኖች ሚሲዮናውያን መገደል (1889)፣ ብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ስለ ባርነት የሰጡት አጭር ዘገባ (1891)፣ ስለ ኦሮሞ ሀገረሰብነት መስፋፋት (1889-1892)፣ በሐረር ስለ ተከሠቱት አዳዲስ ችግሮች (1894)፣ የኢትዮጵያና የቅድስት መንበር ግንኙነት ከአደዋ ጦርነት በኋላ (1896)፣ የአዲስ አባባው የሰላም ውል (1896)፣ በብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃርዮስ ላይ የቀረበ ትችት፣ የካቶሊክ ሥልጣኔ የተባለው መጽሔትና የጣልያን ቅኝ አገዛዝ የሚሉትን ባጭር ባጭሩ እንመለከታለን።

1. ለብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ የሐዋርያዊ አገልግሎት ነፃነት ተሰጣቸው (1889)

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በየካቲት 18 ቀን 1889 ዓ.ም. ለካቲትን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ከዘይላ በጻፉት ደብዳቤ በዚያኑ ዕለት ከሰዓት በኋላ ከዘይላ ወደ ሐረር ለመሄድ የተዘጋጁ መሆናቸውን ገልጸዋል። ከደብዳቤው እንደምንረዳው ብፁዕነታቸው ከሁለት ሚሲዮናውያን ማለትም ከአባ ሌዮና ከአባ ብሩክ ዮሴፍ ጋር ሆነው ወደ ሐረር ለመጓዝ ተዘጋጅተዋል። በጊዜው በኢትዮጵያ ውስጥም ፀጥታ ሰፍኖ እንደ ነበረ ከደብዳቤው ለመረዳት እንችላለን። ይሁን እንጂ በአፄ ዮሐንስና በንጉሥ ምኒልክ መካከል ውጥረት መኖሩንና ውጥረቱንም

ለመፍታት ሁለቱም ከጦርነት ይልቅ ሰላማዊ መፍትሔ ወደ መሻቱ ማዘንበላቸውን በደብዳቤያቸው ገልጸዋል። እንደ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ገለጻ ከሆነ በዚያን ወቅት የሐረርጌ ክፍለ ሀገር ሕዝብ አመጽ ይቀሰቅስ ይሆናል በማለት በስጋት ይጠባበቅ ነበር።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በመጋቢት 20 ቀን 1889 ዓ.ም. ከሐረር ለካቲቱን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ሌላ ደብዳቤ ጽፈዋል። በዚያ ደብዳቤያቸው ጦርነቱ እስኪያልቅ ድረስ በዘይላ ለመቆየት እንዳልፈለጉ ገልጸዋል። ምክንያቱም በሳቸው እምነት በኢትዮጵያ ውስጥ ጦርነት ቶሎ የማያበቃ ቢያበቃም ደግሞ የሚያገረሽ ስለ ነበረ ነው። በዚህ ምክንያት በንጉሥ ምኒልክ አካባቢ የተፈጠረውን አመቺ ሁኔታ በመጠቀም ወደ ሐረር መሄድ እንደ ነበረባቸው ገልጸዋል። ብፁዕነታቸው ከአባ ሌዩ፣ ከአባ ብሩክ ዮሴፍና ያሳድጓቸው ከነበሩት ከ12 ወንዶች ልጆች ጋር በመሆን በየካቲት 19 ቀን 1889 ዓ.ም. ከአባክ ተነሥተው እሳቸው በመጋቢት 5 ቀን 1889 ዓ.ም.፣ ሌሎቹ ሁለት ሚሲዮናውያንና ልጆቹ ደግሞ በመጋቢት 7 ቀን 1889 ዓ.ም. ወደ ሐረር መድረሳቸውን ለካቲቱን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ አስታውቀዋል። በወቅቱም በሐረርም ሆነ በአዋሌ የሚገኙት የሚሲዮን ጣቢያዎች በመልካም ሁኔታ ላይ እንደ ነበሩም አመልክተዋል።

በዚያው ደብዳቤያቸው በኢትዮጵያ የነበረው የውስጥ ሁኔታ ለሳቸው የሚመች ከሆነ አባ አምብሮዝንም ሆነ ወንድም ጄኔራልን በዘይላ እንደማይተውዋቸውና ክረምቱ ከመግባቱ በፊት ከምኒልክ ጥሪ ከደረሳቸው ከሌላ ሚሲዮናዊ ጋር በሰኔ ከሐረር ወደ ሸዋ እንደሚሄዱም ለማኅበሩ ጠቅላይ አለቃ አስታውቀዋል። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ይህን ውሳኔ እንዲያደርጉ የገፋፋቸው ዋናው ምክንያት የሳቸው እዚያ መገኘት ቀደም ሲል የነበሩትን የሚሲዮን ጣቢያዎች እንደገና ለማቋቋም አመቺ ይሆናል በማለት ነበር።

በሰኔ 9 ቀን 1889 ዓ.ም. ከሐረር ለካቲቱን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ሌላ ደብዳቤ በኢትዮጵያ ውስጥ እጅግ አሳሳቢ ሁኔታ መፈጠሩን ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ገልጸዋል። ይኸውም በዚያን ወቅት የሱዳን መሃዲስቶች በአፄ ዮሐንስ ላይ በመተማ ስለ ተቀዳጁት አደናጋሪ ድልና በዚያም ምክንያት በሀገሪቱ ሥርዓት አልበኝነት መፈጠሩን አትተዋል። ምንም እንኳን በሰሜን የሀገሪቱ ክፍል

ከሚገኙት መኳንንቶች አንዳንዶቹ የበላይነታቸውን ለመቀበል ዝግጁ ባይሆኑም በወቅቱ ከሁሉም የተሻለና ጠንካራ ኃይል የነበራቸው አፄ ምኒልክ ነበሩ። በጥቅምትና በህዳር ወር 1889 ዓ.ም. መካከል ንጉሥ ምኒልክ ስፍር ቁጥር የሌለውን ሠራዊታቸውን ወደ ሰሜን አንቀሳቀሱ። በካቶሊኮች ላይ ይደርስ የነበረው ስደት በመጠኑም ቢሆን ቀዝቀዝ አለ። ብፁዕ አቡነ ከኻኝም ከንጉሥ ምኒልክ ጋር መልካም ግንኙነት ነበራቸው።

በሰኔ 9 ቀን 1908 ዓ.ም. በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የገለጹት ሌላው ጉዳይ በኢትዮጵያ ውስጥ ሐዋርያዊ አገልግሎት ለማከናወን ሙሉ ነፃነት ማግኘታቸውን ነበር። ደጃዝማች መኩንን በሳቸው ግዛት ውስጥ እንደ ፍላጎታቸውና እቅዳቸው በነፃነት እንዲንቀሳቀሱ በይፋ ሙሉ ሥልጣን ሰጥተዋቸው ነበር። ብፁዕ አቡነ ከኻኝም አንድ ካህን ወደ ሸዋ ለመላክ ፈቃድ እንዳገኙና አባ ኢያቂምን ከሐረር ቀደም ሲል የሚሲዮን ጣቢያ ወደ ነበረበት ወደ ፊንፊኔ እንደሚልኩ ለካቲቱን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ገልጸዋል። አባ ኢያቂም ወደ ሸዋ ሊሄዱ የነበረው ክረምት ካለፈ በኋላ ምናልባትም በ1890 ዓ.ም. መባቻ አካባቢ ነበር።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለማኅበራቸው ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ ከላይ እንደ ተገለጸው አባ ሌዩ ቀደም ሲል ከተቋቋሙት የሚሲዮን ጣቢያዎች በአንዱ በጣሳ ተመድበው ነበር። እሳቸውም ከሙስሊሙ ኅብረተሰብ ጋር በመግባባት እስከ አርሲ ድንበር ድረስ ወደ ውስጥ እየዘለቁ የመሥራት ኃላፊነት ተሰጥቶአቸው ነበር። አባ እንድርያስ በበኩላቸው በአባ ብሩክ ዮሴፍ እየተረዱ በአዋሌ ሐዋርያዊ አገልግሎት ይሰጡ ነበር። በዚያው ደብዳቤያቸው እንደ ገለጹት ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በዚያን ወቅት በርከት ካሉ ልጆች ጋር በሐረር ለብቻቸው ነበሩ። አባ ሌዩ ወደ አርሲ አቅጣጫ ለብቻቸው ሲሄዱ አባ ኢያቂም ደግሞ ወደ ሸዋ ለብቻቸውን ሄደው ነበር። በተጨማሪም አፄ ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትነቱን ዙፋን ለመጨበጥ በሚጥሩበት በዚያን ወቅት ካቶሊኮችን በመርዳት የደጋውን ሕዝብ ድጋፍ ማጣት በማይፈልጉበት ሁኔታ ላይ መሆናቸውን ከዚሁ ደብዳቤያቸው ለመረዳት እንችላለን።

በምኒልክ በኩል አንዳንድ ቁጥጥሮች ቢኖሩም ከአፄ ዮሐንስ ሞት በኋላ በኢትዮጵያ ለካቶሊክ ተልእኮ ምቹ ጊዜ ተፈጥሮ ነበር።

በዚያን ጊዜ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ራሳቸው ከሐረር ወደ ሸዋ ለመሄድ ፍላጎት ነበራቸው። ይሁንና የሚሊዮናውያን እጥረት ስለ ነበረ እንዳሰቡት አልተሳካቸውም። በዚያው ደብዳቤያቸው ለማኅበራቸው ጠቅላይ አለቃ እንዳስታወቁት ከአባላት አባ ካዚሚርን ከአባ ኢያቂም ጋር እንዲሆኑ ወደ ሸዋ ሊልኳቸው መወሰናቸውን ገልጸዋል። ሌላው ችግር ደግሞ በዚያኑ ወቅት ሁለት ሚሊዮናውያን በሐረር ያስፈልጉ ነበር። በሀገሪቱ ውስጥ የተሰራጨት ሚሊዮናውያን በሚያጋጥማቸው ውጥረትና ጭንቀት የተነሣ በሚሊዮናዊ አገልግሎት ለረጅም ጊዜ መቆየት አይፈልጉም ነበር።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ደጃዝማች መኩንን የምኒልክ አምባሳደር ሆነው መመረጣቸውንና ከመስፍን ፔየትሮ አንቶኔሊ ጋር ወደ ጣልያን መላካቸውን፣ ተልእኳቸውም በሁለቱ ሀገሮች መካከል የወዳጅነት ትብብር ለመፍጠር መሆኑንና ምናልባትም መስፍን ፔየትሮ አንቶኔሊ ሊያዩዋቸው እንደሚመጡ ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ገልጸዋል። አዲስ ምኒልክ ለደጃዝማች መኩንን የራሱነት ማዕረግ የሰጧቸውም በዚያን ወቅት ነበር። መስፍን ፔየትሮ አንቶኔሊ ሁልጊዜ ለካቶሊክ ሚሊዮን አስፈላጊውን ድጋፍ ሁሉ ይሰጥ ነበር። በሸዋ የሚገኙ የካቶሊክ ሚሊዮናውያን ሁሉ መስፍን ፔየትሮ አንቶኔሊን እንደ እውነተኛ ረዳታቸው ይቆጥሩት ነበር። ራስ መኩንንም በበኩላቸው ምንም እንኳ አንዳንድ ጥንቃቄ ቢያደርጉም በሀገራቸው ውስጥ የካቶሊክ ሚሊዮን እንዲቋቋምና እንዲስፋፋ ይደግፉ ነበር። በተጨማሪም ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ራስ መኩንን ክብር የሚገባቸው ጽኑ ወዳጅ መሆናቸውንና በእርሞ ሚሊዮን ውስጥ ለነበሩ ሚሊዮናውያን ሁሉ ባለውለታ እንደ ነበሩ ለማኅበራቸው ጠቅላይ አለቃ አስታውቀዋል።

ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በሐምሌ 17 ቀን 1889 ዓ.ም. ከሐረር በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ራስ መኩንን የኢትዮጵያ አምባሳደር ሆነው ወደ ጣልያን መላካቸውን በተጨማሪ ገልጸዋል። የምኒልክ ቤተሰብ አባላት በሙሉ ሁኔታዎች እስከ ፈቀዱላቸው ድረስ ለካቶሊክ ሚሊዮን ቀና አመለካከት እንደ ነበራቸው ማረጋገጣቸውንም ጨምረው አስረድተዋል። ብፁዕነታቸው ጠቅላይ አለቃ ከተቻላቸው ራስ መኩንንን በማኅበሩ ጠቅላይ ጽ/ቤት እንዲጋበዟቸው እና ስለ ማንኛውም አስፈላጊ ጉዳይ በቂ መረጃ

ሊሰጧቸው በሚችሉት በመስፍን አንቶኔሊ አስተርጓሚነት እንዲያነጋግሯቸው ሐሳብ አቅርበውላቸው ነበር።

እንዲሁም ለቱሉዝ አውራጃ የካቶሊኮች አለቃ በመስከረም 6 ቀን 1889 ዓ.ም. በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከመጋቢት 5 ቀን 1889 ዓ.ም. ጀምሮ ከአባ ሌዮና ከአባ ብሩክ ዮሴፍ ጋር በሐረር መቆየታቸውን ገልጸዋል። እንዲሁም አባ ጴጥሮስ ከሞቱ በኋላ የተቋረጠውን ሐዋርያዊ ሥራ እንዲጀምሩ አባ ሌዮን ወደ ጣሳ የላኳቸው መሆኑንም ጠቅሰዋል። በዚህ ደብዳቤያቸው መሠረት ብፁዕነታቸው ቀደም ሲል ተጀምሮ የተቋረጠውን የሸዋን ሚሊዮን እንዲከታተሉ አባ ኢያቂምን በመመደባቸው ረክተዋል። ይኸውም አባ ኢያቂም ወደ ሸዋ የደረሱበትና ሥልጣናቸውን ለማረጋገጥ በሰሜን የሀገሪቱ ክፍል ዘምተው የነበሩት አዲስ ምኒልክ ወደ ሸዋ የተመለሱበት ጊዜ መገጣጠሙ መልካም አጋጣሚ እንደ ነበረ ገልጸዋል።

በዚያው ደብዳቤያቸው እንደ ተገለጸው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አራት ሚሊዮናውያን በአስቸኳይ እንዲላኩላቸው ጠይቀው ነበር። ከነዚህም መካከል ሁለቱ በሐረር የሚመደቡ ሲሆን ሁለቱ ደግሞ ከእሳቸው ጋር ወደ ሸዋ የሚሄዱ ነበሩ። ያ ለሐዋርያዊ አገልግሎታቸው መልካም አጋጣሚ መሆኑን ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አበክረው ተናግረዋል። የአባላት ሚሊዮን ጣቢያም በፈረንሣይ መንግሥት አፈሰላዊ ዕውቅና ሊሰጠው የተቃረበበትና ለሕፃናት እንክብካቤ የሚያደርጉ የመጀመሪያዎቹ የካሌ ፍራንኪስካውያት እህቶች እዚያው ከሚገኘው ወታደራዊ ሆስፒታል ጋር ለመተዋወቅ የተዘጋጁበት ጊዜ ነበር። ይህ አጋጣሚ ለሚሊዮናውያኑ ታላቅ መጽናኛ ነበር።

2. የሁለት ካቶሊኮች ሚሊዮናውያን መገደል (1889)

የእርሞ ሀገረሰብከት ኃላፊነት የተሰጠው የቱሉዝ ካቶሊኮች አውራጃ ቀደም ሲል በቀረበው በብፁዕ አቡነ ከኻኝ ጥያቄ መሠረት አዲስ የሚሊዮናውያን ቡድን ወደ ኢትዮጵያ ለመላክ አዘጋጀ። በመሆኑም በታህሣሥ 20 ቀን 1889 ዓ.ም. ከአዲሶቹ ሚሊዮናውያን መካከል ሁለቱ ወደ መሀል ኢትዮጵያ ለመሄድ ከዘይባ ተነሡ። አብረዋቸው ከሚጓዙት መካከል ለደህንነታቸው ዋስትና የሰጧቸው

ሁለት የግሪክ ዲፕሎማቶች ነበሩ። ተጓዦቹ በመንዳ በረሃ መጨረሻ ላይ እስከምትገኘው የኤንሳ ጣቢያ ድረስ በሰላም ተጓዙ። ይህ ስፍራ ከዘይላ በሁለት ቀን የእግር ጉዞ ርቀት የሚደረስ ነበር። ይሁንና በታህሣሥ 22 እና 23 ቀን 1889 ዓ.ም ደርሰው በድንኳን ውስጥ እንደ ተኙ ሁለቱን ሚሲዮናውያን በአሰቃቂ ሁኔታ በጨቤ ወግተው ገደሉአቸው። የአደጋው ሰለባ የሆኑት ሚሲዮናውያን የሲሪየሩ አባ አምብሮዝና የኤቷሉ ወንድም እስጢፋኖስ ሲሆኑ ሁለቱም የቱሉዝ ካፑቺኖች አውራጃ አባላት ነበሩ። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በየካቲት 26 ቀን 1890 ዓ.ም. ከሐረር በጻፉት ደብዳቤ ለአሮሞ ሀገረስብከት የሚሲዮን አገልግሎት የተመደቡት ሁለቱ አዲስ ሚሲዮናውያን በደረሰባቸው አደጋ ሕይወታቸውን በማጣታቸው ጥልቅ ሐዘን እንደ ተሰማቸው በአንድ በኩል አመልክተው በሌላ በኩል ደግሞ ከአዋሽ በመለስ እስከ ሐረር ድረስ ሙሉ ሐዋርያዊ አገልግሎት ለመስጠት ነፃነት ያላቸው መሆኑንም ብፁዕነታቸው በዚሁ ደብዳቤያቸው አስታውቀዋል። በዚህ ደብዳቤ መሠረት አባ ኢያቂም በክረምቱ መገባደጃ ላይ ወደ አንኮባር ደርሰው በሸዋ ውስጥ የነበሩትን የጥንት ካቶሊኮች ጎብኝተዋል። እዚያም በርካታ ካቶሊኮችን ካጽናኑና ካበረታቱ በኋላ ወደ ኢቱ አሮሞ ሀገር ሄዱ። እዚያም ቀድሞ የሚሲዮን ጣቢያ በነበረችው ሚኤሶ ከሦስት ወር በላይ ቆዩ። አባ ኢያቂም የሀገር ተወላጅ ካህናትን በመሰብሰብ አበረታትተዋቸዋል። በዚያን ጊዜ በሀገሪቱ ውስጥ ከባድ ረሀብ ስለ ነበር ለካህናቱ ቀለብ የሚያስፈልጋቸውንም ገንዘብ ሰጥተዋቸዋል።

3. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ስለ ባርነት የሰጡት አጭር ዘገባ (1891)

በጥቅምት 11 ቀን 1891 ዓ.ም. ከሐረር ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በአሮሞ ሀገረ ስብከት ውስጥ የባርያ ንግድ እንቅስቃሴ ከብዙ ዓመታት በፊት የተቋረጠ መሆኑን ጠቁመዋል። ቀደም ሲል በ1868 ዓ.ም. ከብፁዕ አቡነ ማስያስ ጋር ወደ ሸዋ በሚጓዙበት ወቅት በመንገዳቸው ላይ ወደ ታጁራ የሚነዱ በርካታ ባሮች አጋጥመዋቸው እንደ ነበረም አስረድተዋል። እንደ ብፁዕነታቸው ከሆነ የምኒልክ የፀረ ባርያ አዋጅ ለይስሙላ እንደ ነበርና በየዓመቱ በርካታ ባሮች በራሂታ፣ በታጁራና በአውሳ በኩል ወደ አካባቢ ሀገሮች ይሸጡ እንደ ነበር

አመልክተዋል። እንዲሁም ከአርሲ ድንበር አካባቢ ወደ ኤደን ወይም በአጋዴን በኩል ወደ ሱማሌ የሚወስደው የባርያ ንግድ መስመር እንደ ነበረም ገልጸዋል። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በግልጽ እንዳስታወቁት ሪፖርታቸው የሚያጠቃልለው በአዳል ጠረፍ በደንክልና በሱማሌ በኩል ይካሄድ የነበረውን የባርያ ንግድ ብቻ ነበረ። በዚህ ዐይነት በምዕራባዊው የሀገሪቱ ክፍል በኩል ስለ ነበረውና በነጭ አባይ ዳርቻ፣ እንዲሁም ከጥቁር አባይ ጋር እስከሚገናኝበት ቦታ ድረስና ከዚያም ባሻገር ስለሚካሄደው የባርያ ንግድ ብፁዕነታቸው ምንም ዐይነት መረጃ አልሰጡም።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በተከታዮቹ ዓመታት በአዳልና በሱማሌ ጠረፎች በኩል ከሁለት እስከ ሦስት ሺ የሚሆኑ ባሮች በየዓመቱ ለውጭ ንግድ ይወሰዱ እንደ ነበር ገልጸዋል። በተጨማሪም ባሮችን ነፃ ለማውጣት በጣም ብዙ ገንዘብ እንደሚያስፈልግ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አመልክተዋል። እንደላቸው አባባል አንድ ትንሽ ወንድ ልጅ ነፃ ለማውጣት ወደ መቶ ፍራንክ ያህል ሲያስፈልግ አንዲት ትንሽ ሴት ልጅ ነፃ ለማውጣት ደግሞ ወደ መቶ ሃምሳ ፍራንክ ያህል ይከፈል ነበር። ብፁዕነታቸው በዚሁ ደብዳቤያቸው እንደ ገለጹት ከሸዋ ጠረፍ አንሥቶ እስከ አርሲ፣ ኢቱና ወበራ ድረስ በማዕከላዊ አፍሪካ የተለመደው የጭካኔ ድርጊት አይታወቅም ነበር። እንዳንድ ባሮችን እንዳነጋገሩና ባሮቹም ስለ ጌቶቻቸው መልካም ትዝታ እንደ ነበራቸው መረዳታቸውንም ገልጸዋል። አማሮች ሐረርን ከተቆጣጠሩ በኋላ በኢቱና በወበራ የባርያ ንግድ በብዙ ተዳክሟል። ምክንያቱም አማሮች ቦታውን ከያዙ በኋላ ከጌቶቻቸው ያመለጡትን ባሮች መልሰው እንደማይሰጧቸው አስታውቀው ስለ ነበረ ነው።

4. የአሮሞ ሀገረስብከት መስፋፋት (1889 -1893)

ለካፑቺን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በመስከረም 13 ቀን 1889 ዓ.ም. ከሐረር በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ እንደ ገለጹት ኢትዮጵያ በሁሉም አቅጣጫ በችግር ውስጥ ነበረች። ብዙ ሕፃናት ሞቱ። በሀገሪቱ ውስጥ ብዙ ከብቶች አለቁ፤ አንበጣ አዝርዕቱን አወደመው፤ ከመጠን በላይ የጣለውም ዝናብ አበሰበሰው። ከዚያም በሀገሪቱ በሙሉ ታላቅ ረሀብ ሆነ። ወዲያውም አብዛኛውን የሀገሪቱን

ክፍል ወረርሽኝ አጠቃው። በዚያው ደብዳቤ መሠረት በዚህ ሁኔታ ውስጥ አባ ኢያቂም በሐምሌ 19 ቀን 1889 ዓ.ም. ከሐረር ተነሥተው በነሐሴ 15 ቀን 1889 ዓ.ም. የአዋሽን ወንዝ ተሻገሩ። ከዚያም ዶ/ር ራጋሲ ወደሚመሩት የጣልያን ሰፈር ሄደው ለሳቸውና ለተከታዮቻቸው መልካም መስተገንግዶ ተደረገላቸው። እንዲሁም ዶ/ር ራጋሲ አባ ኢያቂም የምኒልክ ጠቅላይ ሚኒስትር ከነበሩትና ለሚሊዮናውያን መልካም አመለካከት ከነበራቸው ከአዛዥ ወልደጸድቅ ጋር እንዲገናኙ ቀጠሮ በማስያዝ በኩል ረዷቸው።

በሸዋ ውስጥ ከቀድሞዎቹ የሚሊዮን ጣቢያዎች ውስጥ አንዱ ወደሆነው ወደ ከታባ እንዲሄዱ አዛዥ ወልደጸድቅ ለአባ ኢያቂም ፈቃድ መስጠታቸውንም ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ገልጸዋል። በሸዋ ውስጥ ከነበሩት በርካታ የሚሊዮን ጣቢያዎች መካከል ሙሉ በሙሉ ሳይዘጋ የቆየው ይህ ጣቢያ ብቻ ነበር። አባ ኢያቂም በነሐሴ 30 ቀን 1889 ዓ.ም. ወደ ከታባ መጓዝ ጀመሩ። ብፁዕ አቡነ ከኻኝም በዚህ ተስፋ ሰጭ እንቅስቃሴ ተደስተውና የሸዋም ሚሊዮናዊ እንቅስቃሴ በደንብ የተጀመረ መሆኑን አምነው ነበር። አባ ኢያቂምም ያለ ምንም ችግር በከታባ ሐዋርያዊ አገልግሎት ይሰጡ ጀምረዋል። ይሁንና ከምኒልክ ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት አልነበራቸውም። በዚያን ጊዜም ብፁዕ አቡነ ከኻኝም በተቻለ ፍጥነት ወደ አባ ኢያቂም ለመሄድ እቅድ እንደ ነበራቸው ለማሳበራቸው ጠቅላይ አለቃ አስታወቁ።

በ1890 ዓ.ም. ኢትዮጵያ በበርካታ የተፈጥሮ አደጋዎች በአንበጣ ወረራ፣ በከብት እልቂትና በወረርሽኝ የተነሣ ታላቅ በብዙ ችግር ውስጥ ነበረች። ከዚያም በሚቀጥለው ዓመት በጣም አሰቃቂ የረሀብ ዘመን ተከተለ። ይህም ጊዜ ለካቶሊክ ሚሊዮናውያን የብርታትና የጀግንነት ጥሪ አሰማ። ምግብ ፍለጋ እልፍ አእላፍ ረሀብተኞች ወደ የሚሊዮን ጣቢያው ይጎርፉ ነበር። የካቶሊክ ሚሊዮናውያንም በርካታ ሰዎችን ከሞት አዳኑ። በረሀብ ምክንያት እናት አባት ያጡትንም ልጆች ወደ ሕፃናት ማሳደጊያቸው አስገቡ። በዚያን ጊዜ ነበር የካቶሊክ ሚሊዮናውያን የሕዝቡ ሕይወት ተካፋይና አንድ አካል መሆናቸውን በማረጋገጥ ከሕዝቡ አመኔታን፣ ፍቅርንና ከበሬታንም ያገኙት።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በህዳር 29 ቀን 1890 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ሥርጭት ድርጅት ኃላፊ ከሐረር በጻፉት ደብዳቤ ከ1889 እስከ 1890 ባሉት ሁለት ዓመታት ውስጥ የአማራና የኦሮሞ ሕዝብ አብዛኛው ክፍል በወረርሽኝ እንዳለቀ በሪፖርታቸው አመልክተዋል። በተለያዩ ጣቢያዎች የነበሩ ሚሊዮናውያን በበኩላቸው ደግሞ የተከታዩ ዓመት ሁኔታ ተመሳሳይ እንደሚሆን ሪፖርት ማድረጋቸውንም ብፁዕነታቸው ለድርጅቱ ኃላፊ አስታወቁ። በመሆኑም በየጣቢያዎቹ ላሉ ሚሊዮናውያን ለኑሮአቸው የሚያስፈልጋቸውን ሁሉ ለመስጠት ተገድደው ነበር። ስለሆነም ለኦሮሞ ሚሊዮን ከተቀመጠው ከካርዲናል ማስያስ የባንክ ሂሳብ አውጥቶ የወንጌል ስብከትና ሥርጭት ድርጅት ገንዘብ እንደሚልክላቸው በመተማመን ከራስ መኩንን ስምንት ሺህ ፍራንክ መበደራቸውንም ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ገልጸዋል።

በጥር 31 ቀን 1891 ዓ.ም. ከሐረር ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጻፉት ደብዳቤ አባ ኢያቂም በሜኤሶ ጣቢያ ያለውን ጉዳይ መልክ ካስያዙ በኋላ በጥር 1 ቀን 1891 ዓ.ም. እንደገና አዋሽን ተሻግረው በቢላሉ ከኢቱ ኦሮሞዎች ጋር መኖር መጀመራቸውን ገልጸዋል። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የቢላሉ ሚሊዮን ጣቢያ እያደገ በመምጣቱና አባ ኢያቂም በሸዋ ድንበር ላይ የሚገኘውን የሚኤሶን ጣቢያ የመቆጣጠር ኃላፊነትም ስላለባቸው በሐረር ከሚገኙት ሚሊዮናውያን መካከል አንዱን ለአባ ኢያቂም ረዳት እንዲሆን ለመላክ መወሰናቸውን ከዚህ ደብዳቤያቸው ለመረዳት እንችላለን። በ1890 ዓ.ም. እድገት ያሳየው ሌላው ጣቢያ በአባይአላ የሚገኘው የጩሉል ጣቢያ ነበር። ጩሉል የተመሠረተው በአባ ሌዩ ነበር። በመታመማቸው ምክንያት ለሕክምና ወደ ፈረንሳይ የሄዱትን አባ አውጉስጢኖስን ለመተካት አባ ሌዩ በኅዳር 1890 ዓ.ም. ወደ ኦቦክ ከሄዱ በኋላ የጩሉል እድገት ሊገታ ችሏል።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በሰኔ 19 ቀን 1891 ዓ.ም. ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ እንዳስታወቁት ከሐረር የስምንት ቀን የእግር ጉዞ ርቀት ላይ ወደምትገኘው ቢላሉ ሐዋርያዊ ጉብኝት ለማድረግ ሄደው ነበር። በኢቱ ኦሮሞ አካባቢ የነበረው ሕዝብ ሁሉ በከፍተኛ ረሀብ በመመታቱ ሁኔታው በጣም አሰቃቂ መሆኑን ገልጸዋል። እንደ ብፁዕነታቸው በ1890 በቢላሉ አርባ ስምንት

ቤተሰቦች ነበሩ። በ1891 ባደረጉት ሐዋርያዊ ጉብኝት ወቅት ግን አሥራ አምስት ቤተሰቦች ብቻ ችግሩን ተቋቁመው በሕይወት ሲኖሩ ከእነዚህም ውስጥ በአንዳንዶቹ ቤተሰቦች አንዳንድ ሕፃናትና አሮጊቶች ብቻ የተረፉ መሆኑን አትተዋል። በዚያው ደብዳቤያቸው ብፁዕ አቡነ ከኻኝ እንደ ገለጹት የካቶሊክ ሚሲዮናውያን በተቻላቸው መጠን በረሀብ የተጠቁትን በመርዳታቸው ከሌሎች በአካባቢው ከሚገኙ መንደሮች በተሻለ በቢላሉ በርካታ ሰዎች ከሞት ሊተርፉ መቻላቸውን ገልጸዋል።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለማኅበራቸው ጠቅላይ አለቃ እንደ ገለጹት ወደ ሐረር ሲመለሱ በሐረርና በቢላሉ መካከል ላይ የምትገኘውን የላፍቶን ጣቢያ በሀገሪቱ ውስጥ ከሚገኙት ታላላቅ ሰዎች ከአንዱ እጅ ተረክበዋል። እንደ ብፁዕነታቸው አስተያየት የላፍቶ ጣቢያ ከቢላሉ ብታዝም ለእርሻ ሥራ አመቺ ነበረች። በላፍቶም ረሀቡና ወረርሽኝ ብዙዎቹን ነዋሪዎች ስላጠቃቸው ሃያ ያህል ከነበሩት ቤተሰቦች ውስጥ የተረፉት ሦስት ያህሉ ብቻ ነበሩ። ብፁዕነታቸው አባ አናስታስዮስን ከአንድ የሠራተኛ ቤተሰብና ከአራት ወይም ከአምስት የሚሲዮን ልጆች ጋር ወደ ላፍቶ ለመላክ እቅድ እንደ ነበራቸው ለማኅበራቸው ጠቅላይ አለቃ ገልጸዋል። በርግጥም በሰኔ 1891 ዓ.ም. ብፁዕነታቸው አባ አናስታስዮስን ወደ ላፍቶ ልከዋል። የላፍቶ ሚሲዮን ባልደረባ ቅዱስ ዮሴፍ ነበር። በላፍቶ ጥሩ ውሃ፣ የግጦሽ መሬት፣ የእርሻ መሬትና ለግንዛታ የሚሆን እንጨት እንደልብ ይገኝ ነበር።

በጥቅምት 10 ቀን 1891 ዓ.ም. ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ ግምጃ ቤት ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጻፉት ደብዳቤ እናትም ሆነ አባት ወይም ዘመድ የሌላቸው ከሰላሳ እስከ ሰላሳ አምስት ሕፃናት ከየመንገዱ መሰብሰባቸውን ገልጸዋል። እንዲሁም በዚሁ ደብዳቤ በሐረርም ውስጥ በየመንገዱ ዳርቻ በርካታ አስከሬኖችን ውሾች ሲበሉ ማየታቸውን ጠቁመዋል።

በሐረር የሚገኙት የካቶሊክ ሚሲዮናውያን በየአሐዱ ከሶስት እስከ አራት መቶ የሚደረሱ ድሆችን ይረዱ ነበር። በሸዋ የነበሩት ሚሲዮናውያን ተጽእኖ የሚደረግባቸው ሲሆን በሐረር የነበሩት ግን ጊዜያዊ ነፃነት እንደ ነበራቸው ገልጸዋል። ከዚያው ደብዳቤያቸው እንደምንረዳው የፕሮቴስታንት ሚሲዮናውያን በሐረር ት/ቤት ከፍተው ነበር። ራሲያም በወቅቱ የነበረውን የካቶሊክ ሚሲዮን

ለመተካት ፖለቲካንና ሃይማኖትን ያጣመረ ተልእኮ የነበራቸውን ሚሲዮናውያን ወደ አዲስ ምኒልክ ልካ ነበር። ከሁሉም በላይ ከጣልያን ጋር የተደረገው ስምምነት አለመሰካት በኢትዮጵያ ውስጥ በአውሮጳውያንና በእንቅስቃሴያቸው ላይ ትልቅ ተፅእኖ አምጥቶ እንደ ነበረ ብፁዕነታቸው ገልጸዋል።

በህዳር 9 ቀን 1891 ዓ.ም. ለቱሉዝ አውራጃ ካፑቺኖች አለቃ አባ ኢያቂም በጻፉት ሌላ ደብዳቤ በሐረርጌ ክፈለ ሀገር ከአዋሽ ወንዝ ባሻገር የካቶሊክ ሚሲዮናውያን በተወሰነ የነፃነት መብት ሐዋርያዊ አገልግሎት መስጠት መቻላቸውንና እንዲሁም በኢቱ ኦሮሞ በቢላሉና በወበራ ኦሮሞ በላፍቶ አዳዲስ የሚሲዮን ጣቢያዎች መከፈታቸውን ገልጸዋል። የቢላሉ ጣቢያ በአባ ብሩክ ዮሴፍ የላፈቶ ደግሞ በአባ አናስታስዮስ ኃላፊነት ሥር መሆናቸውንና የአዋሌ ጣቢያ ደግሞ በአባ እንድርያስ ይመራ እንደ ነበረ አባ ኢያቂም በደብዳቤአቸው ጠቅለዋል።

በጥር 4 ቀን 1892 ዓ.ም. ከአቦክ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጻፉት ደብዳቤ በኦሮሞ ሀገረስብከት ስለሚገኘው ሐዋርያዊ እንቅስቃሴ አጠቃላይ ሪፖርት ሰጥተዋል። በዚያው ደብዳቤያቸው ቀደም ሲል በነበረው የችግርና የረሀብ ወቅት የተደረገው የቦጎ አድራጎትና የርዳታ ተግባር በሕዝቡ ዘንድ በካቶሊኮች ላይ የነበረውን ጭፍን ጥላቻ ለማስወገድ ብዙ ረድቷል። ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት እንዳሳወቁት አንዳንድ የሙስሊም ጎልማሶችም ለመጠመቅ ጠይቀዋል። ልጆቻቸውንም እንዲያስ ተምሩላቸው ጥያቄ አቅርበዋል። በዚህ ደብዳቤያቸው መሠረት በሐረርጌ ክፍለ ሀገር ከሀገረስብከቱ ጳጳስ በተጨማሪ አሥር ሚሲዮናውያን ማለትም ስምንት ካህናትና ሁለት ተራ ወንድሞች ነበሩ። በሸዋ ደግሞ ሦስት የሀገር ተወላጅ ካህናት ብቻ ነበሩ። በመሆኑም በዚያን አስቸጋሪ ወቅት መከናወን ከነበረበት በርካታ ተግባር አንፃር እነዚያ ሚሲዮናውያን በቂ አልነበሩም።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በ1892 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ አቦክንና ኤደንን ጎብኝተው በመጋቢት ወር ላይ ወደ ሐረር ተመለሱ። በመስከረም 1892 ዓ.ም. አባ እንድርያስ በበኩላቸው በአዋሌና በአዳዳ ለነበሩ ካቶሊኮች ሌላ ቦታ በመፈለግ ላይ ነበሩ። ምክንያቱም በአካባቢያቸው የነበረው መሬት ለእርሻ ተስማሚ አልነበረምና።

በዚህ ዐይነት ሱሬ በተባለው መንደር ጥሩ የእርሻ መሬት አገኙ። መሬቱንም ለመረከብ በብፁዕ አቡነ ከኻኝ ፈቃድ አባ እንድርያስ በአካባቢው ነዋሪ ከሆኑት ከሜጫ ጎሳዎች ጋር አስፈላጊውን ስምምነት አደረጉ። ቀደም ባሉት ዓመታት በተነሣው ረሀብና ወረርሽኝ ነዋሪዎቹ ወዳለቁበት በታህሣሥ 1892 ዓ.ም. ከአዋሌ አራት ቤተሰቦች ተላኩ። በዚያውም በታህሣሥ 1892 ዓ.ም. መጨረሻ ላይ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የቦታው ባልደረቦች ቅዱሳን ጴጥሮስና ጳውሎስ እንዲሆኑ ከመወሰናቸውም በላይ አባ አጉስጢኖስን ቆሞስ አደረጉአቸው።

አባ አጉስጢኖስን ሥራቸውን ለመጀመር በታህሣሥ 29 ቀን 1892 ዓ.ም. ወደ ሱሬ ደረሱ። በመጀመሪያ ያካናወኑት ተግባር ቤተጳሎት፣ የመኝታ ክፍልና ለወጥቤት የሚሆን ክፍል የነበራትን ጎጆ መሥራት ነበረ። ከዚያ በኋላ መሬቱን ማልማት ጀመሩ። አባ አጉስጢኖስ በሱሬ መጠነ ሰፊ የሆነ እንቅስቃሴ የጀመሩት በ1893 ዓ.ም. ነበረ። በሱሬ የሚሲዮን ጣቢያ ከአባ አጉስጢኖስ ጋር አምስት ልጆች ነበሩ። እንዲሁም ቀደም ሲል ከአዋሌ ጣቢያ በአባ እንድርያስ የተላኩ አራት የካቶሊክ ቤተሰቦች ነበሩ።

የላፍቶ ሚሲዮን ጣቢያ ኃላፊ የነበሩት አባ አናስታስዮስ ደግሞ ለጊዜው ለጸሎት ቤትነት የሚያገለግል ትልቅ ቤትና ሌሎች ሦስት ቤቶች ማለትም የከብት በረት፣ የሕፃናት ማሳደጊያ፣ መጋዘንና ማድቤት ስለ መሥራታቸው ሪፖርት አቅርበዋል። ለአውራጃቸው አለቃ እንዳስታወቁት በ1892 ውስጥ ለጥቂት ወራት ያህል የሚያገለግል እህል ማምረታቸውንና በ1893 ዓ.ም. ለጣቢያው በቂ እህል ለማምረት የእርሻ መሬቱን ማስፋፋታቸውንም ገልጸዋል።

በጥቅምት 23 ቀን 1892 ዓ.ም. ለኦርሞ ሀገረስብከት የተመደቡት አዲስ ሚሲዮናዊ አባ ሌዮንስ ወደ አቡነ ደረሱ። በጅቡቲ በኩል አድርገው በጎዳር ወደ ሐረር ደረሱ። ወደ ሀገራቸው ወደ ፈረንሣይ መመለስ ያለባቸውን አባ ቂሳርገና አባ ካዚሚርን ለመተካት በሚያዝያ 1893 ዓ.ም. አባ ብሩክ ወደ ዘይላ መሄድ ስለ ነበረባቸው እሳቸውን ተክተው ለአባ ኢያቂም አጋዥ ሊሆኑ አባ ሌዮንስ በየካቲት 1893 ዓ.ም. ወደ ቢላሉ ሄዱ።

5. በሐረር የተከሠቱ አዳዲስ ችግሮች (1894)

በየካቲት 1894 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በአዋሌ በኩል ወደ ጠረፍ ሄዱ። እሳቸው በሌሊት ወቅት በጣም አስደንጋጭ ወሬ ከአባ ኢያቂም ወደ ሐረር ተላኩ። ይህም ወሬ የካቶሊክ ሚሲዮናውያን በሙሉ ከኢትዮጵያ እንዲባረሩ መወሰኑን የሚያስረዳ ነበረ።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በሚያዝያ 8 ቀን 1894 ዓ.ም. ከአቡነ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ ለካርዲናል ሌዶቸዊስኪ በጻፉት ደብዳቤ የአቡነኛና የዘይላን ሚሲዮን ጣቢያዎች ጉብኝተው ወደ ሐረር ለመመለስ መዘጋጀታቸውን ገልጸዋል። በዚሁ ደብዳቤያቸው በካቶሊክ ሚሲዮን ላይ አዲስ የሰደት አዋጅ የመውጣቱን ወሬ መስማታቸውንም አስታውቀዋል። በደብዳቤያቸው እንደ ገለጹት በዚያን ጊዜ የነበራቸው ተስፋ በጥር ወር 1894 ዓ.ም. አፄ ምኒልክ በሐረር የሚገኘውን የካቶሊክ ሚሲዮን በመደገፍ ያወጡት አዋጅ ብቻ ነበር። በመሆኑም በሚያዝያ 1894 ዓ.ም. ላይ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከኢደን በቅርቡ ከመጡት ከአባ ክሪዞስቶም ጋር ሆነው ከሶማሌ ጠረፍ ወደ ሐረር ተመለሱ። ብፁዕነታቸው አባ ክሪዞስቶምን በሰኔ 1894 ዓ.ም. ወደ አዋሌ ላኳቸው። በአዋሌ ሦስት ወር ከቆዩ በኋላም ለአባ አናስታስዮስ ረዳት ሆነው ወደ ላፍቶ ሄዱ።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አፄ ምኒልክ በጥር 1894 ዓ.ም. በሐረርጌ የሚገኘውን የካቶሊክ ሚሲዮን በሚመለከት ያወጡትን አዋጅ ለመጠበቅ መቻላቸውን መጠራጠራቸውን ገልጸዋል። በተጨማሪም የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን በሚጎዳ መልኩ በወጣው አዲስ አዋጅ መሠረት እንዳንድ የሚሲዮን ጣቢያዎች ሊዘጉና የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን ሐዋርያዊ ተልእኮ ለማደናቀፍ እንዳንድ ጥብቅ እርምጃዎች ሊወሰዱ ይችላሉ በማለት አትተዋል። በ1887 ዓ.ም. የሐረርጌን ክፍለ ሀገር ለመያዝ ከሸዋ ከተንቀሳቀሰው ከንጉሥ ምኒልክ ጦር ጋር አብረው ወደዚያ የሄዱትን የአቡነ ማስያስ ዘመን የካቶሊክ ቤተሰቦች የነበሩትን ከሚሲዮናውያን በግድ ለያይተዋቸዋል። ጳጳሱ፣ መነኩሳቱና የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን መሪዎች በሙሉ በካቶሊክ ሚሲዮናውያን ላይ ተነሥተው ነበር። እንደ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ መግለጫ በንግሥት ጣይቱ የበላይ ጠባቂነት ሥር ይንቀሳቀሱ

የነበሩ አንዳንድ የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን አባላትም በፀረ ካቶሊክ ሚሲዮናውያን እንቅስቃሴ ውስጥ ተባባሪ ሆነው ነበር።

በግንቦት 14 1894 ዓ.ም. ከሐረር ለወንጌል ሰብከትና ስርጭት ድርጅት ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጻፉት ደብዳቤ በኢትዮጵያ ውስጥ ያለው ሁኔታ ለነፃ ሐዋርያዊ ተልእኮ ገና አመቺ እንዳልነበረ ገልጸዋል። ቀደም ሲል በጠረፍ አካባቢ በነበሩበት ጊዜ በአሮሞ አካባቢ ስለ ነበሩት የሚሰዩን ጣቢያዎች ለምተውት የነበረውና በሚያዝያ 8 ቀን 1894 ዓ.ም. ከአቦክ ለወንጌል ሰብከትና ስርጭት ድርጅት ሪፖርት ያደረጉት ሁኔታ ትንሽ የተጋነነ እንደ ነበረም አስረድተዋል። ይሁንና በዚያን ወቅት በኢትዮጵያ ውስጥ የነበረው የካቶሊክ ሚሲዮን አስቸጋሪ ሁኔታ አጋጥሞት እንደ ነበረ አረጋግጠዋል። ከአዋሽ ማዶ በሸዋ የነበሩትን የሚሲዮን ጣቢያዎች መልሰው እንዳያቋቁሙም የካቶሊክ ሚሲዮናውያን እንዳ እንደ ነበረባቸው ከብፁዕነታቸው ደብዳቤ ለመረዳት እንችላለን። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አክለው እንደ ገለጹት እሳቸው ወደ ፈረንሳይ ቢሄዱ ወይም ቢሞቱ በምትካቸው ሌላ የካቶሊክ ጳጳስ እንደማይቀበሉ ከኢትዮጵያ መንግሥት ከፍተኛ ባለሥልጣኖች በይፋ የተነገራቸው መሆኑንም ገልጸዋል።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጥር 16 ቀን 1895 ከሐረር ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ሌላ ደብዳቤ በድጋሚ እንደ ገለጹት የአባ ብሩክ ዮሴፍ በሕመም ምክንያት ወደ ፈረንሳይ መመለስ በ1894 ዓ.ም. በጠቅላይ አለቃው ፈቃድ የተከፈተውን የዘይላን ሚሲዮን ጣቢያ መዘጋት እንደሚያፋጥነው አስረድተዋል። ብፁዕነታቸውን ያስጨንቃቸው የነበረው ሌላው ጉዳይ የሩሲያ ሚሲዮናውያን ወደ ኢትዮጵያ መምጣት ነበር። በወቅቱ ወደ ኢትዮጵያ የገቡት ሩሲያውያን ባለሥልጣኖች፣ መሐንዲሶች፣ ቄሶችና መነኩሴዎች ነበሩ።

በጥር 1895 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከሐረር ወደ ዘይላ ሄዱ። የሄዱበትም ምክንያት የዘይላውን ሚሲዮን በመዘጋት የተሻለ ጠቀሜታ ሊያስገኝ የሚችል ሌላ ሚሲዮን በጁቡቲ ለመክፈት ነበር። ወደ ሐረር የሚጓዙትን አባላት ደኅንነት ለመጠበቅ ከዘይላ ይልቅ ጅቡቲ የተሻለ ነበረ። በጅቡቲ የሚሲዮን ጣቢያ እንደ ተመሠረተ በሚያዝያ ወር ከፋሲካ በኋላ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከአባ ቴዎድሮስና ከወንድም ቴኦድም ጋር በመሆን ወደ ሐረር ተመለሱ። እንዲሁም

በ1895 ዓ.ም. መጨረሻ ገደማ አባ ሌዮ ከፈረንሳይ ተመልሰው በ1889 ወደ መሠረቱት የጩሉል ሚሲዮን ጣቢያ በመሄድ ሥራቸውን ቀጠሉ።

በ1896 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ ከሚያዝያ መጨረሻ 1895 ጀምሮ በአዋሌ ጣቢያ አባ እንድርያስን ይረዱ የነበሩት አባ ቴዎድሮስ አባ አውጉስጢኖስን ለመርዳት ወደ ሱሬ ተላኩ። በዚያን ጊዜ በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል ጦርነት ሊካሄድ ተቃርቦ ነበር። ቀደም ብለን እንዳየነው በብፁዕ አቡነ ከኻኝና በራስ መኩንን መካከል መልካም ግንኙነት ነበረ። እንደ ቤርኖሺል አባባል ከሆነ ራስ መኩንን በመጋቢት 1 ቀን 1896 ዓ.ም. ስለ ተጠናቀቀው ለአድዋ ጦርነት ወደ ሰሜን ሲዘምቱ የአራት ዓመት ልጃቸውን፣ ተፈሪን (የወደፊቱን ቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ)፣ አባታዊ ጥበቃ እንዲያደርጉላቸው ለብፁዕ አቡነ ከኻኝ አደራ ሰጥተዋቸው ነበር። እንዲሁም በሚያዝያ 1896 ዓ.ም. ብፁዕነታቸው አባ ስፕሪያኖስ ወደ መሀል ሀገር የተላኩትን አባ ክሪዞስቶምን እንዲተኩ ወደ አቦክ ላኳቸው። በሐምሌ 1896 ዓ.ም. በአቦክ የሚገኙት ሚሲዮናውያን በሙሉ ማለትም ካቶሊኮችና የካሌ ፍራንሲስኮውያት እህቶች ወደ ጅቡቲ ሄዱ። የካቶሊክን ሚሲዮን ከአቦክ ወደ ጅቡቲ የማዛወር ኃላፊነት ለአባ ስፕሪያኖስ ተሰጥቶ ነበር።

6. የኢትዮጵያና የቅድስት መንበር ግንኙነት ከአድዋ ጦርነት በኋላ

በዚህ ክፍል የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ተልእኮ ጀምሮ በኢትዮጵያ፣ ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ልኩክ፣ የ1896 ዓ.ም. የአዲስ አበባውን የሰላም ስምምነትና በብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ላይ የቀረበውን ትችት እንመለከታለን።

6.1. የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ተልእኮ ጀምሮ በኢትዮጵያ

በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል ስለ ተደረገው የአድዋ ጦርነት ኃላፊ የነበረው የፍራንሲስኮስ ክሪስፒ አስተዳደር ካከተመ በኋላ በቦታው የተተካው የአንቶኒዮ ስትራባ ዲ ሩዲኒ አስተዳደር

ከባድ የፖለቲካ ውዝግብ ገጥሞት ነበር። ከአድዋ ጦርነት በኋላ በጣልያን ሀገር ብዙ ችግሮች ነበሩ። ከነዚያ ችግሮች ውስጥ ዋነኛውና አጣጥፈው በኢትዮጵያ በአፄ ምኒልክ እጅ የነበሩትን የጦር ምርኮኞች የሚመለከተው ነበር። እንደ ሳልባቶሪ ተይስኪ ከሆነ የጣልያን ሕዝብ በሙሉ በኢትዮጵያ የነበሩ ምርኮኞች በአስቸኳይ ተለቅቀው ወደ ሀገራቸው እንዲመለሱ ይፈልግ ነበር። ይሁንና መከናወን በነበረባቸው የፖለቲካ ዓላማዎች ወይም መሠረተ ሐሳቦች ላይ ልዩነቶች ነበሩ። በተጨማሪም የጣልያን ቅኝ ግዛት የነበረችው የኤርትራ የወደፊት እጣ፤ ለኢትዮጵያና ለጣልያን ጦርነት መንስኤ የሆነውን የውጫሌን ውል መሠረዝ በሚመመለከት አፄ ምኒልክ ያቀረቡት ጥያቄም መፈታት የነበረባቸው ጉዳዮች ነበሩ።

በ1896 ዓ.ም. በቅድስት መንበርና በጣልያን መንግሥት መካከል የነበረው ግንኙነት በጥሩ ሁኔታ ላይ አልነበረም። ምክንያቱም በጣልያን መንግሥትና በቅድስት መንበር መካከል የነበረውና የሮም ጥያቄ ተብሎ የሚጠራው ችግር ገና አልተወገደም ነበር። በሶደሪኒ አመለካከት የጣልያን ፓርላማ ምክትል ፕሬዝደንት የነበረው ባልዳሳሬ ኦይስካልኪ ነበር ለአስረኞቹ መለቀቅ የርእሰ ሊቀነ ጳጳሳት በጉዳዩ የመግባት አስፈላጊነት የተረዳው። ከዚያም የቅድስት መንበር የውጪ ጉዳይ ክንበሩት ከሆኑት ከቲንዳሮው ካርዲናል ማሪያኖ ራምፖላ ጋር ተነጋገረ። እሳቸው ካርዲናል ሊቀነ ጳጳሳት ጋር ቀጠሮ አስያዙ። ርእሰ ሊቀነ ጳጳሳት ሌዮኔ በበኩላቸው ደግሞ የርሳቸው በጉዳዩ መግባት ሊያስከትል የሚችለውን ችግር በመፍራት እስረኞቹን ለማስፈታት ወደ አፄ ምኒልክ መልእክተኛ ለመላክ ለተወሰኑ ጊዜያት ፈራ ተባ ሲሉ ሰነበቱ። የሆኖ ሆኖ በሰኔ 1 ቀን 1896 ዓ.ም. የጣልያንን መንግሥት በጉዳዩ ላይ ያለውን አፋጣኝ ፍላጎትና አንገብጋቢ ጥያቄ በመደገፍ ኦሌርቫቶራ ሮማኖ የርእሰ ሊቀነ ጳጳሳቱን ውሳኔ ለሕዝብ ይፋ አደረገ።

ርእሰ ሊቀነ ጳጳሳት ሌዮኔ 13ኛ የርሳቸው ጣልቃ መግባት የቀዳማዊ ንጉሥ ኡምቤርቶን ማገንነት የሚጎዳና በአስቸጋሪ የፖለቲካ ውዝግብ ውስጥ የሚያስገባቸው ይሆናል የሚል ስጋት ነበራቸው። ስለዚህም ርእሰ ሊቀነ ጳጳሳቱ በጉዳዩ የሚገቡት በጣልያን ንጉሥ ተቀባይነት ካገኙ ብቻ እንደ ሆነ ገለጹ። የጣልያን መንግሥት ምክር ቤት ፕሬዚዳንትም ጉዳዩን ለንጉሥ ቀዳማዊ ኡምቤርቶ አስረዳ።

ወዲያውም ንጉሡ ችግሩን ለመፍታት የርእሰ ሊቀነ ጳጳሳቱ በጉዳዩ መግባት አስፈላጊ መሆኑን የተገነዘቡና የሚሰማሙበት መሆኑን ለርእሰ ሊቀነ ጳጳሳቱ እንዲያስታውቃቸው ለሩንዲኒ ጋላፊነት ሰጡት።

6.2. ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ የርእሰ ሊቀነ ጳጳሳት ልሉክ

ካርዲናል ራምፖላ በግንቦት 13 ቀን 1896 ዓ.ም. ከሮም በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ እጅግ ውስብስብ የሆነውን ጉዳይ ከኢትዮጵያ ንጉሥ ጋር ተነጋግረው እንዲፈቱ በርእሰ ሊቀነ ጳጳሳት መመረጣቸውን ገለጸላቸው። ከላይ በተጠቀሰው ደብዳቤ መሠረት ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ የርእሰ ሊቀነ ጳጳሳቱን ደብዳቤ ለአፄ ምኒልክ ለማቅረብ በአስቸኳይ ወደ አዲስ አበባ መምጣት ነበረባቸው። ርእሰ ሊቀነ ጳጳሳቱ የተከበሩት የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በግዛታቸው ለሚገኙት የጣልያን የጦር ምርኮኞች ክርስቲያናዊ ምሕረት አድርገው እንዲለቅቁቸው በጻፉት ደብዳቤ ተማፅነው ነበር።

ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ በበኩላቸው በግንቦት 21 ቀን 1896 ዓ.ም. ከካይሮ ለካርዲናል ራምፖላ በጻፉት ደብዳቤ ካርድናሉ የጻፉላቸውን ደብዳቤና ለኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የሚሰጠውን ባንድ ላይ የተላከውን የርእሰ ሊቀነ ጳጳሳቱን ደብዳቤ መቀበላቸውን፤ እንዲሁም ለእንዲህ ያለ ተልእኮ በርእሰ ሊቀነ ጳጳሳት በመመረጣቸው ክብር የተሰማቸው መሆኑንም ጨምረው ገልጸዋል። በዚያው ደብዳቤያቸው ለካርዲናሉ ጨምረው እንዳስታወቁት አብረዋቸው ካሉት ካህናት ውስጥ ከአንዱ ጋር ሆነው ባንድ ሳምንት ጊዜ ውስጥ ወደ ኢትዮጵያ እንደሚሄዱ አስታውቀው ነበር።

በህዳር 11 ቀን 1896 ዓ.ም. ከሮም ለርእሰ ሊቀነ ጳጳሳት ከጻፉት ሪፖርት ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ በግንቦት 29 ቀን 1896 ዓ.ም. ከፖርት ሴይድ (ከሴይድ ወደብ) በዕቃ መጓጓዣ የሞተር ጀልባ ተጉዘው በሰኔ 3 ቀን 1896 ዓ.ም. ወደ ጅቡቲ መድረሳቸውን እንረዳለን።

በሰኔ 8 ቀን 1896 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ለአፄ ምኒልክ፣ ለራስ መኩንንና የሐረርጌ ጊዜያዊ ገዥ ለነበሩት ለግራዝማች ባንቲ ከጅቡቲ ደብዳቤ ላኩ። ለንጉሠ ነገሥቱ በጻፉት ደብዳቤ ስለ ጣልያን የጦር ምርኮኞች ጉዳይ ከርሳቸው ጋር ለመነጋገር በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ሌዮኔ 13ኛ የተላኩ መሆናቸውን ገልጸዋል። የተልእኳቸው ዓላማ የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱን መልእክት ለንጉሠ ነገሥቱ ማቅረብና ከሳቸው የሚሰጠውን መልስ ደግሞ ወደ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ማድረስ መሆኑን አስታውቀዋል። በሰኔ 14 ቀን 1896 ዓ.ም. ለብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ከግራዝማች ባንቲ በተጻፈላቸው ደብዳቤ ቀደም ሲል የጻፏቸውን ደብዳቤዎች መቀበላቸውን፣ ለአፄ ምኒልክና ለራስ መኩንን የጻፏቸውንም ደብዳቤዎች ወዲያው መላካቸውንና መልሱም በአፋጣኝ እንደሚደርሳቸው ተስፋ ሰጥተዋቸው ነበር።

በሰኔ 14 ቀን 1896 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከሐረር ለብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ በጻፉት ደብዳቤ ደግሞ የሳቸውን ተልእኮ በሚመለከት ምንም ዓይነት መረጃ ወይም ትእዛዝ ከሮም ያልደረሳቸው መሆኑን ገልጸውላቸዋል። የሆኖ ሆኖ ከሮም የሚመጣላቸውን ትእዛዝ እየጠበቁ በአስፈላጊው ሁኔታ ሁሉ ለመተባበር ፈቃደኛ መሆናቸውን አስታውቀዋል። በዚያው ደብዳቤያቸው ለንጉሠ ነገሥቱና ለራስ መኩንን የጻፉትን ደብዳቤዎች ግራዝማች ባንቲ እንደ ደረሳቸው ወዲያው መላካቸውን አረጋግጠውላቸዋል። ከዚህ ደብዳቤ ለመረዳት እንደሚቻለው ለራስ መኩንን የተላከው ደብዳቤ ወደ አማርኛ ተተርጉሟል። ግራዝማች ባንቲም ከዚህ በላይ የሚያደርጉት ነገር አልነበረም። ምክንያቱም ከአፄ ምኒልክ ትእዛዝ ውጭ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስን ወደ ሐረር እንዲመጡ ለማድረግ አይቻልም ነበር። ግራዝማች ባንቲ እስከ ሐረር ያለውን መንገድ ክፍት ሊያደርጉላቸው ዝግጁ መሆናቸውንና ከጅቡቲ ተነሥተው እስከ ሐረር ድረስ ሲጓዙ የሚያጅቧቸውን ሰዎች ከጅቡቲ መውሰድ እንደሚችሉ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አበረታታቸዋል።

ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ በሰኔ 19 ቀን 1896 ዓ.ም. በጻፉት ሌላ ደብዳቤያቸው ለካርዲናል ራምፓላ እንደ ገለጹት የካርዲናሉ ደብዳቤ ካይሮን ከለቀቁ በኋላ የደረሳቸው መሆኑን እንረዳለን። ስለ ተልእኮአቸውም ለአፄ ምኒልክና ለራስ መኩንን ደብዳቤ መጻፋቸውን ገልጸዋል። የሐረሩ ገዥ ግራዝማች ባንቲም

ደብዳቤያቸውን ለአፄ ምኒልክና ለራስ መኩንን የላኩላቸው መሆኑን በደብዳቤ እንዳስታወቁቸው አመልክተዋል። የፈረንሳይ ቅኝ ግዛት ድንበር ላይ በሆነችው ግልዴሳ ሲደርሱም የሐረሩ ገዥ እንደ ሚቀበሏቸው አስታውቀዋል።

በሐምሌ 3 ቀን 1896 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ለጦር ምርኮኞች የሚሆን እርዳታ ወደ ሸዋ ከሚያጓጉዘው ከመስፍን አቤ ቪርሶቪትስ ሬይ ጋር በመሆን ወደ ሐረር ጉዞ ጀመሩ። ጉዞ በጀመሩት በሁለተኛው ቀን ላይ መስፍን አቤ ቪርሶቪትስና ከአውሮጳውያን ረዳቶቹ አንዱ በከፍተኛ ሙቀት ምክንያት በብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ፊት ሕይወታቸው አልፎአል። ከዚህም ሌላ ወደ ሐረር በመጓዝ ላይ እያሉ በሐምሌ 8 ቀን 1896 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከሐረር የጻፉት ደብዳቤ በሐምሌ 10 ቀን 1896 ዓ.ም. ደረሳቸው። ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ጠይቀውት የነበረውን አዲስ አበባ የመግቢያ ፈቃድ አፄ ምኒልክ እንደ ሰጡና ራስ መኩንንም አጃቢ ወታደሮች ለማዘዝ የተዘጋጁ መሆኑን ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አስታውቋቸው።

ይህ በእንዲህ እንዳለ በሐምሌ 10 ቀን 1896 ዓ.ም. ከሐረር ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ከጅቡቲ ደብዳቤ እንደ ጻፉላቸው ገልጸዋል። በዚያው ደብዳቤያቸው ለአፄ ምኒልክና ለራስ መኩንን የተጻፉት ደብዳቤዎች በትክክልና በተገቢው ሁኔታ በአስቸኳይ እንዲደርሱ የሚችሉትን ጥረት ሁሉ እንዳደረጉም አስታውቀዋል።

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አፄ ምኒልክ ለጣልያን የጦር ምርኮኞች የሀገሪቱ እቅም በፈቀደ መጠን የሚችሉትን ሁሉ እያደረጉ እንደሆነ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት አስታውቀዋል። ከብፁዕ አቡነ ከኻኝ አገላለጽ አፄ ምኒልክም ሆኑ ራስ መኩንን በጦርነቱ ወቅትም ሆነ ከጦርነቱ በኋላ ለጦር ምርኮኞች ያሳዩት መልካም ሥነ-ምግባር ሊደነቅ የሚገባ መሆኑንና አውሮጳውያንም ይህን መልካም ተግባር በቀና መንፈስ ሊመለከቱት እንደሚገባ የሚያሳስቡ መሆኑን እንረዳለን።

በሐምሌ 18 ቀን 1896 ዓ.ም. የአቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ የጉዞ ቡድን በኢትዮጵያ ጠረፍ ላይ ወደምትገኘው ግልዴሳ

ወደምትባል ትንሽ ከተማ ደረሰ። እዚያም እንደ ደረሱ የአካባቢው ገዥ አቶ መርሻ 60 ከሚያህሉ በራስ መኩንን ከታዘዙ ወታደሮች ጋር ሆነው ተቀበሏቸው፤ መልካም መስተንግዶም አደረጉላቸው። ከዚያም በሐምሌ 20 ቀን 1896 ዓ.ም. ብፁዕነታቸው ወደ ሐረር ደረሱ። ራስ መኩንንም በታላቅ አክብሮት ተቀበሏቸው። ከጥቂት ቀናት ዕረፍት በኋላም በሐምሌ 24 ቀን 1896 ዓ.ም. ጉዟቸውን ወደ ሸዋ ቀጠሉ። በነሐሴ 11 ቀን 1896 ዓ.ም. ወደ አዲስ አበባ ደረሱ። አዲስ አበባ የአፄ ምኒልክ አማካሪ የነበረው የስዊስ ተወላጅ መሐንዲስ ኢልግ እንግዶችን በክብር እንዲቀበል በምኒልክ በመወከሉ ከ150 ወታደሮች ጋር በመሆን በደማቅ ሥነ ሥርዓት ተቀብሏቸዋል።

በነሐሴ 12 ቀን 1896 ዓ.ም. አፄ ምኒልክ ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃሪዮስን በሥርዓትና በአክብሮት ተቀብለዋቸዋል። የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ልኡክ ወደ ቤተመንግሥት የሄዱት በወቅቱ በአዲስ አበባ ይገኙ በነበሩት ሃምሳ ያህል የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ካህናት ታጅበው ነበር። ከዚያም ቀጥሎ ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃሪዮስም የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱን መልእክት ለንጉሠ-ነገሥቱ አቀረቡ። ስለ ተልእኮአቸውም በይፋ ገለጹ።

በግንቦት 11 ቀን 1896 ዓ.ም. ለአፄ ምኒልክ የተጻፈው የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ሌዮኔ 13ኛ ደብዳቤ ይዘት በጣልያን ላይ ኢትዮጵያ ባገኘችው የአደዋ ድል ምክንያት በንጉሠ ነገሥቱ እጅ የወደቁትን በርካታ የጣልያን ምርኮኞች ማስለቀቅ ነበር። ለንጉሠ ነገሥቱ በደብዳቤያቸው ያስተላለፉት ዋናው መልእክት፤ «የምርኮኞቹ መታሰር እነሆ ኃይልዎን ከፍ አያደርግም፤ ክብርዎንም አይጨምርም። ይልቁንም የእስር ጊዜያቸው በረዘመ መጠን የንጉሥን እናቶችና ሚስቶች ሐዘን ያይላል እንጂ»። ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ጨምረው ለንጉሠ ነገሥቱ የገለጹት ጌታ ኢየሱስ ክርስቶስ ባደላቸው ጸጋ በመላው ዓለም ባሉት ክርስቲያን ሀገሮች የሚገኙት ክርስቲያኖች ሁሉ እረኛ የመሆን ኃላፊነት የሚሰማቸው መሆኑን በመግለጽ በአባታዊ መንፈስ በቅድስት ሥላሴ፤ በቅድስት ድንግል ማርያምና በዓለም ላይ በጣም ውድ አድርገው በሚያዩት ነገር ስም መልእክቱን ተቀብለው ሳያዘገዩ ለምርኮኞቹ በእስቸኳይ ነፃነትን ይሰጧቸው ዘንድ ተማሪነዋል።

ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃሪዮስ በድጋሚ ከአፄ ምኒልክ ጋር ከመገናኘታቸው በፊት ጥቂት ቀናት መጠበቅ ነበረባቸው። ከነሐሴ 28 በፊት ሊገናኙ አይችሉም ነበር። ምክንያቱም በኢትዮጵያ አቆጣጠር መሠረት ከነሐሴ 1 ቀን ጀምሮ እስከ ነሐሴ 15 ቀን የፍልሰታ ጸምና ምሕለላ ይደረጋል። ጸሙም የሚፈታው በነሐሴ 22 ቀን ነበረ። እንደ ኤን ስቶርቲ ከሆነ በነሐሴ 28 ቀን 1896 ዓ.ም. በተደረገው ስብሰባ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ በጠየቁት መሠረት ተራ ወታደሮችን ለመፍታት ተስማሙ። ከፍተኛ ወታደራዊ ማዕረግ ያላቸውን ግን ከጣልያን መንግሥት ጋር የሰላም ውል እስኪፈረም ድረስ እንደማይለቁ ገለጹ። በመሆኑም በየቦታው ተበታትነው የነበሩት የጣልያን ምርኮኞች ወደ አዲስ አበባ እንዲሰባሰቡና በጅቡቲ በኩል ወደ ጣልያን እንዲላኩ አፄ ምኒልክ አዘዙ።

ነገር ግን ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃሪዮስ ከአፄ ምኒልክ ጋር ስለ እስረኞቹ መለቀቅ በሚነጋገሩበት ወቅት ማለትም በመስከረም 5 ቀን 1896 ዓ.ም. ጣልያኖች በኤደን ባህረ ሰላጤ የኢትዮጵያን መንግሥት የጦር መሣሪያ ጭኖ ወደ ጅቡቲ ይጓዝ የነበረውን ደይልቪክ የተባለ የሆላንድ መርከብ የመያዛቸውን ዜና ከጠረፍ ባንድ መልእክተኛ በመስከረም 8 ቀን 1896 ዓ.ም. ወደ አዲስ አበባ ደረሰ። ወደ ኢትዮጵያ የሚገቡት የጦር መሣሪያዎች መወረስና ከዚሁ ጋር በተያያዘ ተጨማሪ አሉባልታ የተነሣ በአዲስ አበባ ውስጥ ትልቅ ፍርሃት ተፈጠረ። ከርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ልኡክ ጋር ባደረጉት ስምምነት መሠረት ሊለቁቸው የነበሩትን ምርኮኞች ላለመልቀቅ አፄ ምኒልክ ሐሳባቸውን ለወጡ። ምርኮኞቹም በተፈጠረው ሁኔታ ተከፉ፤ ተሰባጩም።

በመስከረም 9 ቀን 1896 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃሪዮስ አፄ ምኒልክ ሐሳባቸውን መለወጣቸውን ተረዱ። በመስከረም 25 ቀን 1896 መሐንዲስ ኢልግ አፄ ምኒልክን ወክሎ ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃሪዮስን አነጋገራቸው። በንግግሩም ምኒልክ የሳቸው ተልእኮ እንዲሳካ መልካም ፈቃዳቸው ቢሆንም የደይልቪክ መያዝና የጣልያንን መንግሥት በጠላትነት ጦርነቱን የመቀጠል ፍላጎት በሚመለከት በሚናፈሱት አንዳንድ እንግዳና አዳዲስ ወሬዎች ምክንያት በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ልኡክ የገቡትን ቃል ለማፍረስ የሚገደዱ መሆኑን ገለጸላቸው። በዚሁ አጋጣሚ አፄ ምኒልክ በጥቅምት 1 ቀን 1896 ዓ.ም. ተቀብለው እንደሚያነጋግሯቸውም

መሐንዲስ ኢልግ ሰብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ አስታውቋቸዋል።

በዚያው ዕለት የተጻፈውን ደብዳቤ ንጉሠ ነገሥቱ ራሳቸው በእጃቸው ሰብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ሰጧቸው። እንደ ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ከሆነ እዚህ ምኒልክ የሁሉም አባት ናቸው ብለው የቆጠሯቸውንና በአባትነታቸው የጠየቁቸውን የቅዱስ ነታቸውን ጥያቄ ለመመለስ እንደ ተቸገሩና በወቅቱ የተከሠተው አዲስ ሁኔታ ችግሩን ለመፍታት አለማስቻሉን ግልጽ አድርገዋል። ሁኔታውንም በመገንዘብ በኢትዮጵያ ውስጥ በቆዩበት ጊዜ ሁሉ ለተደረገላቸው መልካም አቀባበል ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ እዚህ ምኒልክን አመስግነዋል። ንጉሠ ነገሥቱም አንድ ትልቅ የኢትዮጵያ መስቀል እንደ ስጦታ በመስጠት አሰናብተዋቸዋል።

6.3. የአዲስ አበባው የሰላም ውል (1896)

ቂርሎ ኔራዚኒ በነሐሴ 30 ቀን 1896 ዓ.ም. ከዘይላ ወደ ሐረር መንዝ ጀመረ። ከ10 ቀን በኋላም ወደ ሐረር ደረሰ። በመስከረም 19 ቀን 1896 ዓ.ም. ከሐረር ወደ አዲስ አበባ መንዝ ጀመረ። በጥቅምት 6 ቀን 1896 ዓ.ም. ወደ አዲስ አበባ ገባ። ይህም የሆነው የብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ የጉዞ ቡድን ወደ ጠረፍ በሚጓዝበት ወቅት ነበረ። ኤስ ተደሰቺ እንደ ገለጸው የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ መልእክተኛ ተልእኮ የከሸፈው በደይልቪክ መያዝ ብቻ አልነበረም። ምክንያቱም የኢትዮጵያን ውዝግብ መንስኤ በሚገባ ኮሚያውቀው ከጣልያን መንግሥት ጋር በቀጥታ መነጋገሩ የተሻለ ይሆናል ብለው እዚህ ምኒልክ በመገንዘባቸው ነበረ። በመሆኑም ለኤስ ተደሰኪ አስተሳሰብ የደይልቪክ መያዝ የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱን ልኩክ ለማሰናበት ሆኖ እዚህ ምኒልክ የተጠቀሙበት ዘዴ ነበር።

በእዚህ ምኒልክ በኩል ለሰላሙ ውል ዋናው መሠረት የውጫው ውል መሠረዝ ነበር። የጣልያን ቅኝ ግዛት የኤርትራ ወሰንም ከጦርነቱ በፊት እንደ ነበረው ማለትም መረብ፣ በለሳ፣ ሙና ላይ መሆን ነበረበት። በመሆኑም እዚህ ምኒልክ በሁለቱ ሀገሮች መካከል ያለው የሰላም ውል ከተፈጸመ በኋላ የጦር ምርኮኞችን እንደሚለቅቁ

ቃል ገቡ። ጠቅላይ ሚኒስትር ዲ ሩዲኒም እዚህ ምኒልክ ምንም ዓይነት የውጭ የበላይ ጥበቃ እስካልፈለጉ ድረስ የውጫውን ውል ለመሰረዝ ተስማሙ። ወዲያውም በሚያዝያ 13 ቀን 1896 ንጉሠ ነገሥቱ የውጫውን ውል በይፋ አፈረሱት። በዚህ ሁኔታ ውስጥ ነበር ቂርሎ ኔራዚኒ በጥቅምት 6 ቀን 1896 ዓ.ም. የጣልያንን መንግሥት ሙሉ ውክልና ይዞ አዲስ አበባ የገባው። በዚህ ዓይነት በጥቅምት 26 ቀን 1896 ዓ.ም. የአዲስ አበባውን የሰላም ውል ቀዳማዊ ንጉሥ ኡምቤርቶን በመወከል ከእዚህ ምኒልክ ጋር ተፈራረመ። በዚያው ዕለት ማለትም በጥቅምት 26 ቀን 1896 ዓ.ም. እዚህ ምኒልክ የአዲስ አበባው የሰላም ውል መጠናቀቁን ለቀዳማዊ ንጉሥ ኡምቤርቶ አስታውቋል።

በአዲስ አበባው የሰላም ውል መሠረት የውጫው ውል ተሰረዘ። ጣልያንም የኢትዮጵያን ሙሉ ነፃነት አምና ተቀበለች። ምርኮኞችን ለመልቀቅ በተደረገው በዚህ ውል ላይ እዚህ ምኒልክ ለምርኮኞቹ ቀለብ ያወጡትን ወጪ በሙሉ የጣልያን መንግሥት እንዲከፍል ተወስኖ ነበር። ሜጀር ኔራዚኒና እዚህ ምኒልክ የተፈራረሙትን የሰላም ውልና የአዲስ አበባውን ስምምነት በጥር 6 ቀን 1897 ዓ.ም. ቀዳማዊ ንጉሥ ኡምቤርቶ አጸደቁ። እንዲሁም በሐምሌ 10 ቀን 1890 ዓ.ም. በእዚህ ምኒልክና በቀዳማዊ ንጉሥ ኡምቤርቶ ተወካይ በካፒቱን ፔክዲኮላ መካከል ሌላ ስምምነት ተፈርሟል። በመሆኑም በኢትዮጵያና በኤርትራ መካከል ያለው ቁርጠኛ የወሰን መስመር ቶማት-ቶድሉክ፣ መረብ-በለሳ-ሙና እንዲሆኑ ተወሰነ።

6.4. በብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ላይ የቀረበ ትችት

ወደ ኢትዮጵያ የተላኩትን ልኩክ በመምረጡ ረገድ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ሌዮኔ 13ኛ በእዚህ ምኒልክ ተቀባይነት ሊያገኝ የማይችል ጣልያናዊ ወይም የጣልያንን መንግሥት አመኔታ የማያገኝ የውጭ ዜጋ ለመላክ አልፈለጉም። በመሆኑም በግብፅ የኮፕቲክ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን ጳጳስ የነበሩትን ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስን ለመላክ ወሰኑ። ሆኖም የብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ልኩክ ሆነው የመመረጣቸው ጉዳይ መጥፎ አጋጣሚ እንደ ነበረና ተልእኳቸው ያልተሳካውም በምኒልክ ቤተመንግሥት

መልካም ስሜት ለመፍጠር ባለመቻላቸው ነበር ሲል ሶደሪኒ አስተያየቱን ሰጥቷል።

ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃርዮስ ወደ ካቶሊክ ሃይማኖት የገቡ ወጣት ግብፃዊ ነበሩ። ከአድዋ ጦርነት ካንድ ዓመት በፊት በሰኔ 1895 ነበር ርአስ ሊቃነ ጳጳሳት ሌዮኔ 13ኛ ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃርዮስን ለግብፃውያን ካቶሊኮች ሊቀ ጳጳስ እንዲሆኑ የመረጧቸው። በተጨማሪም በታህሣሥ 1895 ዓ.ም. በግብፃውያን ካቶሊኮች ጥያቄ መሠረት ርአስ ሊቃነ ጳጳሳት ሌዮኔ 13ኛ የእስክንድርያ ካቶሊክ ፓትሪያርክ ጽ/ቤት በካይሮ እንዲሆን ሊያደርጉ ወጣቱ ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃርዮስ የሀገሪቱን ፓትሪያርክነት ሹመት ተቀዳጁ።

በ1897 ዓ.ም. የግብፅ ካቶሊኮች ቁጥር አራት ሺህ ስድስት መቶ ሰላሳ ሲደርስ የእስክንድርያ የግብፅ ቤተክርስቲያን ምእመናን ግን ስድስት መቶ ሺህ ነበሩ። እንደ እውነቱ ከሆነ ብፁዕ አቡነ ቄርሎስ መቃርዮስ የርአስ ሊቃነ ጳጳሳት ሁነኛ መልእክተኛ ለመሆን ብቃት አልነበራቸውም። ምክንያቱም በኢትዮጵያውያን ዘንድ ቀደም ሲል የተዋሀደ አማኝ የነበሩ በኋላ ግን የአባቶቻቸውን እምነት የከዱ እንደ ነበሩ ይታወቅ ስለ ነበር ነው። ከዚህም የተነሣ ቀደምውንም ለካቶሊክ ካህናቶች ፀር በሆኑት በአቡነ ማቴዎስም ሆነ በሌሎችም የኢትዮጵያ የአርቶዶክስ ቤተክህነት አባላት ዘንድ ምንም ዓይነት ድጋፍ ሊያገኙ አልቻሉም።

7. የካቶሊክ ሥልጣኔ የሚባለው ጋዜጣና የጣልያን ቀኝ አገዛዝ

የካቶሊክ ሥልጣኔ የተባለ ጋዜጣ ከሮም እምነት ተጻራሪ የሆነ ነገር ላለመቀበል ሁልጊዜ ጥንቃቄ ያደርግ ነበረ። በአፍሪካ የጣልያን የቅኝ ግዛት ጦርነቶች ወቅት ማለት ከ1885 ዓ.ም. እስከ 1896 ዓ.ም.፣ ከ1911 ዓ.ም. እስከ 1912 ዓ.ም.፣ ከ1935 ዓ.ም. እስከ 1936 ዓ.ም. የተለያዩ ድርሰቶችን ጽፎ ነበር። በመጀመሪያው ወቅት ማለትም ከ1885 እስከ 1896 ባለው ጊዜ የጣልያንን የቅኝ ግዛት ፖሊሲ በሚመለከት የካቶሊክ ሥልጣኔ የተባለ ጋዜጣ አመለካከት አሉታዊ፣ መራርና፣ አሽሟጣጭ ነበር። በሁለተኛው ወቅት ማለትም

ከ1911 ዓ.ም. እስከ 1912 ዓ.ም. ድረስ ሁኔታዎችን በጥንቃቄ የሚመለከት አብዛኛውን ጊዜ ገለልተኛና ምናልባትም በአንዳንድ ጉዳዮች ላይ መልካም አዝማሚያ ነበረው። በሦስተኛው ወቅት ማለትም ከ1935 ዓ.ም. እስከ 1936 ዓ.ም. ባለው ጊዜ ደግሞ ንድፈ ሐሳባዊ መርሆዎችን በመመርመር፣ ተጨባጭ እውነታዎችን በመመርኮዝና ሁኔታዎችን ተወያይቶ በመገምገም ጽንፋዊና አስገዳጅ ፍላጎት ብቻ የቅኝ አገዛዝን ወረራ ትክክል ሊያደርገው ይችላል ከሚል ማጠቃለያ ላይ ጸርሶ ነበር።

ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ የሕዝብ ብዛት፣ ባህላዊና የሥልጣኔ ሁኔታዎች የጣልያንን የአፍሪካ ቅኝ አገዛዝ ትክክል ነበር ሊያሰኙ ይችሉ ይሆናል። ይሁን እንጂ «ለምን ወደ አፍሪካ ሄድን» ለሚለው ጥያቄ ማንም አጥጋቢ መልስ ሊሰጥ ከቶ አልቻለም ነበር። በተቃራኒው ግን የጣልያን ቅኝ አገዛዝ ብዙ ወጪ ያስከተለና የብዙ ሰዎችን ሕይወት መሥዋዕትነት የጠየቀ ነበር። በመሆኑም በኢየሱሳውያን ምንም ዓይነት ድጋፍ ያልተሰጠው ክሪስቲ ከሱ በፊት የተጀመሩትን ፖሊሲዎች በቀጣይነት በማራመዱ ምክንያት በደረሰው ጥፋት ብቻ ሳይሆን፣ በጀብደኝነትና በችኩልነት የጣልያን ሠራዊት ሊቋቋመው የማይችለውን ሁሉ በመጠየቁ ጭምር ተጠያቂ ሆነ። የጣልያን የቅኝ አገዛዝ ዘመቻም በአፍሪቃ ለሀገሪቱ ፍላጎት ምንም ውጤት ባለማስገኘቱ በሕዝቡና በጋዜጦች ዘንድ ከፍተኛ ተቃውሞ ሊገጥመው ችሏል።

አባ ጃ ማርቲና በአንድ ጽሑፋቸው እንደመለከቱት ጣልያኖች በአፍሪቃ ውስጥ ያከናወኑት ድርጊት ከዚያ ጥቂት ዓመታት በፊት እውስትሪያውያን በጣልያን ውስጥ ከፈጸሙት ድርጊት ጋር ተመሳሳይነት አለው ብለዋል። እንደ ጸሐፊው አስተያየት በፀረ እውስትሪያ ወረራ የራስን ሀገር የመከላከልን መርህ ካስከበሩ በኋላ ይህንን መርህ ለኢትዮጵያ መንፈግ ተገቢ አልነበረም። የራስ ያልሆነ ነገር ለማግኘት መፈለግ ተገቢም ሕጋዊም አይደለም ከማለታቸውም በላይ የጣልያን የቅኝ አገዛዝ ዘመቻ በአፍሪቃ በታጠቀ ኃይል የሌሎችን ሀብት መንጠቅ፣ ጥፋትና ግድያ መፈጸም መሆኑን ገልጸዋል። በተጨማሪም የጣልያን ዲፕሎማሲያዊ ሰነዶች በግልጽ እንደሚያረጋግጡት አፄ ምኒልክ ከውጫው ውል በፊትም ሆነ በኋላ ከጣልያን ጋር በነበራቸው ግንኙነት በተለይ ጣልያን ኢትዮጵያን

ለመቆጣጠር እንደ ምክንያት በተጠቀመችበት በውሉ እንቀጽ 17 ላይ አግባብ ያልሆነ ተጽዕኖ ተደርጎባቸዋል።

ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ሌዩኔ 13ኛ ከአፄ ምኒልክ ጋር ያደረጉትን የሰላም ስምምነት መከራና ብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ ስለ ተልእኳቸው በህዳር 11 ቀን 1896 ዓ.ም. ያቀረቡትን ሪፖርት ለማሳተም ፍላጎት እንደ ነበረውም የካቶሊክ ሥልጣኔ የተባለው መጽሔት ገልጸዋል። በተጨማሪም ደግሞ የካቶሊክ ሥልጣኔ የተባለው መጽሔት ትራቡና በተባለው ጋዜጣ አማካይነት ሮማውያን ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ የጣልያንን መንግሥት ሥልጣን እየተሻሙናቸው ብለው ያቀረቡባቸውን ክስ በማስተባበልም ጽፎአል። የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ መልእክተኛ ተልእኮ ግቡን ያልመታው ደይልቪክ የተባለው መርከብ በመያዙ ከመሆኑም ሌላ መልእክተኛቸውን የሰደዱት ከቀዳማዊ ንጉሥ ኡምቤርቶና ከጠቅላይ ሚኒስትር ሩዲኒ ሙሉ ፈቃድ ካገኙ በኋላ ነበር ሲል አስተባብሏል። ጃ ማርቲና የጣልያን ምርኮኞች ነፃ ከወጡ በኋላ በናፖሊ እንዴት እንደ ተቀበሏቸው የሚያስረዳ ጠቃሚ መረጃ ያለመኖሩንም አመልክተዋል። ተሳፍረው የመጡባት መርከብ በወደቡ ላይ እስከ ሌሊት እንድትቆይ ተደርጎ ጥቂት ወታደሮችና ባለሥልጣኖች በኩቲኬላ እንደ ወረዱም አትተዋል። በርግጥ እነዚያ ሕዝቡ ብዙ ይጠብቅባቸው የነበረ ግን ምንም ውጤት ያላስገኙ ምስኪን ወታደሮች ከምርኮ ተለቅቀው ወደ ሀገራቸው መግባታቸው እንዳይታወቅ የጣልያን መንግሥት የሚችለውን ያህል ለማድበስበስ ጥሯል።

ሠ. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ሐዋርያዊ አገልግሎት የመጨረሻው ክፍል (1897-1899)

በዚህ ክፍል ውስጥ በርካታና አስደናቂ ክሥተቶችን ማለትም የሚስተር ላጋርድን የሐረር ጉብኝት (1897)፣ የኦሮሞን ሀገረስብከት አጠቃላይ ሁኔታ (1897-1898)፣ የላዛሪስት ሚሲዮናውያን በሐረር (1897)፣ ልዩ ልዩ ጠቃሚ ክሥተቶች (1898)፣ የብፁዕ አቡነ ከኻኝ ሐዋርያዊ አገልግሎት ፍጻሜ (1899) ባጭሩ እንመለከታለን።

1. የሚስተር ላጋርድ የሐረር ጉብኝት (1897)

በጥር 23 ቀን 1897 ዓ.ም. የጅቡቲው ገዥ ሚስተር ላጋርድ ሐረርን ጎበኘ። ወደ ሐረር የሄደውም በፈረንሳይ መንግሥት በይፋ ተወክሎ ራስ መኩንንና አፄ ምኒልክን ለማነጋገር ነበር። ለፈረንሳይ መንግሥት ልኩክ ራስ መኩንን ባደረጉለት አቀባበል ለካቶሊክ ሚሲዮን ልዩ ቦታ ተሰጥቶት ነበር። ያም ብዙ ችግር ይደርስባቸው ለነበሩት ለካቶሊክ ሚሲዮናውያን የታላቅ ደስታ አጋጣሚ ነበር።

ከአድዋ ጦርነት በኋላ በአዲስ አበባ ይኖሩ ከነበሩት አውሮጳውያን መካከል በኢትዮጵያና በሀገራቸው መካከል የወዳጅነት ውል እንዲፈረም ፍላጎት ያሳዩት ፈረንሳውያን ነበሩ። በመሆኑም ከሚስተር ላጋርድ ጉብኝት ከሦስት ወራት በኋላ ልዑል ሄነሪ ኦርሊያንስ አፄ ምኒልክን ጎበኝተው እጅግ በርካታ የሆነ ውድ ስጦታ አበረከቱላቸው። በሐምሌ 1896 ዓ.ም. ከጅቡቲ እስከ አዲስ አበባ የሚዘረጋው የባቡር ሀዲድ ሥራ ውል በፈረንሳይና በኢትዮጵያ መካከል ተፈረመ። ሥራውም «የኢትዮጵያ ባቡር ሀዲድ ዓለም አቀፍ ካምፓኒ» ለተባለ የፈረንሳይ ኩባንያ ተሰጠ።

2. የኦሮሞ ሀገረስብከት አጠቃላይ ሁኔታ (1897-1898)

ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በኅዳር 21 ቀን 1897 ዓ.ም. ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በጻፉት ደብዳቤ ሲገልጹ የኦሮሞ ሀገረስብከት በመስፋፋት ላይ በመሆኑ በሁሉም አቅጣጫ ድጋፍ ይሻል ብለው ነበር። በዚሁ ደብዳቤያቸው ላይ ቀደም ሲል የነበሩትን የሚሲዮን ጣቢያዎች ሥራ ለማስጀመርና ለአዳዲሶችም መሠረት ለመጣል ጊዜው አመቺ እንደ ነበረ ገልጸዋል። የከፋ ክፍለ ሀገር በአማራ እገዛዝ ሥር በመሆኑ የተነሣ የከፋው ካቶሊክ ሚሲዮን በሙሉ መውደሙን ከዚሁ ደብዳቤያቸው ለመረዳት እንችላለን።

ችግሩን ተቋቁመው መኖር የቻሉት ሦስቱ የሀገር ተወላጅ ካህናት ማለትም፣ አባ ማቴዎስ፣ አባ ፍስሐና አባ ሉቃስ አካባቢውን ለቅቀው ለመሰደድ ተገድደው ነበር። ሁለት ሌሎች የሀገር ተወላጅ ካህናት ከጥቂት ክርስቲያኖች ጋር ሆነው ቀደም ሲል የሚሲዮን ጣቢያ የነበረውን እንደገና ለመረከብ ተስፋ በማድረግ ወደ ጌራ

ሂዱ። ሃገር ግን በአካባቢው የነበረው የአማርኛ አለቃ እንደ አመጸኞች በመቁጠርና በማጉላላት ሁለቱን ካህናት አሰራቸው። የሆነ ሆኖ በራስ መኩንን አሳሳቢነት አፄ ምኒልክ ሁለቱም ካህናት እንዲለቀቁ፣ ዕቃቸውና ሰዎቻቸውም እንዲሰጧቸው ለአካባቢው ባለሥልጣናት ትእዛዝ አስተላለፉ። በዚህ ዐይነት ቀደም ሲል በከፋ የነበረውን የካቶሊክ የሚሲዮን መሬት ለማስመለስ ተቻለ። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት ኃላፊ ጨምረው እንደ ገለጹት ቀደም ሲል የከፋ አዝማችና ገዥ ለነበሩት ራስ ወልደጊዮርጊስ በከፋ ለነበሩት ካቶሊኮች መልካም ትብብር እንዲያደርጉላቸው ደብዳቤ እንደ ጻፉ ገልጸዋል።

በ1898 ዓ.ም. ከአዋሽ ማዶ በሐረር በኩል ሰባት ያህል የሚሲዮን ጣቢያዎች ነበሩ። እነዚህ ጣቢያዎች በአዲስ አበባና በሐረር መካከል ይገኙ ነበር። ተጠቃሾቹ ጣቢያዎችም የሚከተሉት ናቸው፤ ሐረር፣ አዋሌ፣ ቢላሉ፣ ላፍቶ ካራሚሌ፣ ሱሬ፣ ጩሎልና ሚኒ። በ1898 በጅቡቲ ይገኝ የነበረው የሚሲዮን ጣቢያ በኦሮሞ ሀገረስብከት ዝርዝር ውስጥ መጠቃለል ነበረበት።

ከሐምሌ 1898 ዓ.ም. ጀምሮ ከአሩሲ ኦሮሞ ውስጥ የነበረው የሚኒ ሚሲዮን ጣቢያ ትልቅ ችግር ገጠመው። ይኸውም በተዋህዶ ፓርቲ የሚደገፉ ጥቂት የአካባቢው ተወላጆች የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን ከአረሲ ለማባረር መሞከራቸው ነበር። የራስ መኩንን በጉዳዩ ጣልቃ ባይገቡ ኖሮ አፄ ምኒልክ የካቶሊክ ሚሲዮናውያን ከሐረር እንዲወጡ ምናልባት ያዘዙ ነበር።

ከጥር 1898 ዓ.ም. ጀምሮ አባ ኢያቂም የሚኒ ጣቢያ ኃላፊ ነበሩ። ረዳታቸውም አባ ማርሻል ነበሩ። እሳቸውም በብፁዕ አቡነ ከኻኝ የኦሮሞን ሀገረስብከት በመወከል በዓመት ሁለት ጊዜ ያህል በሸዋ በሚገኙት የሚሲዮን ጣቢያዎች ሐዋርያዊ ጉብኝት ያደርጉ ነበር። በዚያን ጊዜ ሌላ ሦስት ያገር ተወላጅ ካህናት ነበሩ። እነሱም በሉሜ አለቃ ሳህሌ፣ በሜሜ አባ ኤልያስ፣ በባቾ ደግሞ አባ ዮሐንስ ነበሩ። የሚንሶ ካቶሊኮች በስደት ጊዜ የተጠለሉበትን ካቴክስት እጥፍወርቅ ይመራው የነበረውን በረከት የተባለውን የሚሲዮን ጣቢያ አባ ኢያቂምም ይከታተሉ ነበር። ከዚህም ሌላ ከአዲስ አበባ ሰባ ኪሎ ሜትር ያህል ርቀት ላይ በምትገኘው ካታባ በምትባለው መንደር አንድ ስሙ ዋቃዋጌ የሚባል ካቴክስት ነበር።

3. የላዛሪስት ሚሲዮናውያን በሐረር (1897)

ከአድዋ ድል በኋላ የተከሠተው ሌላው አስደሳች ጉዳይ የላዛሪስት ሚሲዮን እንደገና ማንሰራራት ነበር። የላዛሪስት ሚሲዮናውያን አፄ ምኒልክን ለማግኘት ወደ አዲስ አበባ ከመሄዳቸው አስቀድሞ የኦሮሞ ሀገረስብከት ኃላፊ የነበሩትን ብፁዕ አቡነ ከኻኝን ማነጋገር ነበረባቸው። በታህሣሥ 8 ቀን 1897 ዓ.ም. ሦስት ሚሲዮናውያን አባ ኩልቦ፣ አባ ግሩሰንና ወንድም ፕሪዮል ወደ ሐረር ደረሱ። ብፁዕ አቡነ ከኻኝም በታላቅ ደስታ ተቀበሏቸው። ይሁንና በፀጥታ ምክንያት በወቅቱ ሁሉም የውጭ ሀገር ዜጎች ከከተማው ውጭ እንዳይሄዱ ራስ መኩንን ከልክለው ነበር። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የላዛሪስት ሚሲዮናውያንን ከሚሲዮን ግቢ እንዳይወጡ አስጠንቅቀው ነበር። አባ ኩልቦም በሐረር ውስጥ እስር ቤት እንዳሉ የተሰማቸው መሆኑን ገልጸዋል። ከዚያም በላይ በተወሰነው የካቶሊክ ሚሲዮን ግቢ ውስጥ እንደ ተዘጉ እንደ ካርቴሲያን መነኩሳት ይሰማቸው እንደ ነበረም አባ ኩልቦ አትተዋል።

ቀደም ሲል እንደ ተመለከትነው የርእሰ ሊቃነ ጳጳሳትን መልእክት ይዘው ለመጡት ለብፁዕ አቡነ ቂርሎስ መቃርዮስ በተደረገው የክብር አቀባበል አቡነ ማቴዎስ ተበሳጭተው ነበር። በአቢሲኒያ ሀገረስብከት ሐዋርያዊ ተልእኮ ላይጾ አቡነ ማቴዎስ የሚያደርሱትን ተፅዕኖ የላዛሪስት ሚሲዮናውያን ዘግየት ብለው ነበር የተገነዘቡት። ወደ አዲስ አበባ ለመጓዝ የሚያስችላቸውን ኦፊሴላዊ ፈቃድ እስኪያገኙም ድረስ በሐረር ውስጥ በእርጋታ ይጠብቁ ጀመር። ኋላም በሚስተር ላጋርድ ያሳለለ ጥረትና ጉትጎታ በአፋጣኝ ወደ አዲስ አበባ የሚሄዱበት ሁኔታ እንዲመቻችላቸው ከቤተ መንግሥት ትእዛዝ ተላለፈላቸው። በጥር 4 ቀን 1898 የሐረር ጊዜያዊ ገዥ የነበሩት ግራዝማች ባንቲ ሚሲዮናውያኑ ወደ አዲስ አበባ ለመሄድ የተፈቀደላቸው መሆኑን የሚገልጽ ትእዛዝ እንደ ደረሰባቸው ገለጹላቸው። በዚያው መሠረት በጥር 11 ቀን 1898 ዓ.ም. ሦስቱ ሚሲዮናውያን ከሐረር ወደ አዲስ አበባ ጉዞ ጀመሩ።

የላዛሪስት ሚሲዮናውያን ወደ አዲስ አበባ ለመድረስ የአንድ ቀን መንገድ ያህል እንደ ቀራቸው በጥር 29 ቀን 1898 ዓ.ም. ከንጉሠ ነገሥቱ የግል ጸሐፊና የፈረንሳይኛ አስተርጓሚ ከነበሩት

የአባ ኩልቦ የቀድሞ ተማሪ ግራዝማች ዮሴፍ ንጉሤ የእንኳን ደህና መጣችሁ ደብዳቤ ደረሰባቸው። ወዲያውም በጥር 30 ቀን 1898 ዓ.ም. ወደ አዲስ አበባ ገቡ። ለእንግዶቹ ማረፊያ፣ ለረዳቶቻቸው፣ ለንዛቸውና ለበቅሎቻቸው በግራዝማች ዮሴፍ ንጉሤ ግቢ ሦስት ትልልቅ ድንኳኖች ተተክሉ። በየካቲት 21 ቀን 1898 ዓ.ም. ከአዲሱ ምኒልክ ጋር ለመጀመሪያ ጊዜ ለመገናኘት ወደ ቤተ መንግሥት ገቡ። ንጉሠ-ነገሥቱም ደማቅ አቀባበል አደረጉላቸው። አስፈላጊው ዝግጅትና ሥነ-ሥርዓት ከተሟላም በኋላ የቡድኑ ኃላፊ የነበሩት አባ ኩልቦ ስለ ሐዋርያዊ ተልእኮአቸው አስረዱ። ይኸውም የአቢሲኒያን ሐዋርያዊ ሀገረሰብነት መልሶ ለማቋቋም እንደሚፈልጉ ገለጹ። በተጨማሪም አባ ኩልቦ ትምህርት ቤት ለመገንባት፣ ወላጅ ለሌላቸው ልጆች የሕፃናት ማሳደጊና መኖሪያ ቤት ለመሥራት፣ የሙያ ት/ቤቶች ለማስፋፋትና ማተሚያ ቤት ለማቋቋም ሰፊ ዕቅድ እንደ ነበራቸው ለንጉሠ ነገሥቱ በዝርዝር አቀረቡ።

በየካቲት 18 ቀን 1898 ዓ.ም. ወደ ሰሜኑ የሀገሪቱ ክፍል ለሚያደርጉት ጉዞ አስፈላጊውን ዝግጅት ካጠናቀቁ በኋላ ለስንብት ከንጉሠ ነገሥቱ ፊት ቀረቡ። ንጉሠ ነገሥቱም ሞቅ ያለ አቀባበል አደረጉላቸው። አዲሱ ምኒልክም ለሁለቱ የአጋሜ ገዥዎች፣ ለራስ ስበሐትና ለደጃች ሀገስ ተፈሪ እንዲሁም ለራስ መንገሻ ዮሐንስ የሚደርሱ ደብዳቤዎች ሰጧቸው።

አዲሱ ምኒልክ በካቲት 18 ቀን 1898 ዓ.ም. ለትግሬው ገዥ ለራስ መንገሻ ዮሐንስ የጻፉት ደብዳቤ ፍሬ ነገር የሚከተለው ነበር፤

«አሸናፊው የይሁዳ አንበሳ ዳግማዊ ምኒልክ ሥዩመ እግዚአብሔር የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት፤ ለልጅና ለወዳጅ ለራስ መንገሻ፤ እንደምን አለህ? እግዚአብሔር ይመስገን! እኔ ደህና ነኝ። እነዚህ የፈረንሣይ ካህናት አባ ዮሐንስ ኩልቦና ባልደረቦቻቸው ቤትና ቤተክርስቲያን ሠርተዋል። አንተም ሁኔታውን በደንብ እንደም ታውቀው በአንተው አካባቢ ይኖሩ ነበር። ከጣልያን ጋር በነበረው ጠብና እነዚህም ካህናት እንደኛ ወዳጆች በመቆጠራቸው ምክንያት በጣልያኖች ከሀገር ተባርረዋል፤ ተሰድደዋል። ወዳጆቻችን ከመሆናቸውም በተጨማሪ ለንጉሠ ነገሥት ግዛታችን ትልቅ አገልግሎት የሚሰጡ ስለሆኑ የቀድሞ ቤቶቻቸውን መልሰህ ስጣቸው። በሰላም እንዲኖሩም ተባበራቸው። ቀደም ሲል በአዲስ

ዮሐንስ 4ኛ ተሰጥቷቸው የነበረው ቦታ ሁሉ እንዲመለስላቸው አዝዣለሁ።

አዲስ አበባ የካቲት 10 ቀን 1890 ዓ.ም. (እ.አ.አ. የካቲት 18 ቀን 1898 ዓ.ም.)»

4. ልዩ ልዩ ጠቃሚ ክሥተቶች (1898)

የአቡነ ከኻኝ እንደራሴ የነበሩት አባ እንድርያስ በብፁዕ አቡነ ከኻኝ ተወክለው የላፍቶካራሚሌን የቅዱስ ዮሴፍ ትንሹን ዘርአ ክህነት ት/ቤት በመጋቢት 12 1898 ዓ.ም. አቋቋሙ። አባ ሌዩም የት/ቤቱ ዲሬክተርና የጣቢያው ኃላፊ ሆነው ተሾሙ። አባ አናስታስዮስ ደግሞ የት/ቤቱ ም/ዲሬክተርና የቁምስና ሥራ ኃላፊ ነበሩ። በዚያን ጊዜ እንግዳ የነበሩት ሚሲዮናዊ አባ ቤርናርዲን ደግሞ በእስተማሪነት ተመደቡ። አባ ቄሳር ደግሞ የአባ አጉስጢኖስ ተተኪ መምህርና የፖስታ አገልግሎት ኃላፊ ሆነው ከብፁዕ አቡነ ከኻኝ ጋር በሐረር ቆዩ።

በመጋቢት 19 ቀን 1898 ዓ.ም. አዲሱ ምኒልክ ብፁዕ አቡነ ከኻኝን ለማግኘትና ትልቅ ኃላፊነት ሊሰጧቸው እንደሚፈልጉ ገለጹ። በመጋቢት 21 ቀን 1898 ዓ.ም. ብፁዕነታቸው የጽድስና የብር ኢየሴሊዩ በዓላቸውን ሲያከብሩ የፈረንሣይ መንግሥት የሌጊዮን የክብር ኒሻን ሽለማቸው። አዲሱ ምኒልክም በእጃቸው የጻፉትን የእንኳን ደስ አለም ደብዳቤ ላኩላቸው።

በመስከረም 1898 ዓ.ም. የእንግሊዝና የግብፅ ጦር የሱዳንን ኃይሎች ደምስሶ ካርቱምን ያዘ። የፈረንሣይ ኮማንደር ማርሻንድ በበኩሉ በሱዳን ውስጥ በአባይ ወንዝ ዳር የምትገኘውን ፋሾዳን ያዘ። በመሆኑም አባይን ለመቆጣጠር በሚያደርጉት ጥረት ፈረንሣይና ታላቋ ብሪታንያ ፊት ለፊት ተፋጠጡ። ለታላቋ ብሪታንያ ግብፅ ከጎኗ ነበረች። ፈረንሣይም በተመሳሳይ ሁኔታ በኢትዮጵያ አመኔታ አሳድራ ነበር። በዚህ ጊዜ የፈረንሣይና የኢትዮጵያ ፖለቲካዊ ግንኙነት በጥሩ ሁኔታ ላይ ነበር። ምክንያቱም በጥቅምት 8 ቀን 1898 ዓ.ም. ራስ መኩንን ከሐረር ጠንካራ ወታደሮቻቸውን ይዘው የፈረንሣይ ወታደሮች ካርቱምን እንዲይዙ ለመርዳት ወደ ፋሾዳ ዘምተው ነበረ። ስለሆነም ፈረንሣይ በታላቋ ብሪታንያ ላይ ጦርነት ከማወጅ

ይልቅ ፋሽዳን መልቀቁን ባትመርጥ ኖሮ የራስ መኩንን ጥረት የተሳካ ይሆን ነበር። ፈረንሣይም በዚህ ውሳኔዋ የተነሣ በማዕከላዊ አፍሪቃ የነበራትን ፍላጎት አመክነች።

5. የብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ ሐዋርያዊ አገልግሎት ፍጻሜ (1899)

በጥር 10 ቀን 1899 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከሐረር በዘይላና በጅቡቲ አድርገው ወደ ፈረንሣይ ለመሄድ ተነሡ። ከጥቂት ሳምንታት የዘይላ ቆይታቸው በኃላ ወደ ጅቡቲ አመሩ። እዚያም አባ አናስታስዮስና አባ በዚል በደስታ ተቀበሏቸው። በተጨማሪም በየካቲት 28 ቀን 1899 ዓ.ም. ከጅቡቲ ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለሐዋርያዊ ጉብኝት በጅቡቲ ውስጥ እንደ ነበሩ ገልጸዋል። በዚህ ደብዳቤያቸው በጅቡቲ ሶማሌዎችና በፈረንሳይ መንግሥት መካከል ግጭት ተቀስቅሶ በባቡር መሥመሩ አካባቢ ጥቂት ሰዎች በመገደላቸው ምክንያት ሁኔታውን የበለጠ አባብሶታል ሲሉ አትተዋል።

ብፁዕነታቸው እንደ ገለጹት ሐረር በሚገኘው በካቶሊክ የሚሊዮን ግቢ ውስጥ ሁለት ትምህርት ቤቶች ነበሩ። ከእነርሱም አንዱ የፈረንሣይኛና የአማርኛ ሲሆን ሌላው ደግሞ የፈረንሣይኛና የኦሮሞኛ ነበር። የእነዚህ ት/ቤቶች ተማሪዎች አብዛኞቹ ወንዶች ሲሆኑ ቁጥራቸውም አርባ ያህል ነበር። በ1899 በሐረር 25 ለሚሆኑ ልጃገረዶች ትምህርት የሚሰጡ አምስት ያህል ፍራንሲስካውያት እህቶች ነበሩ። በዚህ ደብዳቤያቸው እንደ ገለጹት ብፁዕ አቡነ ከኻኝ እስከ ሚያዝያ 1899 ዓ.ም. መጨረሻ ድረስ በፀጥታ ምክንያት በጅቡቲ ቆይተዋል። የጅቡቲ አዲሱ ገዥ ሚስተር ማርቲኖ በመምጣታቸው ችግሩ ተወገደ፤ ሰላምም ሰፈነ። ይህም በመሆኑ በግንቦት 1899 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ወደ ፈረንሣይ ጉዞ ሊጀምሩ መቻላቸውን ገልጸዋል።

ይህ በእንዲህ እንዳለ በሰኔ 2 ቀን 1899 ዓ.ም. የብፁዕ አቡነ ከኻኝ ሐዋርያዊ ወኪልና የካቶሊክ ሚሊዮናውያን የበላይ አለቃ የነበሩት አባ እንድርያስ የአዋሌን ሚሊዮን ለአባ ማርሻል ትተው የመጀመሪያውን ሐዋርያዊ ጉብኝት በማድረግ ሱሬን፣ ላፍቶን፣

በላሱን፣ ሚኒን፣ ጩሎልንና ሐረርን ከጎበኙ በኃላ በሐምሌ 14 ቀን 1899 ዓ.ም. ጉብኝታቸውን ፈጽመው ወደ አዋሌ እንደ ተመለሱ እንረዳለን።

በመስከረም 1 ቀን 1899 ዓ.ም. በደቡብ ፈረንሣይ በሚገኘው ካርካሶን በካቶሊክ ገዳም ውስጥ እንዳሉ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በድንገት ዐረፉ። በመስከረም 8 ቀን 1899 ዓ.ም. ለአባ እንድርያስ ስለ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ሞት የሚያረዳ በመስከረም 1 ቀን 1899 ዓ.ም. የተጻፈ ቴሌግራም ደረሳቸው። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለአዲስ ምኒልክ ከ1868 ዓ.ም. ጀምሮ መልካም ወዳጃቸው ስለ ነበሩ ሞታቸውን ሲሰሙ ጥልቅ ሐዘን ተሰምቷቸው ነበር። በዚያን ጊዜ ራስ መኩንን ወደ ትግሬ ሄደው ነበር። የብፁዕነታቸውንም መርዶ ሲሰሙ እጅግ አድርገው አዘኑ። የጳጳሱ ድንገተኛ ሞት ለሚሊዮናውያንም ሆነ ለሀገረሰብነቱ በሙሉ አስደንጋጭ ነበረ። ለብፁዕ አቡነ ከኻኝ እንደራሴ ለአባ እንድርያስ አዲስ ምኒልክ፣ ራስ መኩንንና ሌሎችም በርካታ ታዋቂ ሰዎች የሐዘን መግለጫ መልእክት አስተላልፈዋል።

ፈ. አጫጭር መግለጫዎች (1846-1899)

በዚህ ክፍል ውስጥ በኦሮሞ ሀገረሰብነት ውስጥ ስለ ነበሩት ስለ ካቶሊክ ሚሊዮናውያንና ስለ ሀገር ተወላጅ ካህናት ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ተዘጋጅቶ በአናሌክታ አርድኒስ ካቶሊክም ከታተመው ውስጥ አጫጭር ስታትስቲካዊ ዘገባዎችን እናቀርባለን።

1. የኦሮሞ ሀገረሰብነት ሚሊዮናውያን (1852-1899)

በዛሬይቱ ኢትዮጵያ ደቡባዊ ምዕራብ በሚገኘው የኦሮሞ ሀገረሰብነት ውስጥ ከአቡነ ማስያስ ጋር የሠሩት የካቶሊክ ሚሊዮናውያን ስም ዝርዝር ከዚህ ቀጥሎ የቀረበው ነው።

1. ብፁዕ አቡነ ጉሊየልሞ ማስያስ
2. የኦርቢኖው አባ ጃስቶ
3. የክስተል ፋራንኮው አባ ቄሳር
4. አባ ፈሊችሲሞ ኮቺኖ

በኦሮሞ ሀገርስብከት ውስጥ ከብፁዕ አቡነ ማስያስ ጋር ከ1852 ዓ.ም. ጀምሮ ከሠሩት ሚሊዮናውያን ውስጥ ጥቂቶቹና በሁለኛው ዙር ላይ የተቀላቀሉት የካፑቺን ሚሊዮናውያን ስም ዝርዝር ከዚህ በታች የቀረበው ነው።

1. ብፁዕ አቡነ ጉሊየልሞ ማስያስ
2. ብፁዕ አቡነ ፍልቺሲሞ ኮቺኖ
3. አባ ቶረን ከኻኝ
4. » ሌዮ ዴዝ አቫንሸር
5. » ፈርዲናንድ
6. » ሉዊ ደ ጎንዛግ
7. » ዮሐንስ ዳማሸን
8. » አሌክስ

ከዚህ በላይ ከቀረበው ከሁለቱ ቡድን ውስጥ የተረፉትና በሐረርጌ ክፍለ ሀገር ከ1881 ዓ.ም. እስከ 1899 ዓ.ም. ወደ ሚሊዮኑ የተቀላቀሉት የካፑቺን ሚሊዮናውያን ዝርዝር ከዚህ በታች የቀረበው ነው።

1. ብፁዕ አቡነ ቶረን ከኻኝ
2. አባ ሉዊ ደ ጎንዛግ
3. » ፈረዲናንድ
4. » ኤርኔስት
5. » ካዚሚር
6. » ጴጥሮስ
7. » ጁሊየን
8. » ኢያቄም
9. » ዮሐንስ ላኒዮን
10. » እንድርያስ
11. የቅድስት ማርያም አባ ሌዮ
12. አባ ቂሳር
13. » ብሩክ ዮሴፍ
14. » አጉስጢኖስ
15. » አምብሮዝ
16. » አናስታስዮስ
17. » ሌዮንስ

18. አባ ስፕርያኖስ
19. » ቴዎድሮስ
20. » ሉዊ አንቷን
21. » ዮሐንስ ክሪዞስቶም
22. » ማርሻል
23. » ቻርልስ
24. » በርናርዲን አዜይስ
25. » ባዚል
26. አምብሮዝ
27. ወንድም ቪታል
28. » ጢሞቴዎስ
29. » እስጢፋኖስ
30. » ኦቶን
31. » ፓውላን
32. » ስታኒስላስ
33. » ሚካኤል

2. በኦሮሞ ሀገረስብከት የነበሩ የሀገር ተወላጅ ካህናት (1852-1899)

በመጀመሪያው ዙር አቡነ ማስያስ ክህነት የሰጡአቸው ሰባት የሀገር ተወላጅ ካህናት ስም ዝርዝር የሚከተለው ነው።

1. አባ ኃይሉ ሚካኤል
2. » ፍስሐ
3. » ዮሐንስ
4. » ያዕቆብ
5. » ጳውሎስ
6. » ማቴዎስ
7. » ሉቃስ

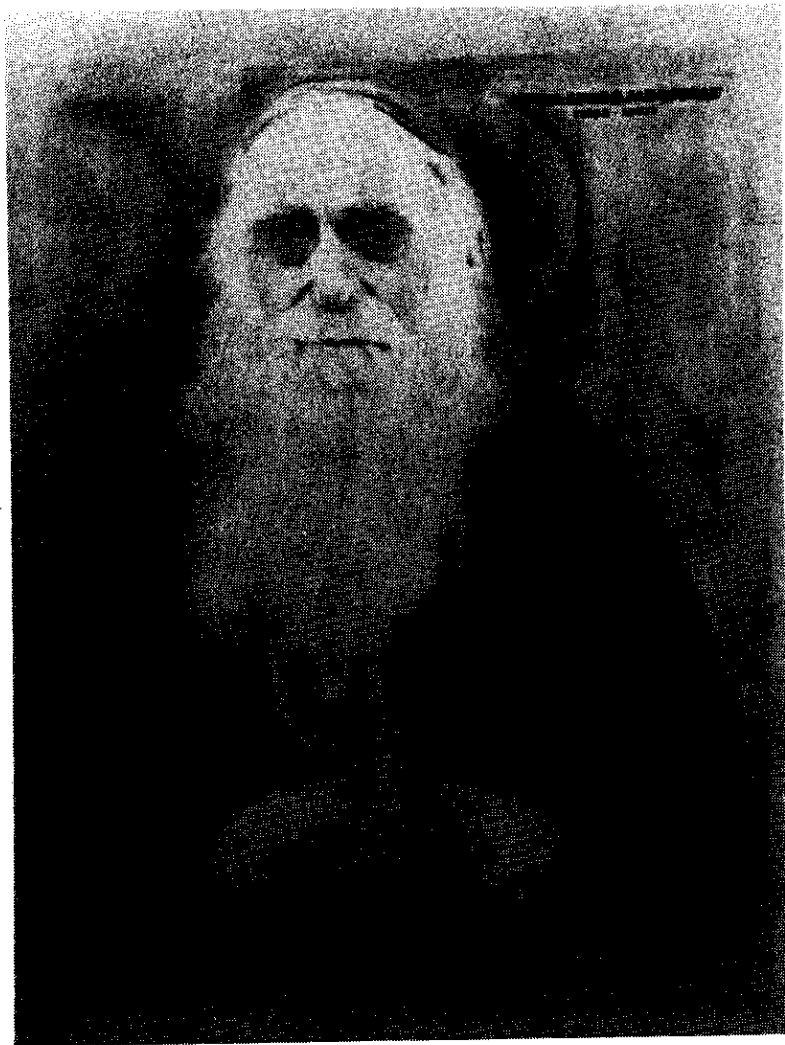
በሁለተኛው ዙር የኦሮሞ ሀገረስብከት ሐዋርያዊ አገልግሎት ወቅት የሀገር ተወላጅ ካህናት ቁጥር አሥር ደርሶ ነበር። ስድስቱ በመጀመሪያው ዙር ውስጥ የነበሩት ናቸው። ሌሎቹ አራት ደግሞ

በሁለተኛው ዙር የአቡነ ማስያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት ወቅት የክህነት ማዕረግ የተሰጣቸው ነበሩ። የስም ዝርዝራቸውም የሚከተለው ነው፤

1. አባ ኃይሉ ሚካኤል
2. » ፍሥሐ
3. » ዮሐንስ
4. » ሳህሌ
5. » ጳውሎስ
6. » ማቴዎስ
7. » ሉቃስ
8. » ተክለጽዮን
9. » ገብረመስቀል
10. » ኤልያስ

በሦስተኛው ዙር በኦርሞ ሀገረሰብነት ሐዋርያዊ አገልግሎት ዘመን (1881-1899) የተጨመሩ አዳዲስ የሀገር ተወላጅ ካህናት አልነበሩም። በሁለተኛው ዙር ላይ ከነበሩት ውስጥ ስምንቱ በሦስተኛው ዙር ሲሆኑ የስም ዝርዝራቸው የሚከተለው ነው፤

1. አባ ፍሥሐ
2. » ዮሐንስ
3. » ማቴዎስ
4. » ሉቃስ
5. » ሳህሌ
6. » ተክለጽዮን
7. » ገብረመስቀል
8. » ኤልያስ

ክፍል ሁለት

ምዕራፍ ሦስት

አቡነ እንድርያስ ጃሮሶና የኦሮሞ ሀገረሰብነት
(1900-1938)

በሦስተኛው ምዕራፍ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለኦሮሞ ሀገረሰብነት ስላበረከቱት ሐዋርያዊ አገልግሎት ገልጸን ነበር። በዚህ ምዕራፍ ደግሞ ስለ ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶና በረጅም የሚሲዮናዊ ሕይወታቸው ማለትም ከ1882 ዓ.ም. እስከ 1938 ዓ.ም. ድረስ ስላከናወኑላቸው ማኅበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ሐዋርያዊ አገልግሎቶች ለመግለጽ እንወዳለን። በጽጽብና ዘመናቸው ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ በኦሮሞ ሀገረሰብነት የተለያዩ ሚናዎች ተጫውተዋል። የሀገረሰብነቱም ሚሲዮናዊ ተግባሮች የተሻለ ድርጅታዊ አቋም እንዲይዙና እንዲስፋፉ ብዙ ጥረት አድርገዋል።

ሀ. እንድርያስ ጃሮሶ (1858-1941)

እንድርያስ ጃሮሶ በቱሉዝ ክፍለ ሀገር ቅዱስ ማርስ ደ ፕሬ በተባለ ሥፍራ በሚያዝያ 13 ቀን 1858 ተወለዱ። አባታቸው አቶ ጴጥሮስ ጃሮሶ ሲባሉ እናታቸው ደግሞ ወ/ሮ መግደልን ፑርዝ ይባሉ ነበር። በልጆቻቸው ማግስት ማለት በሚያዝያ 14 ቀን 1858 ዓ.ም የተጠመቁ ሲሆን የጥምቀት ስማቸው ማርያም ኤልያስ ይባላል።

ክፍል ሁለት

ምዕራፍ ሦስት

አቡነ እንድርያስ ጃሮሶና የኦሮሞ ሀገረስብከት
(1900-1938)

በሦስተኛው ምዕራፍ ብፁዕ አቡነ ክኻኝ ለኦሮሞ ሀገረስብከት ስላበረከቱት ሐዋርያዊ አገልግሎት ገልጸን ነበር። በዚህ ምዕራፍ ደግሞ ስለ ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶና በረጅም የሚሲዮናዊ ሕይወታቸው ማለትም ከ1882 ዓ.ም. እስከ 1938 ዓ.ም. ድረስ ስላከናወኑላቸው ማሳበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ሐዋርያዊ አገልግሎቶች ለመግለጽ እንወዳለን። በጽጽብና ዘመናቸው ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ በኦሮሞ ሀገረስብከት የተለያዩ ሚናዎች ተጫውተዋል። የሀገረስብከቱም ሚሲዮናዊ ተግባሮች የተሻለ ድርጅታዊ አቋም እንዲይዙና እንዲስፋፉ ብዙ ጥረት አድርገዋል።

ሀ. እንድርያስ ጃሮሶ (1858-1941)

እንድርያስ ጃሮሶ በቱሉዝ ክፍለ ሀገር ቅዱስ ማርስ ደ ፕሬ በተባለ ሥፍራ በሚያዝያ 13 ቀን 1858 ተወለዱ። አባታቸው አቶ ጴጥሮስ ጃሮሶ ሲባሉ እናታቸው ደግሞ ወ/ሮ መግደልን ፑርዝ ይባሉ ነበር። በልደታቸው ማግስት ማለት በሚያዝያ 14 ቀን 1858 ዓ.ም የተጠመቁ ሲሆን የጥምቀት ስማቸው ማርያም ኤልያስ ይባላል።

ማርያም ኤልያስ ብዙም አስደናቂ ሁኔታዎች አልነበሩትም። ነገር ግን ከሕፃንነታቸው ጀምሮ የመንፈሳዊ ሕይወት ምልክቶች ይታያቸው ነበር። በመሆኑም በቱሉዝ በሚገኘው የካቲቱን ገዳም ገብተው በመስከረም 8 ቀን 1876 ዓ.ም. በ18 ዓመታቸው በካርካሶን በሚገኘው የካቲቱን ገዳም የተመክሮ ዓመታቸውን ጀመሩ። በተመክሮ ወቅት ማርያም ኤልያስ ጃሮሶ አዲስ ስም ተሰጣቸው፤ ይኸውም የሳንት ማርስ ደ ፕሬ ወንድም እንድርያስ ተባሉ። ከአንድ ዓመት በኋላ የመጀመሪያ መሐላቸውን ፈጸሙና ወዲያውኑ ለከፍተኛ የክህነት ትምህርት ወደ ቱሉዝ ተልከው እዚያ እስከ 1880 ዓ.ም. ድረስ ቆዩ።

በ1880 ዓ.ም. ወንድም እንድርያስ ገና በቱሉዝ ሳሉ በፈረንሣይ ሀገር የፖለቲካ ቀውስ ተነሣ። በዚያን ዓመት የፈረንሣይ አብዮት ሦስተኛው ሬፑብሊክ ፀረ-ሃይማኖት ፖሊሲዎችን ስላወጣ ገዳማዊ ማኅበራት የፖሊሲዎቹ ሰለባዎች ሆኑ። ሁኔታዎች በፍጥነት እየተባባሱ በመሄዳቸው ፖሊሲዎቹን በተግባር ለማዋል የሚያስችሉ ደንቦችና ሕጎች ተደነገጉ። በኅዳር 3 ቀን 1880 ዓ.ም. ለቆሞሳቸው በጻፉት ደብዳቤ እንደ ገለጹት በዚያን ጊዜ ወንድም እንድርያስ በቱሉዝ ካቲቱን ገዳም አልነበሩም። ምክንያቱም በዚያች ዕለት የካቲቱን ማኅበር አባላት ከዚያ ገዳም ተባርረው ነበር። በስደታቸው ወቅት ሚስተር ቤልካስቴል የተባለ የቱሉዝ ነዋሪ በጎ አድራጊ ካቶሊክ ለካቲቱን ወንድሞች መጠጊያ ሰጥቶአቸው ነበር።

በኅዳር 1880 ዓ.ም. ከቱሉዝ የወጡት የካቲቱን ማኅበር አባላት በፈረንሣይ ሀገር ለመቆየት ባለመቻላቸው በስፔን ሀገር የናቫራ ዋና ከተማ ወደ ሆነችው ፓምፕሉን ፈልሰው ገቡ። ነገር ግን የከተማው ገዥ ወደ ፓምፕሉን እንደ ደረሱ ወዲያውኑ በሁለት ወይም በሦስት ቀን ውስጥ ከተማውን ለቅቀው እንዲወጡና በሀገሪቱ ግዛት ሌላ የስደተኞች መኖሪያ እንዲፈልጉ አዘዛቸው። ስለሆነም ስደተኞቹ የካቲቱን ወንድሞች ጥንታዊ የሆኑ የማኅበሩ ገዳማት ወደሚገኙበት ወደ ደቡባዊ ስፔን አረሁዊላ ወደ ተባለው አካባቢ ጉዞ ጀመሩ።

በታህሣሥ 21 ቀን 1881 ዓ.ም. ከካርካሶን ለትውልድ ቀዩ ቆሞሳቸው በጻፉት ደብዳቤ ወንድም እንድርያስ በኢትዮጵያ ሚሲዮናዊ ሥራ ለመሥራት የሚያስችላቸውን ዝግጅት ለማድረግ

በኅዳር ወር መጨረሻ 1881 ዓ.ም. ወደ ፈረንሣይ ሀገር መመለሳቸውን ገልጸዋል። በዚያው ደብዳቤ በታህሣሥ 17 ቀን 1881 ዓ.ም. የድቁና ማዕረግ መቀበላቸውንና ቀጥሎም በታህሣሥ 21 ቀን 1881 ዓ.ም. በካርካሶን የክህነት ማዕረግ መቀበላቸውን ገልጸዋል። አባ እንድርያስ የመጀመሪያ ቅዳሴአቸውን በታህሣሥ 22 ቀን 1881 ዓ.ም. በካርካሶን ከቀደሱ በኋላ በዚያኑ ዕለት የሥራ ባልደረቦቻቸው ከነበሩት ከአባ ዮሐንስና ከወንድም ሮገፔ ጋር ወደ ማርሴይ ጉዞአቸውን ቀጠሉ። በታህሣሥ 23 ቀን 1881 ዓ.ም. ወደ ማርሴይ ደረሱ። በታህሣሥ 25 ቀን 1881 ዓ.ም. ከማርሴይ ወደ ኢትዮጵያ ጉዞ ጀመሩ። አባ እንድርያስና ሌሎች ሚሲዮናውያን በቀይ ባህር አድርገው በጥር 7 ቀን 1882 ዓ.ም. ወደ ኤደን ሲደርሱ አቡነ ከኻኝ ራሳቸው ተቀበሏቸው።

ለ. የአባ እንድርያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት የመጀመሪያው ክፍል (1882-1899)

በዚህ ክፍል የምንመለከተው አባ እንድርያስ ጃሮሶ በኢትዮጵያ ሐዋርያዊ ሥራ ከጀመሩበት አንሥቶ ለጽጽስና እስከ ታጨበት ድረስ የተከናወኑትን ድርጊቶች ነው። ዋና ዋናዎቹም የአባ እንድርያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት በተለያዩ የሚሲዮን ጣቢያዎች ማለትም በሐረር (1882-1883)፣ በጣሳ (1884)፣ በአዋሌ (1884-85)፣ በቢዮ-ሚደግዱ (1885)፣ በኦባካ (1887-1887)፣ አባ እንድርያስ የቀድሞ የሚሲዮን ጣቢያዎችን መልሶ በማቋቋም ሂደት (1887-1888)፣ በአዋሌ (1888-1899)፣ የአባ አልፍሬድ ሐዋርያዊ ጉብኝት (1897)፣ እንዲሁም የአባ እንድርያስ የሚሲዮናውያን አለቃ ሆኖ መመረጥ (1897-1900) የሚሉት ይሆናሉ።

1. የአባ እንድርያስ ሐዋርያዊ አገልግሎት በተለያዩ የሚሲዮን ጣቢያዎች (1882-1899)

በየካቲት 28 ቀን 1882 ዓ.ም. ከዘይላ ለትውልድ ቀዩ ቆሞሳቸው በጻፉት ደብዳቤ አባ እንድርያስ ወደ ዘይላ የደረሱት በጥር 28 ቀን 1882 ዓ.ም. መሆኑንና ደብዳቤውን በጻፉበት ዕለት ወደ ሐረር ለመሄድ በዝግጅት ላይ መሆናቸውን ገልጸው ነበር።

እንዲሁም የሐዋርያዊ አገልግሎታቸውን በቀጥታ ከመጀመራቸው በፊት ለጥቂት ጊዜ በሐረር እንደሚቆዩ በደብዳቤአቸው ጠቅሰው ነበር። በሐረር የነበሩት ሚሲዮናውያን መቀመጫቸውን በጣሳ አድርገው ወደ ሸዋ ለመዝለቅ ጥረት በሚያደርጉበት ወቅት አባ እንድርያስ በሐረር ተቀምጠው ነበር። በሐረር ቆይታቸው የጓደኞቻቸው ሚሲዮናዊ ሥራ በስጋትና በተስፋ መካከል የሚዋሹቅ መሆኑንም ተገንዝበዋል። በ1882 እና በ1883 ዓ.ም. መካከል አባ እንድርያስ በአሮሞ ሕዝብ መካከል ለሚያከናውኑት የወደፊት ሥራቸው ቁልፍ የሆኑትን አረብኛና አሮሞኛ በትጋት ያጠኑ ነበር።

በመስከረም 1 ቀን 1884 ዓ.ም. ለትውልድ ቀዩ ቆሞሳቸው ከጣሳ በጻፉት ደብዳቤ ለዘጠኝ ዓመታት ሐረርጌን ይዝቱ የነበሩት ግብዮችና በ1882 ዓ.ም. ግብፅን ካሸነፉ ወዲህ በአካባቢው ከፍተኛ አግባብ የነበራቸው እንግሊዞች ሐረርን እንደሚለቁ አባ እንድርያስ ገልጸዋል። በዚያው ደብዳቤ ከየካቲት 26 ቀን 1884 ዓ.ም. ጀምሮ በሐረር እንደማይገኙ አባ እንድርያስ ገልጸዋል። አባ እንድርያስ ከረጅም ጊዜ ዝግጅት በኋላ ሐዋርያዊ አገልግሎታቸውን በደንብ የጀመሩት ከሐረር ወደ ጣሳ ሲዛወሩ ነበር።

አባ እንድርያስ ወደ ጣሳ ከመሄዳቸው አስቀድሞ አባ ጴጥሮስ ከቦራጃ ጎሣ መሪ ከዳለሌ ሙዴ ጋር ተወያይተው ከስምምነት ደርሰው ነበር፤ የጎሣ መሪው የሚገኘው በአኒያ ሜዳማ ሀገር ሲሆን ከጣሳ በእግር አንድ ቀን ያስኬዳል። በሰኔ 9 ቀን 1884 ዓ.ም. ዳለሌ ሙዴ አባ ጴጥሮስን በጉዲፈቻ ለመቀበል ስለ ወሰነ የገዛ ልጁን ልኮ አስጠራቸው። በሰኔ 19 ቀን 1884 አባ ጴጥሮስ በታላቅ ሥነ-ሥርዓት የዳለሌ ሙዴ የጉዲፈቻ ልጅ በመሆን የጎሣው አባል ሆኑ። ከዚያ በኋላ በአካባቢው በሚገኙት ሌሎች የጎሣው መሪዎች ዘንድ አባ ጴጥሮስ በጣም ታዋቂ ከመሆናቸውም ባሻገር ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ለካቶሊክ ሚሲዮናውያን ለአኒ አሮሞዎች ወንጌልን ለመስበክ አመቺ ሆነላቸው።

የጉዲፈቻው ሥነ-ሥርዓት ከተፈጸመ በኋላ አባ ጴጥሮስ ከዳለሌ ሙዴ ቤተሰብ ጋር ተቀላቅለው ይኖሩ ነበር። ነገር ግን በጣሳ አባ እንድርያስ በጣም አስቸጋሪ በሆነ ሁኔታ ውስጥ በመግባታቸው ለሐዋርያዊ ሥራቸው ራሳቸውን ነፃ ለማድረግ አልቻሉም ነበር። የእሳቸውን እዚያ አካባቢ መኖር እስላሞቹ

የማይቀበሉት ስለ ነበረ እንዲህከረሩ በመፍራት አባ እንድርያስ በጣም ጥንቃቄ በተሞላበት መንገድ ይሠሩ ነበር። በመጨረሻ በመስከረም 5 ቀን 1884 ዓ.ም. አባ እንድርያስ በወቅቱ አለቃቸው ከነበሩት ከአባ ጴጥሮስ ጋር በጣሳ ተገናኙ። በጥቅምት 6 ቀን 1884 ዓ.ም. አባ እንድርያስን ብፁዕ አቡነ ከኻኝ እንደገና ወደ ሐረር ጠሩአቸው።

በጥር 2 ቀን 1885 ዓ.ም. ከአዋሌ ለቆሞሳቸው በጻፉት ደብዳቤ እንደ ገለጹት በአቡነ ከኻኝ ትእዛዝ አባ እንድርያስ በአዋሌ ለሦስት ወር ያህል ቆይተዋል። በዚያው ደብዳቤአቸው የአዋሌ መንደር የሚገኘው በኖሌ አሮሞች አካባቢ መሆኑንና ነዋሪውም አስቀድሞ ለስድስት ወር ይኖሩበት ከነበረው ከጣሳው አኒያ አሮሞ ጎሣ የተለየ መሆኑን ጠቅለዋል። በመስከረም መጨረሻ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ከአባ ፈርዲናንድ ጋር ሆነው ከሐረር በስተሰሜን ሃያ ኪሎ ሜትር ያህል ርቃ ወደምትገኘው ወደ አዋሌ መንደር ሄደው እዚያ አንድ የሚሲዮን ጣቢያ ለማቋቋም እንደሚቻል ጥናት አደረጉ። የአካባቢው መሪ አቶ ባዳሳ ትንሽ መሬት ሰጣቸውና ትንሽ ጣቢያ አሠርተው በጥቅምት 24 ቀን 1884 አባ ፈርዲናንድን እዚያ አስቀመጧቸው። በኅዳር 5 ቀን 1884 ዓ.ም. አባ እንድርያስ ለአባ ፈርዲናንድ ረዳት ሆነው ከሐረር ወደ አዋሌ ተላኩ።

በመጋቢት 28 ቀን 1886 ዓ.ም. ከአቡነ ለትውልድ ቀዩ ቆሞሳቸው በጻፉት ደብዳቤ በግንቦት 18 ቀን 1885 ዓ.ም. ገና በአዋሌ ሳሉ ከብፁዕ አቡነ ከኻኝ ደብዳቤ መቀበላቸውንና በደብዳቤውም የአካባቢው ተወላጅ የሆነው አሚር በዚያው ዕለት መሾሙንና ወዲያውም የግብፅ ፓሻ ሐረርን ለቆ ሊሄድ እንደሚችል እንደ ጠቆሟቸውና ሁኔታውም በአካባቢው የካቶሊክ እምነት ለመስበክ ጥሩ አጋጣሚ እንደሚሆን ጨምረው ገልጸዋል ብለዋል። በተጨማሪም አባ እንድርያስ ከአዋሌ ተነሥተው ከሐረር በሰሜን-ምሥራቅ ወደምትገኘው ቢዮ-ሚደግዱ መንደር በግንቦት 19 ቀን 1885 ዓ.ም. እንዲሄዱ የተጠየቁ መሆናቸውን በደብዳቤአቸው ገልጸዋል።

አባ እንድርያስ በአዋሌ በነበሩበት ወቅት ካጠመቁአቸው ሁለት የአሮሞ ልጆች ጋር ሆነው ወደ ቢዮ-ሚደግዱ ሲደርሱ የመንደሩ አለቃ ተቀብሎ ጊዜያዊ መጠለያ ሰጣቸው። አባ እንድርያስና ሁለቱ ልጆች ወዲያውኑ መኖሪያቸውን መገንባት ጀመሩ። ከሁለት ወር

ተኩል አድካሚ ሥራ በጋላም ግንባታውን አጠናቀቁ። በ1885 ዓ.ም. በጥቅምት ወር መጨረሻ አባ እንድርያስ ሰፋ ያለ ሚሲዮናዊ ሥራ ለመጀመር ከፍተኛ ተስፋ ባደረጉበት ወቅት ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በድንገት የቢዮ-ሚደግዱን ሚሲዮን ጣቢያ ዘግተው ወደ አቡነ እንዲሄዱ አዘዙባቸው።

በ1885 ዓ.ም. በተለያዩ ምክንያቶች የተነሣ የኢትዮጵያ አጠቃላይ የፖለቲካ ሂደት መለወጥ ጀመረ። ስለሆነም ፈረንሣዮች በአቡነ መንቀሳቀስ ሲጀምሩ እንግሊዞች ደግሞ ግብያችን በማሸነፋቸው የሐረር ይዞታቸውን አጠናክሩ። በዚያን ጊዜ ፈረንሣይ በኢትዮጵያ ጠረፍ ላይ ተፅዕኖምን በማጠናከር በመላው የቱርክ ግዛት ውስጥ የራሷን ጥቅሞች የሚያስጠብቅላት የቆንሲል ጽ/ቤት በሰሜን ሱማሌ ግዛት ከፈተች። በዚህ ዐይነት ፈረንሣይ ቀስ በቀስ በአቡነ፣ በታጁራና በጅቡቲ የራሷን ፍላጎት አስፋፋች። በዚያን ወቅት ማለት በታህሣሥ 11 ቀን 1885 ዓ.ም. ነበር አባ ሌዮና አባ እንድርያስ ከአንዳንድ የኢትዮጵያ ልጆች ጋር ሆነው ወደ አቡነ የደረሱት። እዚያም ሲደርሱ ሚስተር ላጋርድ ሞቅ ያለ አቀባበል አደረገላቸውና ሰፊ መሬት ሰጣቸው። በየካቲት 26 ቀን 1886 ዓ.ም. አባ ሌዮ በአቡነ ለሚሠራው የሚሲዮን ጣቢያ የመሠረት ድንጋይ አኖሩ።

በነሐሴ 8 ቀን 1886 ዓ.ም. ከአቡነ ለቆሞሳቸው በጻፉት ደብዳቤ በአቡነ በኑሮው አስቸጋሪነትና ባለው ከፍተኛ ሙቀት የተነሣም አያሌ ሰዎች በቀላሉ እንደሚታመሙ አባ እንድርያስ ሲያስታውቁ በዚሁ ደብዳቤአቸው አያይዘው የገለጹት ሌላው ጉዳይ በሐምሌ 28 ቀን 1886 ዓ.ም. እርሳቸውና ባልደረባቸው አባ ሌዮ ወደ አዲሱ መኖሪያ ቤታቸው መዛወራቸውን ነበር። የአቡነ ሚሲዮን ጣቢያ እንደ አካባቢው አየር ሁኔታ ተስማሚ ሆኖ በደንብ እንዲገነባ በማድረግ ረገድ የአባ ሌዮ ሚና ከፍተኛ መሆኑን አባ እንድርያስ በደብዳቤአቸው ገልጸዋል። ከአቡነ በሚያዝያ 17 ቀን 1887 ዓ.ም. አባ እንድርያስ በጻፉት ሌላ ደብዳቤ በወቅቱ አራት ሚሲዮናውያን ማለትም አባ ሌዮ፣ አባ ፈርዲናንድ፣ ወንድም እስጢፋኖስና ራሳቸው በአቡነ እንደ ነበሩ ገልጸዋል። በዚያን ጊዜ አባ እንድርያስ ለሚሲዮን ልጆች ኃላፊ ሲሆኑ በአካባቢው በሚገኘው ሆስፒታል ውስጥ ላሉ ወታደሮች ነፍስ አባት መሆናቸውን ገልጸዋል።

ከአቡነ በጥቅምት 16 ቀን 1887 ዓ.ም. ለቆሞሳቸው በጻፉት ደብዳቤ ብፁዕ አቡነ ከኻኝ የጻፉላቸውን ደብዳቤ ከሦስት ወይም ከአራት ቀናት በፊት መቀበላቸውንና ወደ መሃል የኦሮሞ ሀገር እንዲሄዱ መጠራታቸውን ጠቅሰዋል። ከዚያ ደብዳቤ መገንዘብ እንደሚቻለው አባ እንድርያስ አስቀድሞ ራሳቸው ወደ መሠረቱት ወደ ቢዮ-ሚደግዱ ጣቢያ ሄደው ሐዋርያዊ አገልግሎታቸውን እንዲቀጥሉ ታዘው ነበር። በደብዳቤአቸው ቢዮ-ሚደግዱ ያለውን ጥበረተሰብ ደግመው ለማየት ተስፋ እንደ ነበራቸው ገልጸዋል።

ከዘይላ በኅዳር 25 ቀን 1887 ዓ.ም. ለቆሞሳቸው በጻፉት ደብዳቤ በማግስቱ ወደ ሐረር እንደሚሄዱ ገልጸው ነበር። ከዘይላ ወደ ሐረር ከመንቀሳቀሳቸው በፊት በአጋጣሚ ሁኔታዎች የተነሣ በመፍረስ ላይ የነበሩትን የሚሲዮን ጣቢያዎች እንደገና እንዲከፍቱ ከብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለአባ እንድርያስ መመሪያ ደርሶአቸው ነበር። ያ ሁኔታ ደግሞ ሀገረሰብክቱ የ30 ዓመት ወጣት ካህን በነበሩት አባ እንድርያስ ላይ የነበረውን እምነት በግልጽ ያስረዳ ነበር። አባ እንድርያስ ወደ ሐረር የሄዱት የካህን ሳይሆን ተራ ልብስ ለብሰው ነበር። ምክንያቱም በግልጽ የካህን ልብስ መልበሱ አስቸጋሪ ነበር።

2. አባ እንድርያስ የቀድሞ የሚሲዮን ጣቢያዎችን መልሶ በማቋቋም ሂደት (1887-1888)

በታህሣሥ 12 ቀን 1887 ዓ.ም. አባ እንድርያስ ወደ ሐረር እንደ ደረሱ ወደ ራስ መኩንን ዘንድ ቀርበው ተዋወቁ። በታህሣሥ 27 ቀን 1887 ዓ.ም. ወደ አዋሌ ሲደርሱም ደማቅ አቀባበል ተደርጎላቸው ነበር። ከዚያ በኋላ በአማና በቢዮ-ሚደግዱ የሚገኙትን ቀደም ሲል የነበሩትን የሚሲዮን ጣቢያዎች ጎበኙ። ለዘጠኝ ወር በእነዚያ ጣቢያዎች አካባቢ ሲዘዋወሩ ቆይተው ነበር። ከአባ ቄሳርና ከአባ ኢየቂም ጋር በሐረር ቆይታቸው ወቅት አባ እንድርያስ እንደ ካህን ሳይሆን እንደ ተራ ሰው በፀጥታ እየኖሩ ሐዋርያዊ አገልግሎታቸውን ያከናውኑ ነበር። አባ እንድርያስ በእነዚያ የሚሲዮን ጣቢያዎች በመዘዋወር ላይ ሳሉ በብፁዕ አቡነ ከኻኝ መመሪያ መሠረት አባ ቄሳር ባቦ የነበሩትን የቀድሞ ጣቢያዎችን እንደገና

በመክፈት መልሶ የማቋቋም ሥራ ቀጠሉ። በብፁዕ አቡነ ከኻኝ ትእዛዝ መሠረት አባ እንድርያስ እስከ ጥቅምት 1888 ዓ.ም. ድረስ በሐረር ቆዩ።

በታህሣሥ 1888 ዓ.ም. አቡነ ከኻኝ ከሦስት የካሌ ፍራንሲስካውያት ደናግል ጋር ከአውሮጳ ወደ ሐረር ተመለሱ። ሲስተሮቹ እንደ ደረሱ ሆስፒታሉን የመምራትና መድኅኒት የማደል መለስተኛ ሥራና የልጃገረዶች ትምህርት ቤት የመክፈት ኃላፊነት ተሰጣቸው። ሆኖም ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በሌሊት ወቅት በሐረር እንድ አስደንጋጭ ሁኔታ ተፈጥሮ ነበር። ይኸውም ራስ መኩንን የጨለንቆ ጦር ምርኮኛ የነበረውን አሚር አብዱላሂን ጊዜያዊ የሐረር ገዥ አድርገው ከሾሙት በኋላ ለሥራ ጉዳይ ወደ አዲስ አበባ ሄደው ከጉሥ ምኒልክ ጋር ጥቂት ጊዜያት ቆይተው ነበር።

ራስ መኩንን ከሐረር እንደ ተነሡ አሚር አብዱላሂ በምሥጢር የሐረር ካቶሊኮች እንዲጨፈጨፉ ሴራ አቀነባበረ። ዳሩ ግን ከራስ መኩንን ባለሥልጣኖች እንዱና የካቶሊክ ሚሲዮን የቀድሞ ተማሪ የነበሩ አቶ ተሰማ ዕቅዱ ተግባራዊ እንዳይሆን ፈጣን እርምጃ በመውሰድ አክሸፈውበታል። አቶ ተሰማ አሚር አብዱላሂን በፍጥነት በቁጥጥራቸው ሥር አድርገው እስር ቤት ካስገቡት በኋላ ራስ መኩንን ከአዲስ አበባ እስኪመለሱ ድረስ ሐረርን የማስተዳደር ኃላፊነት ራሳቸው ያዙ።

ከጥቅምት 1886 ዓ.ም. ጀምሮ አባ እንድርያስ በቋሚነት በአዋሌ ተቀመጡ። በቀጣዮቹ አሥር ዓመታት ከብፁዕ አቡነ ከኻኝ በተማሩት አካሄድ ጠንካራ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሰጥተዋል። ሁለቱ ዋነኞቹ የእርሞ ጎሳዎች ባሬንቱና ቦረና ነበሩ። የባሬንቱ እርሞዎች በሐረርጌ፣ በሲዳሞና በአሩሲ ሲኖሩ የቦረና እርሞዎች ደግሞ በሸዋና በከፋ ይኖሩ ነበር። አንዳንድ የእርሞ ባህሎች የእስልምናን ባህል ይደግፉ ነበር። ለምሳሌ ከአንድ በላይ ሚስቶች ማግባት በእርሞ ብሔረሰቦች ዘንድ የተለመደ ሥርዓት ነበር። በርግጥ አብዛኛውን ጊዜ ብዙ ሚስቶች የሚያገቡት ሀብታሞችና ታዋቂ ግለሰቦች ነበሩ። አብዛኞቹ የእርሞ ሕዝቦች አንድ ሚስት ብቻ የሚያገቡ ቢሆኑም ለሚስቶቻቸው ፍጹም ታማኞች አልነበሩም። ብዙ ሚስቶች ለማግባት የሚፈልጉ ከበርቲዎች በቀላሉ በእስልምና ሃይማኖት ይማረኩ ነበር። ምክንያቱም እስልምና ብዙ ሚስቶች

የማግባት ዕድል ይሰጥ ነበር። አባ እንድርያስ በአዋሌ በነበሩበት ወቅት ያጋጠማቸው የዚያ ዐይነቱ ሁኔታ ነበር።

በኅዳር 3 ቀን 1889 ዓ.ም. ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ሆነው ዘውድ ከጫኑ በኋላ በኢትዮጵያ ለነበረው ካቶሊክ ሚሲዮን መልካም ሁኔታ ተፈጠረ። ንጉሠ ነገሥቱ በራስ መኩንን አማካይነት ለብፁዕ አቡነ ከኻኝ በሐረር እንዲቀመጡ ሕጋዊ ፈቃድ ሰጡአቸው።

በመጋቢት 11 ቀን 1889 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ከኻኝ አባ ብሩክ የተባሉትን ካህን ለአባ እንድርያስ ረዳት እንዲሆኑአቸው ወደ አዋሌ ላኩአቸው። ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ለአዋሌ ጣቢያ በጣም ከፍተኛ ግምት ይሰጡ ነበር። ምክንያቱም ከሐረር በስተምሥራቅና በስተደቡብ የነበሩት ጣቢያዎች ውጤት አልባ ሆነው ነበር። ስለሆነም ብፁዕ አቡነ ከኻኝ ስብከተ ወንጌልን ትኩረት ወደ ምዕራብ ማለት ወደ አዲስ አበባ አቅጣጫ በማዞር አዋሌ ጣቢያዎችን መሥርተው ነበር። በሰኔ ወር 1889 ዓ.ም. አባ ሌዩ በጣላ የነበረውን የቀድሞ ጣቢያ እንደገና ከመክፈታቸውም በላይ በጨሎል አዲስ ጣቢያ መሠረቱ፤ አባ ኢያቂምም ከሐረር ወደዚያ ተላኩ። አባ ኢያቂም ሸዋ ውስጥ ዘልቀው በመግባት ከአዲስ አበባ ሃምሣ ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ ወደሚገኙት ወደ ካታባና ጋላን ጣቢያዎች ድረስ በመሄድ ከፍተኛ ተልእኮ ይፈጽሙ ነበር። ነገር ግን አባ ኢያቂም የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን እቡን መቀመጫ ወደ ነበረው ወደ አንክባር ሲደርሱ አቡኑና የኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ካህናትም የአሳቸውን እዚያ መገኘት በግልጽ በመቃወማቸው አባ ኢያቂም ከዚያ እንዲወጡ አዘዙአቸው።

በታህሣሥ 29 ቀን 1889 ዓ.ም. አባ እንድርያስ ጃሮሶ ለትውልድ ቀዬ ቆሞላቸው ከአዋሌ በጻፉት ደብዳቤ አሳቸው በሚገኙበት ሚሲዮን ጣቢያ ስለሚከናወነው ሐዋርያዊ አገልግሎት ሁኔታ ጠቅለል ያለ ሪፖርት አቅርበው ነበር። በ1889 ዓ.ም. ከገና በዓል በፊት በአዋሌ የነበሩት አራት አዲስ አማኞችና ሦስት ልጆቻቸው ከአንድ ጎልማሳ ጋር በመጠመቃቸው የተጠመቁት ክርስቲያኖች ቁጥር ስምንት መድረሱንም ገልጸው ነበር። አባ እንድርያስ በዚያው ደብዳቤአቸው የቁምስናቸው አባላት ስም አታናስዮስ፣ አማኑኤል፣ ማቲያስ፣ ማርቲያስ፣ ሌዮኒ፣ ኤልያስ፣ ሱራፌልና ማርያም መሆናቸውን ዘርዝረዋል።

ይህ በእንዲህ እንዳለ በጨላላ የነበሩ አባ ኢያቂም ከደጃዝማች ወልደገብርኤል ጋር በመተዋወቃቸው ቢላሉ በተባለ መንደር ውስጥ እነስተኛ መሬት ደጅለዝማቹ ሰጡአቸው። በሚያዝያ ወር በ1890 ዓ.ም. በዚያ መሬት ላይ አባ ኢያቂም እንድ የሚሲዮን ጣቢያ መሠረቱ። ጣቢያው የሚገኘው በሐረርና በአዲስ አበባ መካከል ነበር። በዚህ መሠረት ብፁዕ አቡነ ከካኝ አባ ኢያቂምን እንዲረዱ ከአዋሌ አባ ብሩክን ወደ ቢላሉ ላኩ። በተጨማሪም በብፁዕ አቡነ ከካኝ እነሳሽነት አባ እንድርያስ ጃሮሶ ከአዋሌ በስተምዕራብ በእግር ጉዞ ሦስት ቀን በሚወስድ ርቀት ላይ በሚገኘው በሱሬ ማለትም በአዋሌና ላፍቶ ካራሚሌ መካከል አዲስ የሚሲዮን ጣቢያ መሠረቱ።

ከፍ ብለን እንደ ተመለከትነው በኢትዮጵያ ረሀብና የተላላፊ በሽታ ወረርሽኝ በነበሩበት በዚያን ዘመን በአዋሌ የነበረው የቅዱስ ሚካኤል ሚሲዮን የደገነነት ጣቢያ ይባል ነበር። ከአካባቢው መንደሮች ምግብ ለመፈለግ አያሌ ሰዎች ወደ አዋሌ ይሄዱ ነበር። አባ እንድርያስ ያዘጋጁት አስቸኳይ የምግብ ክምችት ለአዋሌ ብቻ አልነበረም። በጥር ወር 1891 ዓ.ም. በቢላሉ እንዲሁም በዚያው ዓመት በሰኔ፣ በመስከረምና በጥቅምት ወራት በላፍቶ ካራሚሌ አባ እንድርያስ የምግብ እህል አድለዋል። እንደገና በሚያዝያ፣ በሰኔና በመስከረም ወራት 1892 ዓ.ም. በቢላሉ እንዲሁም በዚያው ዓመት ውስጥ በሐምሌ ወር በላፍቶ ካራሚሌ አባ እንድርያስ ጃሮሶ የምግብ እህል አከፋፍለው ነበር።

አባ እንድርያስ በብፁዕ አቡነ ከካኝ አበረታችነት ራሳቸውን ለመቀለብ ያልቻሉትን ክርስቲያኖች ደረቅ ከነበረው ከአዋሌ አካባቢ እንሥተው ለም ወደ ሆነው ወደ ሱሬ መንደር ወስደው ለማስፈር አተዱ። በዚህ መሠረት በጥቅምት 1891 ዓ.ም. መሬት ገዝተው የመጀመሪያዎቹን አራት የክርስቲያን ቤተሰቦች በታህሣሥ ወር 1891 ዓ.ም. በዚያ አሰፈሩአቸው። አባ አጉስጢኖስም የሱሬ ሚሲዮን ጣቢያ ኃላፊ ሆነው ተሾሙ። በ1896 ዓ.ም. በአባ አጉስጢኖስ ምትክ አባ ክርዛስቶም የሚሲዮኑ ጣቢያ ኃላፊ ሆኑ። ከሱሬ ሚሲዮን ጋር የነበራቸው ግንኙነት እንዳለ ሆኖ አባ እንድርያስ ጃሮሶ ለአዋሌ ጣቢያ ትኩረት ይሰጡ ነበር። በግንቦት ወር 1895 ዓ.ም. አባ ቴዎድሮስ ለአባ እንድርያስ ጃሮሶ ረዳት ሆነው በአዋሌ ተመደቡ።

ነገር ግን በ1896 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ አባ አጉስጢኖስን ለማገዝ አባ ቴዎድሮስ ወደ ሱሬ ሄዱ።

ከአድዋ ጦርነት በኋላ ሚስተር ላጋርድ በኢትዮጵያና በፈረንሣይ መካከል ያለውን የዲፕሎማሲ ግንኙነት ለማሻሻል የካፑቺንና የላዛሪስት ሚሲዮናውያንን ተጠቅመው ነበር። ሚስተር ላጋርድ በነበራቸው የዲፕሎማሲ ጥበብ የቤተክርስቲያንን አጠቃላይ ፍላጎቶችና የፈረንሣይ መንግሥትን ልዩ ፍላጎቶች በማክበር አንዱ ጥቅም በሌለው ላይ አሉታዊ ተፅዕኖ እንዳያሳድር የሁለቱም ሚና ተለይቶ እንዲጠበቅ በማድረግ ሁልጊዜ በጥንቃቄና በዘዴ ይሠሩ እንደ ነበር አባ እንድርያስ ጃሮሶ በደብዳቤዎቻቸው ገልጸዋል። አባ እንድርያስ በአዋሌ በአዲስ መንፈስ ይሠሩ ነበር። በማገኛቸውም ረገድ በጅቡቲ ያለው ሁኔታ በአቦክ ካለው የበለጠ ትኩረት የሚያስፈልገው በመሆኑ ሚስተር ላጋርድ ከፈረንሣይ ወታደሮች ጋር መኖሪያቸውን በጅቡቲ አደረጉ። ስለሆነም በሐምሌ ወር 1896 ዓ.ም. የአቦክ ካቶሊክ ሚሲዮን ወደ ጅቡቲ ተዛወረ። ይሁን እንጂ የጅቡቲ ሚሲዮን ጣቢያ ጠንካራ መሠረት ለማግኘት የበቃው በ1900 ዓ.ም. ብቻ ነበር።

በሚያዝያ 7 ቀን 1897 ዓ.ም. ከአዋሌ ለቆሞሳቸው በጻፉት ደብዳቤአቸው እንደ ገለጹት አባ እንድርያስ ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ ወይም የሀገረሰብክቱ ጳጳስ እንደራሴ ሆነው ለመሾም ጨርሶ ፍላጎት አልነበራቸውም። ከተሾሙም ሹመቱ ጊዜያዊ ብቻ እንዲሆን ከፍተኛ ጥረት ያደረጉ ቢሆንም ለማስቀረት አለመቻላቸውን በደብዳቤአቸው ገልጸዋል። ሹመቱን ላለመቀበል ያቀረቡት ሐሳብ አጥጋቢ ቢሆንም ተቃውሞ በማቅረባቸው በአለቆቻቸው ተወቅሰዋል። ሹመቱን ላለመቀበል የፈለጉበት ዋና ምክንያት ከትሕትና የተነሣ ሳይሆን ለዚያ ዐይነት ከፍተኛ ኃላፊነት ብቁ አለመሆናቸውን በመገንዘብ መሆኑንም በደብዳቤአቸው አበክረው ገልጸው ነበር።

3. የአባ አልፍሬድ ሐዋርያዊ ጉብኝት (1897)

በየካቲት ወር መጨረሻ 1897 ዓ.ም. የካሩዥር ተወላጅና የቱሉዝ ካፑቺኖች አውራጃዊ አለቃ አባ አልፍሬድ ከብፁዕ አቡነ ከካኝ ጋር ሆነው ከጅቡቲ ወደ ሐረር መጡ። በዚያ መሠረት

ከመጋቢት 2 ቀን 1897 ዓ.ም. ጀምሮ በአካባቢው በነበሩት የሚሲዮን ጣቢያዎች ማለት በአዋሌ፣ በሱሬ፣ በላፍቶ፣ በቢላሱና በጨሱል ሐዋርያዊ ጉብኝት አድርገው ነበር። በባልደረቦቻቸው ይካሄድ ስለ ነበረው ሚሲዮናዊ አገልግሎት ከፍተኛ አድናቆት ነበራቸው። ወደ ፈረንሣይ ከተመለሱም በኋላ በአሮሞ ሕዝቦች ዘንድ ይከናወኑ ስለ ነበሩት ሐዋርያዊ አገልግሎቶች የሚያብራራ እንደ መጽሐፍ ጽፈዋል። በተጨማሪም አባ አልፍሬድ ወደ ሀገራቸው ሲመለሱ እግረ መንገዳቸውን ወደ ሮም በመሄድ ስለ ጉብኝታቸው የካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ለነበሩት ለአንደርማቱ አባ ቤርናርድ ሪፖርት አቅርበው ነበር።

አባ አልፍሬድ በኃላፊነታቸው ክልል ውስጥ ለነበሩ አማኞች ሁሉ ስለ ጉዞአቸው ሪፖርት በማቅረባቸው በኢትዮጵያ ይካሄድ ለነበረው የሚሲዮናዊ አገልግሎት ድጋፍ እንዲሰጡ ለመገፋፋት ችለው ነበር። አባ አልፍሬድ ወደ ፈረንሣይ እንደ ተመለሱ ወዲያውኑ አምስት ሚሲዮናውያን ማለት አባ ቻርልስ፣ አባ ቤርናርድ፣ ወንድም አቶን፣ አባ ባዚልና አባ አምብሮዝ ለአሮሞ ሀገረ ስብከት መላካቸው የእሳቸው ሪፖርት ውጤት ነበር። በሰኔ 11 ቀን 1897 ዓ.ም. አባ እንድርያስ ጃሮሶ በአሮሞ ሀገረስብከት የሚሲዮናውያን አለቃ ሆነው በማኅበሩ ጠቅላይ አለቃ ሲሾሙ አባ አጉስጢኖስ ዋና አማካሪ እንዲሁም አባ ኢያቂም ምክትል አማካሪ ሆነው ተመደቡ።

4. አባ እንድርያስ ጃሮሶ የሚሲዮናውያን አለቃ (1897-1900)

በአሮሞ ሀገረስብከት በነበሩት የካቶሊክ ማኅበር የሚሲዮን ጣቢያዎች ሐዋርያዊ ጉብኝት ካደረጉ በኋላ የካርገፍ አባ አልፍሬድ በኢትዮጵያ ለነበረው ሚሲዮን የበላይ አለቃ እንዲሾም ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ሐሳብ አቀረቡ። ለሚሲዮናውያን አለቃ መሾም የማኅበሩን የሥራ ግንኙነት ለመጠበቅ አስፈላጊ መሆኑንም አበክረው ገለጹ። በቀረበው ሐሳብ መሠረት በሰኔ 11 ቀን 1897 አባ እንድርያስ ጃሮሶ የሚሲዮናውያን አለቃ ሆነው ተሾሙ። በዚያ መሠረት በየካቲት 18 ቀን 1898 አባ አጉስጢኖስና አባ ኢያቂም የአባ እንድርያስ ጃሮሶ አማካሪዎች ሆነው ተመረጡ።

በሐምሌ 19 ቀን 1897 ዓ.ም. አባ እንድርያስ ጃሮሶ ከአዋሌ ለአውራጃ አለቃቸው በጻፉት ደብዳቤ አለቃቸው ከዚያ በፊት በአሮሞ ሀገረስብከት የሚገኙትን ሚሲዮናውያን መጎብኘታቸው በጣም ጠቃሚ እንደ ነበረና ራሳቸውንም ለበለጠ ሥራ እንዳንሣሣቸው ገልጸዋል። ከዚያ ደብዳቤ ለመረዳት እንደ ተቻለው ከአባ አልፍሬድ ጉብኝት በኋላ በአሮሞ ሀገረስብከት የነበሩት የካቶሊክ ሚሲዮናውያን ከእናት ማኅበራቸው ጋር ይበልጥ እንደ ተሳሰሩ ይሰማቸው ነበር። በዚያው ደብዳቤአቸው ከአለቃቸው የተጻፈውን ደብዳቤ መቀበላቸውንና በኢትዮጵያ የካቶሊክ ሚሲዮናውያን አለቃ ሆነው መሾማቸው ያሳዘናቸው መሆኑንም ጠቅሰው ነበር። በማያያዝም ለዚያ ዐይነት ሹመት ብቁ ባለመሆናቸው ምክንያት እንደማይቀበሉት ደጋግመው የገለጹ ከመሆናቸውም ባሻገር የብፁዕ አቡነ ከኻኝ ረዳት ሆነው የመሥራት ኃላፊነትም ከእሳቸው እንዲነሣላቸው ተስፋ የሚያደርጉ መሆኑንም ጭምር እየገለጹ ባሉበት ወቅት ይባስ ብሎ የሚሲዮናውያን አለቃ ሆነው የመመረጣቸው ጉዳይ አባ እንድርያስን አስገርሞአቸው ነበር።

ከጥቅምት ወር አጋማሽ 1897 ዓ.ም. እስከ መጋቢት 16 ቀን 1898 ድረስ አባ እንድርያስ ጃሮሶ ከብፁዕ አቡነ ከኻኝ ጋር በሐረር ተቀመጡ። በዚያን ወቅት ከተከናወኑት አበይት ተግባራት መካከል አንደኛው ከቢላሱ ደቡባዊ-ምዕራብ በአሩሲ ክፍለ ሀገር በሚኔ በቅዱስ ልብ-ኢየሱስ ስም የተቆረቆረው አዲስ የሚሲዮን ጣቢያ ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ በላፍቶ ካራሚኤ የተሠራውና በሐረርጌ ክፍለ ሀገር የመጀመሪያ የነበረው መለስተኛ ዘርአ ክህነት ትምህርት ቤት ነበር። በሚኔ ላይ ለተሠራው ሚሲዮን ጣቢያ የምሥረታው ዝግጅት የተጠናቀቀው በ1884 ዓ.ም. ነበር። በቅዱስ ዮሴፍ ስም ለተሰየመው የላፍቶ ካራሚኤ መለስተኛ ዘርአ ክህነት ት/ቤት ብፁዕ አቡነ ከኻኝ በጣም ትኩረት ሰጥተውት ነበር። አቡነ ከኻኝ በሰጡአቸው ሥልጣን መሠረት አባ እንድርያስ በመጋቢት 12 ቀን 1898 ዓ.ም. ለዘርአ ክህነቱ የመሠረት ድንጋይ አኖሩ። ቀደም ሲል የጨሱል ሚሲዮን አለቃ የነበሩ አባ ሌዮ የዘርአ ክህነት ትምህርት ቤቱ ዲሬክተርና የጣቢያው አለቃ ሆነው ተሾሙ። ቀድሞ የላፍቶ ካራሚኤ አለቃ የነበሩት አባ አናስታስዮስ የአባ ሌዮ ረዳትና የቁምስና አገልግሎት ኃላፊ ሆነው ተሾሙ። በወቅቱ አዲስ

ሚሊዮናዊ የነበሩት አባ ቤርናርዲን አዜዝ በመምህርነት በዘርአ ክህነት ት/ቤት እንዲሠሩ ተመደቡ።

አባ እንድርያስ ጃሮሶ የብፁዕ አቡነ ከኻኝ እንደራሴና በኦሮሞ ሀገረስብከት የካቶሊክ ሚሊዮናውያን አለቃ በመሆናቸው ከጎዳር ወር 1897 እስከ የካቲት ወር 1898 ዓ.ም. ድረስ ባለብት ጊዜያት በአካባቢው የነበሩትን ልዩ ልዩ የሚሊዮን ጣቢያዎች ጉብኝተው ነበር። ጉብኝታቸውን አጠናቀው በመጋቢት 16 ቀን 1898 ዓ.ም. ወደ አዋሌ ተመለሱና የዚያ ጣቢያ አለቃ ሆነው ሥራቸውን ቀጠሉ። በዚያ መሠረት አባ ቴዎድሮስ በአባ እንድርያስ ጃሮሶ ጉብኝት ወቅት እሳቸውን ወክለው በአዋሌ ይሠሩ ከነበሩበት ከአባ ክሪዞስቶም ጋር ለመሥራት ወደ ሱሬ ተመለሱ። አባ እንድርያስ ጃሮሶም እስከ 1899 ዓ.ም. መጨረሻ ድረስ በአዋሌ ይኖሩ ነበር።

ሐ. የኢትዮጵያ ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሁኔታ (1897-1941)

አባ እንድርያስ ጃሮሶ በኢትዮጵያ ውስጥ ያካሄዱትን ሐዋርያዊ አገልግሎት ክፍል ሁለት ከመዳሰሳችን በፊት አጠር ባለ መልኩ በወቅቱ የነበረውን የኢትዮጵያ አጠቃላይ ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሁኔታ እንቃኛለን። በዚያን ዘመን ዋነኞቹ ተዋንያን አዲስ ምኒልክ፣ ልጅ ኢያሱ፣ ንግሥት ዘውዲቱና አልጋወራሽ ራስ ተፈሪ በኋላም አዲስ ጋይለሥላሴ ነበሩ።

1. የዳግማዊ አዲስ ምኒልክ የመጨረሻዎቹ ዓመታት (1897-1913)

ከአድዋ ጦርነት በኋላ በሰሜኑ የኢትዮጵያ ክፍል የነበረው አጠቃላይ የፖለቲካ ሁኔታ ጥሩ አልነበረም። ምክንያቱም የትግራይ ገዥ የነበሩት ራስ መንገሻ የረጋ የፖለቲካ አመራር አልነበራቸውም። እንዲያውም ለፖለቲካ ዓላማቸው ድጋፍ ለማግኘት ሲሉ የእንግሊዞችንና የጣልያኖችን ወዳጅነት ይሹ ነበር። ነገር ግን ሁለቱም መንግሥታት ለጥያቄዎቻቸው አዎንታዊ ምላሽ አልሰጡ አቸውም። በተጨማሪ በ1896 ዓ.ም. በከረምት ውስጥ ራስ መንገሻ አዲስ አበባን ለመጎብኘት አዲስ ምኒልክን ጠየቁ። በዚያ መሠረት

በ1897 ዓ.ም. ወደ አዲስ አበባ ለመምጣት ቻሉ። በወቅቱ «ምኒልክ ንጉሥ አድርገው ይሾሙኛል» ብለው ይጠብቃሉ የሚል አሉባልታ በቤተመንግሥት አካባቢ ይናፈስ ስለ ነበር መኳንንቱ በዚያ ምክንያት ተረብሸው ነበር። ወሬውን አደገኛ አድርገው በመቁጠር ተቆጥተው ስለ ነበር አዲስ ምኒልክና ባለሟሉቻቸው ራስ መንገሻን ወቅሰዋቸው ነበር። ወደ ትግራይ ከተመለሱ ከሁለት ወር በኋላም ራስ መንገሻ የቤተመንግሥቱን ጥሪዎችና ትእዛዞች በመጣስ በይፋ ማመፃቸውን አሳወቁ።

ይህ በእንዲህ እንዳለ የጣልያን መንግሥት በትግራይ ጠረፍ አካባቢ ምንም ዓይነት ግጭት እንዳይፈጠር በማለት ፈርዲናንዶ ማርቲን ለተባለው ለመጀመሪያ የኤርትራ ሲቪል ገዥ አስጠንቅቆ ነበር። ምክንያቱም በዚያ አካባቢ በማዕከላዊ መንግሥት ማለት በአዲስ ምኒልክ ላይ እንዳንድ አመቻች ይነሡ ስለ ነበር ነው።

የትግራይ ክልል በሸዋ ላይ ሲያምፅ ከሁለቱም ወገን የመሆንን አደገኛ የፖለቲካ አሠራር ወደ ጎን በመተው ማርቲን የገለልተኝነት አቋም ለመያዝ አዘውትሮ ጥረት ያደርግ ነበር። በዚያ አኳኋን ማርቲን የንጉሠ ነገሥቱን የምኒልክን እምነት ለማግኘት በቅቶ ስለ ነበር በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል የተሻሻለ የዲፕሎማሲ ግንኙነት ለመመሥረት ችሏል። ቀደም ብለን እንደ ተመለከትነው በንጉሠ ነገሥቱ ላይ የተሞከረው የመጀመሪያውና ትልቁ ዐመፅ የራስ መንገሻ ነበር። ምክንያቱም ራስ መንገሻ ንጉሠ ነገሥቱ የንጉሥነት ማዕረግ ስላልሰጡአቸው በመቀየማቸው ነበር። በጥቅምት ወር በ1898 ዓ.ም. አዲስ ምኒልክ በበኩላቸው በራስ መንገሻ ላይ ወታደራዊ ዘመቻ አደራጅተው በራስ መኩንን መሪነት ወደ ትግራይ ላኩ። በዚያን ወቅት ራስ መኩንን የክልሉ ገዥ ሆነውም ነበር። በጥቅምት 20 ቀን 1898 ዓ.ም. ራስ መኩንን ሃያ ሺህ ወታደሮች ይዘው ወደ ትግራይ ዘመቱ። ከአሸንጌ ሐይቅ በስተሰሜን የወሰው ራስ ሚካኤል ከሰላሣ ሺህ ወታደሮቻቸው ጋር ከራስ መኩንን ጋር ተቀላቀሉ። ራስ መኩንን ከሃምሳ ሺህ ወታደሮቻቸው ጋር እሳቸውን ለመውጋት ወደ ትግራይ መንቀሳቀሳቸውንና ንጉሠ ነገሥቱም ከፍተኛ ቁጥር የነበረውን ሠራዊታቸውን አስከትለው ከራስ መኩንን ኋላ እየመጡ መሆናቸውን በሰሙ ጊዜ ራስ መንገሻ እምባ አላጌንና መቀሌን ለቅቀው ቀድሞ ጣልያን ሠርቶት ወደ

ነበረው ወደ እደጋሐሙስ ምሽግ ሸሹ። ስለሆነም በጥር 2 ቀን 1899 ዓ.ም. ራስ መንገሻ እደጋሐሙስ ሆነው ከፈርዲናንድ ማርቲን እርዳታ ጠየቁ። ወደፊት ማርቲን ሸዋ መሄድ ቢፈልግ በነፃ ያለ ምንም ችግር ለማለፍ እንደሚችል ቃል ገቡለት። ማርቲን ግን እንደዚህ ባለ ጉዳይ ውስጥ ራሱን በቀጥታ ለማስገባት ፈቃደኛ አልነበረም። በዚያ ፈንታ በንጉሠ ነገሥቱና በራስ መንገሻ መካከል የአማላጅነት ሚና ለመጫወት ፈለገ።

በራስ መኩንንና በራስ መንገሻ መካከል ሊነሣ የነበረው ጦርነት ሳይካሄድ ቀረ። ምክንያቱም ራስ መንገሻ ያለ ምንም ቅድመ ሁኔታ ለአዲስ ምኒልክ እጃቸውን ለመስጠት ስለ ተስማሙ ነበር። ከዚያ በኋላ በየካቲት 18 ቀን በ1899 ዓ.ም. አዲስ ምኒልክ ከነወታደሮቻቸው ወደ ቦሩ ሜዳ ደረሱ። ራስ መንገሻም በቦሩ ሜዳ ላይ ወደ ምኒልክ ቀርበው ስለ ጥፋታቸው ይቅርታ ጠየቁ። ፈርዲናንድ ማርቲን አማላጅ ሆኖ ይቅርታ እንዲደረግላቸው ቢጠይቅም እንኳ ንጉሠ ነገሥቱ ለራስ መንገሻ ይቅርታ አላደረጉ ላቸውም። ይልቁንም በአንክበር ምሽግ አሰሩአቸው። በመጨረሻም በ1906 ዓ.ም. እዚያው አረፉ። ከፍተኛ የክህደት በደል የፈጸሙት ራስ ስብሐትም ተመሳሳይ ዕድል ገጠማቸው። ራስ መኩንን እስከ ግንቦት ወር 1900 ድረስ በትግራይ ክልል ፀጥታን ሲያስጠብቁ ቆይተው ኋላ የገዢነት ሥልጣናቸውን ለንግሥት ጣይቱ ወንድም ለራስ ወሌ ለቀቁላቸው። ራስ ወሌም ወዲያውኑ የትግራይ ገዥ ሆነው ተሾሙ።

በግንቦት 18 ቀን በ1908 ዓ.ም. አዲስ ምኒልክ በደም ብዛት በሽታ የቀኝ ጎናቸው ሽባ ሆኖባቸው። ለሦስት ሳምንታት ያህል ከእንጦጦ ወደ አዲስ አበባ ለመመለስ አልቻሉም ነበር። ወደ አዲስ አበባ ከተመለሱበት ከሰኔ 10 ቀን 1908 ዓ.ም. ጀምሮ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር ለመገናኘት የሚፈልጉትን ሰዎች ቀጠሮ ንግሥት ጣይቱ ይቆጣጠሩ ነበር። የኢትዮጵያ ዙፋን አለጋ ወራሽ ማን ይሆናል የሚለውም የወቅቱ ዋና ጥያቄ ነበር። ከሰኔ 10 ቀን 1908 ዓ.ም. ጀምሮ አዲስ ምኒልክ በአደባባይ ተገኝተው ምንም ዓይነት ስብሰባዎች አላካሄዱም፤ መደበኛ ሥራቸውንም አቋርጠው ነበር። ንግሥቱ ግን ሁልጊዜ ከጎናቸው ነበሩ። የግል አገልጋዮቻቸውና የግል ዶክተራቸው ቪታሊየን ብቻ ምኒልክ ወደ ተኙበት እንዲገቡ

ይፈቀድላቸው ነበር። ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ዘንድ ለመግባት የሕክምና ሠራተኞች ከዲፕሎማቶች የበለጠ ዕድል እንደ ነበራቸውና ለዚያም ከፍተኛው የመገናኛ መኩንንና በወቅቱም ሀገሪቱን ይመሩ የነበሩት ንግሥቱ መሆናቸው ለሁሉም ግልጽ ነበር። ፈረንሳዮች በበኩላቸው ተረጋግተው ነበር። ምክንያቱም ዶክተር ቪታሊየን የዳግማዊ ምኒልክ ሐኪም በመሆኑና ከንግሥቱ ጋር የቅርብ ግንኙነት ስለ ነበረው ፍላጎታቸውን ሁሉ ሊያስጠብቅላቸው እንደሚችል ይተማመኑ ነበር።

የንጉሠ ነገሥቱ ሕይወት እያሰጋ ሲመጣ በጥቅምት 30 ቀን 1909 ዓ.ም. ልጅ ኢያሱ የኢትዮጵያ ዙፋን አልጋ ወራሽ መሆናቸው በይፋ ተነገረ። ራስ ተሰማም ሞግዚት ሆነው ተሾሙ። አልፎ አልፎ አንዳንድ መመሪያዎች ቢሰጡም ቅሱ የአዲስ ምኒልክ አገዛዝ ከመጋቢት ወር 1909 ዓ.ም. ጀምሮ አብቅቶ ነበር። ለምሳሌ እቲጌ ጣይቱና ሞግዚት ሆነው የተሾሙት ራስ ተሰማ በአዲስ ምኒልክ ስም ሁለት ሰፋፊ አካባቢዎችን ከአባ ጅፋር አስተዳደር ሥር ማውጣታቸውን በመስማታቸው በሐምሌ ወር 1909 ዓ.ም. ጠንካራ ንግግር አደረጉ። ምክንያቱም በ1882 ዓ.ም. አማርኛ የደቡብ-ምዕራብ ግዛቶችን ለማሸነፍ የበቁት የአባ ጅፋርን ስምምነት በማግኘታቸው ስለ ነበረ ምኒልክ ውለታ ነበረባቸው። ከላይ እንዳየነው የምኒልክ ዘመን ብዙ አስደናቂ ክሥተቶች ነበሩበት። ከእነዚያም መካከል የንግሥት ጣይቱ ታላቅ የታሪክ ሴት ሆኖ መገኘት ሊጠቀስ የሚገባው ነው። በአዲስ ምኒልክ ፖለቲካ አመራር ውስጥ የንግሥት ጣይቱ ተሰሚነት የጀመረው ሁለቱ ከተጋቡበት ከ1883 ዓ.ም. ጀምሮ የንጉሠ ነገሥቱ የማስተዳደር ችሎታ ሥራውን እስከቆመበትና ጣይቱ ከሥልጣን እስከ ተወገዱበት እስከ 1910 ዓ.ም. ድረስ ነበር። ይህ በአንዲህ እንዳለና ሁኔታው ሳይረጋጋ በታህሣሥ 12 ቀን 1913 ዓ.ም. ዳግማዊ አዲስ ምኒልክ ዐረፉ።

2. ልጅ ኢያሱ (1913-1916)

በዚህ ክፍል ውስጥ የምንመለከተው ልጅ ኢያሱ ከምኒልክ ሞት በኋላ፤ ልጅ ኢያሱ ከጣልያኖች ጋር የነበራቸውን ውጥረት፤ በልጅ ኢያሱ ላይ የተጠነሰሰውን ሴራና የመንግሥት ግልበጣ ይሆናል።

2.1. ልጅ ኢያሱ ከአፄ ምኒልክ ሞት በኋላ

ወዲያውኑ አፄ ምኒልክ እንደ ሞቱ የጣልያን ቅኝ ግዛት የነበረችውን ኤርትራን ለመያዝ በኢትዮጵያ መንግሥት በኩል ንቅናቄ ተጀመረ። ለዚያም ዋና ምክንያት በትግራይ ግዛት ውስጥ የተነሣውን ተፎካካሪ በቁጥጥር ሥር ለማዋል ራስ ሚካኤልን የግዛቱ ንጉሥ አድርጎ መሾም ነበር። የትግራይ ገዥ ሆነው በምኒልክ ተሹመው የነበሩት ደጃዝማች ገብረሥላሴ ከልጅ ኢያሱ ይልቅ ከጣልያን መንግሥት ጋር ወዳጅ ሆነው ተገኙ። ስለሆነም ለአዲሱ ንጉሥ እጅ ላለመንሣት ደጃዝማች ግልፅ የሆነ ዓመፅ አወጁ። የደጃዝማች ገብረሥላሴ ከትግራይ መነሣት የራስ ሚካኤልም ፍላጎት ነበር። ምክንያቱም ደጃዝማች ከጣልያኖች ጋር አደገኛ ወዳጅነት ያበጁና አካባቢውንም በቁጥጥራቸው ሥር ለማድረግ ከፍተኛ ፍላጎት የነበራቸው በመሆኑም ጭምር ነበር። ከዚህም ሌላ ራስ ሚካኤል ልጃቸው የጣልያን ግዛት የነበረችውን ኤርትራ በወታደራዊ ኃይል ለመያዝ የነበረውንም ፍላጎት በተግባር ለማዋል ምኞት ነበራቸው።

ከአፄ ምኒልክ ሞት በኋላ በኢትዮጵያ ውስጥ የፖለቲካ ትርምስምስ ቢኖርም በአሥመራና በአዲስ አበባ መካከል የነበረው ግንኙነት በስምምነት ላይ የተመሠረተ ነበር። የኤርትራ ወሰን አካባቢ በተለይም የአድዋ ገዥ የነበሩት ደጃዝማች ገብረሥላሴ የጣልያን ደጋፊ ነበሩ። ነገር ግን ሁኔታውን ለማስረዳት በቂ መረጃ ባይኖርም ጣልያን ከቱርኮች ጋር ግጭት በነበራት ወቅት የኢትዮጵያ መንግሥት ኤርትራን ለመውረር አቅዶ ነበር። በተጨማሪም በ1914 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ በመረብ ወሰን ላይ ሁኔታው እጅግ አሳሳቢ ነበር። ራስ ሚካኤልም የንጉሠ ነገሥቱ ግዛት አንድነት ለልጃቸው ድጋፍ ሰጪ እንዲሆን በመፈለግና የትግሬው ተቃራኒ በነበረው በሸዋ የፖለቲካ አመራር በመተማመን በአካባቢው ላይ የበላይነት ለመቀዳጀት ፈለጉ። በትውልዳቸው የሸዋ ሆነው የልጅ ኢያሱን ሥልጣን ያልተቀበሉትን ደጃዝማች ገብረሥላሴን ከትግራይ ለማስወገድ ራስ ሚካኤል ከአጋሚ ገዥ ከራስ ስብሐትና ከእንደርታው ገዥ ከደጃዝማች ሥዩም ጋር አሴሩ።

2.2. ልጅ ኢያሱ ከጣልያን መንግሥት ጋር የነበራቸው ውጥረት (1914-1916)

በ1914 ዓ.ም. በአዲስ አበባ የነበሩት የጀርመንና የአውስትሮ ሃንጋሪ ኤምባሲዎች ዘመቻ ጀመሩ። ኤርትራና ሱማሌ የኢትዮጵያን የባህር በር ዘግተው ስለ ያዙ ኢትዮጵያና ጣልያን መቼም ቢሆን ወዳጆች ሊሆኑ እንደማይችሉ በመግለጽ ወጣቱን ንጉሥ ልጅ ኢያሱን ለማሳመን ሞከሩ። ይህም የሆነበት ምክንያት አንደኛው የዓለም ጦርነት በመካሄድ ላይ ስለ ነበረ (1914-1918) ጀርመን ኢትዮጵያን እንደ አንድ የጦር ሰፈር ለመጠቀም ተስፋ በማድረግ ነበር። በዚያ መሠረት በሚያዝያ 1915 ዓ.ም. ታዋቂው የጀርመን አሳሽና ሥነ-ተፈጥሮ ተመራማሪ ሌዎ ፎርቤግስ ከሌሎች አራት ጀርመናውያን ጋር ወደ ምፅዋ ደረሱ።

የጣልያን ቅኝ ግዛት የነበረችው ኤርትራ ከመጀመሪያው የዓለም ጦርነት የአውሮጳ ግጭት መነሻ አንሥቶ እስከ 1916 ዓ.ም. ድረስ የነበረውን ረዥም የውጥረት ወቅት ተቋቁማ ነበር። በዚያን ጊዜ የቱርክ ማዕከላዊ መንግሥት ተወካዮች በኢትዮጵያ ድንበሮች አካባቢ የነበረውን የልጅ ኢያሱን ፍላጎት ለማጠናከር ዝግጁ መሆናቸውን የሚገልጽ ፕሮፓጋንዳ በአዲስ አበባ ውስጥ ያሰራጩ ነበር። ልጅ ኢያሱ ከአባታቸው ከንጉሥ ሚካኤል ጋር ሆነው ፀረ-አውሮጳውያን የሃይማኖት ጦርነት (ጂሃድ) ለማወጅ አቀዱ። ዘመቻውን እንዲመሩ የታሰቡትም አዲሱ መሐመድ (ኢያሱ) ነበሩ። የሃይማኖት ጦርነቱንም ሲጀምሩ ልጅ ኢያሱ በኢትዮጵያ ወሰን አካባቢ የነበሩትን የጣልያን፣ የፈረንሳይና የእንግሊዝ ቅኝ ግዛቶችን መውጋት ነበረባቸው። አሥመራን ከመያዛቸው በፊትም የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆነው ዘውድ ለመጫን እንደማይሹም አወጁ።

በኤርትራና በጅቡቲ እንዲሁም በሱማሌ በተመሳሳይ ጊዜ ጦርነት ለማንሣት እየዛቱ በነበረበት ወቅት ልጅ ኢያሱ ሁለት ከባድ ስትተቶችን ፈጽመው ነበር። የመጀመሪያው ከአዲስ አበባና ከዕለት ተዕለት መንግሥታዊ ጉዳዮች ራሳቸውን አግልለው አብዛኛው ሕዝብ እስላም የነበረበትን ሐረር መቀመጫ ማድረጋቸው ነበር። ሐረር በነበሩበት ወቅት ልጅ ኢያሱ የሃይማኖት ጦርነታቸውን

ተግባራዊ ለማድረግ እንዲችሉ በግዛቱ ከነበሩት የእስልምና ሃይማኖት መሪዎች ጋር የጠበቀ ግንኙነት ፈጥረው ነበር። በተጨማሪም በጅጅጋና በድሬዳዋ መስጊዶች ከማሠራት በተጨማሪ በእስልምና ሃይማኖት ክብረ በዓላት ተሳትፎ ያደርጉ ነበር። ያ ሁኔታ በክርስቲያኑ ጎበዝተሰብ ዘንድ እንደ ትልቅ እንቅፋት ስለ ተቆጠረ በወጣቱ ንጉሥ አደራረግ የኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ነፃነት ተናደዱ።

ልጅ ኢያሱ የፈጸሙት ሁለተኛው ከባድ ስሕተት ሊያስከትል የሚችለውን ሽር ዝቅ አድርገው በመገመት የቅርብ ዘመዳቸውን ደጃዝማች ተፈሪን ከሐረር ገዢነታቸው አንሥተው ወደ አዲስ አበባ መላካቸው ነበር። ደጃዝማች ተፈሪ ወደ አዲስ አበባ እንደ ደረሱ በኢትዮጵያ ቤተክህነትና ክርስቲያን ወገን በነበሩት መኳንንት፣ እንዲሁም ልጅ ኢያሱ ዘላቂ ያልነበረውን የቴርኮችና የጀርመኖች ፖለቲካ በመከተላቸው ተበሳጭተው በነበሩት በአውሮጳውያን ዲፕሎማቶች ዘንድ የአስታራቂነት ሚና ይጫወቱ ጀመር።

2.3. ፀረ-ልጅ ኢያሱ ሴራና የልጅ ኢያሱ ከሥልጣን መወገድ (1916)

ልጅ ኢያሱን ከሥልጣን የማውረድ ምሥጢራዊ ሴራ በ1916 ዓ.ም. በነሐሴና በመስከረም መካከል ተደራጀ። በዚያ መሠረት በመስከረም 27 ቀን 1916 ዓ.ም. በልጅ ኢያሱ ግዛት ውስጥ ከፍተኛ የነበሩት ባለሥልጣኖች በተሳተፉበትና በቤተመንግሥት ውስጥ በተደረገ ስጢባላይ አቡነ ማቴዎስ ልጅ ኢያሱን አውግዘው ከሥልጣን አወረዱና የአፄ ምኒልክ ብቸኛዋ ልጅ የነበሩትን ልዕልት ዘውዲቱን የኢትዮጵያ ንግሥተ ነገሥት እንዲሆኑ አወጁ። በወቅቱ የ24 ዓመት ወጣት የነበሩት ደጃዝማች ተፈሪ ደግሞ ማዕረግ አግኝተው አልጋ ወራሽና የንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ እንደራሴ ሆነው ተሾሙ። ከሁለት ቀናት በኋላ ማለትም በመስከረም 29 ቀን 1916 ዓ.ም. ለሕዝቡ በአዋጅ ተነገረ። ክብረ በዓሉን በማስመልከት አቡነ ማቴዎስ ለሀገሩ ሕዝብ በጠቅላላ ባስተላለፉት መልእክት ከሥልጣን የወረዱትን ንጉሥ የክርስትናን ሃይማኖት ክደው እስልምና በመቀበላቸው ብቻ ሳይሆን የሃይማኖት ጦርነት ለማወጅ በመዘጋጀታቸው፣ ያም ጦርነት የአውሮጳ ኃያላን መንግሥታት

ኢትዮጵያን እንዲወጉለት የሚገፋፋና ሀገሪቱን ለጥፋት የሚደርግ ከመሆኑም ባሻገር በሀገሪቱ ውስጥ የርስ በርስ ጦርነት እንዲነሣ የሚያደርግ መሆኑን ገልጸው ልጅ ኢያሱን ወንጀለኞቹው ነበር።

በጥቅምት 14 ቀን 1916 ዓ.ም. የፌልሳናው ኮሊ በኢትዮጵያ የጣልያን ቆንሲል ለሶኒኖ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከአዲስ አበባ በጻፈው ደብዳቤ የልጅ ኢያሱን ከሥልጣን መውረድ እንዲሁም የዘውዲቱ የኢትዮጵያ ንግሥተ ነገሥት መሆንና ራስ ተፈሪ አልጋ ወራሽ ሆነው መሾማቸው በኢትዮጵያ መንግሥት መታወጅን የወሰኑ ንጉሥ ሚካኤል ሲሰሙት በቀጥታ ውሳኔውን እንደ ተቃወሙ ገልጾ ነበር። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ንጉሡ በኃይል መቃወም ጀመሩና በመስከረም 30 ቀን 1916 ዓ.ም. በአዲስ አበባና በደሴ መካከል የነበረውን የስልክ መስመር አስቆረጡ። እንዲሁም ደግሞ ልጅ ኢያሱ ከሥልጣን የመውረዳቸውን ወሬ እንደ ሰሙ በሐረርና በአዲስ አበባ መካከል የነበረውን የስልክ መስመር አስቆረጡ። በአዲስ አበባና በጅቡቲ መካከል ያለውን የባቡር ሐዲድ በመዝጋት አዲስ አበባን ከቀረው ዓለም እንድትገለል አደረጉለት።

ከላይ በተጠቀሰው ደብዳቤ የአዲሱ የኢትዮጵያ መንግሥት ቀዳሚና ዋነኛው ተግባር የልጅ ኢያሱን ተቃውሞ ማሸነፍና እሳቸውን በቁጥጥር ሥር ማዋል መሆኑን የፌልሳናው ኮሊ በተጨማሪ ገልጿል። በዚያ መሠረት በከፊልም ቢሆን የኢትዮጵያ መንግሥት ዕቅዱን ተግባራዊ ለማድረግ ችሎ ነበር። ምክንያቱም በጥቅምት 9 ቀን 1916 ዓ.ም. ልጅ ኢያሱ ከጥቂት ተከታዮቻቸው ጋር ሐረርን ለቅቀው ወደ ደሴ ከዚያም ከአባታቸው ከንጉሥ ሚካኤል ጋር ለመቀላቀል ወደ እውሳ አመሩ። ወዲያውኑ ሐረር በአዲሱ መንግሥት ቁጥጥር ሥር ዋለ። የፌልሳናው ኮሊ እንደ ገለጸው በሐረርና በአዲስ አበባ መካከል ተቋርጦ የነበረው የስልክ መስመርና በአዲስ አበባና ጅቡቲ መካከል የተዘጋው የባቡር መስመር በጥቅምት 14 ቀን 1916 ዓ.ም. አገልግሎታቸውን እንዲቀጥሉ ተደርጓል።

በጥቅምት 22 ቀን 1916 ዓ.ም. በአንድ መቶ ሺህ የንጉሥ ሚካኤል ወታደሮችና በሁለት መቶ ሺህ የራስ ተፈሪ ወታደሮች መካከል የተካሄደው የሰገሌ ጦርነት ለልጅ ኢያሱ የወደፊት ዕድል ወሳኝ ነበር። ምክንያቱም በጦርነቱ ንጉሥ ሚካኤል በጦር ሚኒስትሩ

በፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ በተመራው የራስ ተፈሪ ጦር ሠራዊት ተሸንፈው ተማረኩ። በተለይም ንጉሥ ሚካኤል ድል በመሆናቸውና በ1917 ዓ.ም. ክረምት ውስጥ እንደገና በተካሄደው ጦርነት ድል በመመታታቸው ልጅ ኢያሱ ሸሸተው በ1921 ዓ.ም. እስከ ተያዙበት ድረስ ተሸሽገው ነበር። ከተያዙም በኋላ ለራስ ካሣ ዳርጌ ተሰጡና በ1935 ዓ.ም. ዐረፉ። የአሚሚታቸውም ሁኔታ እስከ ዛሬ ድረስ ለታሪክ ጸሐፊዎች ግልጽ አይደለም።

3. ንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱ (1917-1930)

በዚህ ክፍል ውስጥ የምንመለከታቸው አበይት ጉዳዮች የልዕልት ዘውዲቱ መንግሥትና የደሴ ጦርነት (1917-1921)፣ የኢትዮጵያ የዓለም መንግሥታት ማኅበር አባል መሆን (1923)፣ የራስ ተፈሪ የአውሮጳ ጉብኝት (1924) ይሆናሉ።

3.1. የልዕልት ዘውዲቱ መንግሥትና የደሴ ጦርነት (1917-1921)

በየካቲት 11 ቀን 1917 ዓ.ም. እሑድ ዕለት ልዕልት ዘውዲቱ በቅዱስ ጊዮርጊስ ካቴድራል በአቡነ ማቴዎስ እጅ የኢትዮጵያ ንግሥተ ነገሥት ሆነው ዘውድ ደፉ። በዚያው አጋጣሚ ራስ ተፈሪ አልጋውራሽና ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ ሆነው ተሾሙ። በየካቲት 18 ቀን 1917 ዓ.ም. ራስ ወልደጊዮርጊስ የጎንደር ንጉሥ ሆነው በዘውዲቱ ተሾሙና ሥልጣናቸውን ለማጠናከር ይረዳ ዘንድ የትግራይ ግዛትም በአሳቸው ሥር ተደረገ። ለራስ ወሌ የቀድሞ ግዛታቸው ዪጃ ሲሰጣቸው ለልጃቸውም ለጉግሣ ወሌ ደግሞ ሳይገኝ ተሰጣቸው። ለራስ አባተ ቀድሞ የንጉሥ ሚካኤል ግዛት የነበረው «የወሎ ሰባት ጎሣዎች» የተሰኘው ግዛት ተሰጣቸው።

በንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱ የተደረገውን ሹም ሽር በሰሙ ጊዜ ልጅ ኢያሱ ከመቅደላ ተነሥተው ወደ ዪጃ ተንቀሳቀሱና የራስ ወሌ ትንሽ ልጅ ከነበረው ከደጃዝማች አመዴ ጋር ጦርነት ገጠሙና አሸንፈው ማረኩት። በዚያን ጊዜ የኢትዮጵያ ማዕከላዊ መንግሥት ልጅ ኢያሱ ካልተያዙ በስተቀር ሰላምና ፀጥታ እንደ

ማይኖር በመገንዘብ በፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ የሚመራ ክፍተኛ ጦር ሠራዊት ተደራጀና ልጅ ኢያሱን አድኖ እንዲይዛቸው ወደ ወሎ ተላከ። ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ ወሎ ሲደርሱ ልጅ ኢያሱ በሀገሪቱ ውስጥ በተለያዩ ስፍራ እየተዘዋወሩ ወታደሮች እንደሚሰበሰቡ ተገንዝቡ። በመጨረሻም የደሴን ከተማ ያዙና እዚያ ልጅ ኢያሱን ሰበቁአቸው።

ልጅ ኢያሱ በቂ ወታደሮች ከሰበሰቡ በኋላ የአባታቸው ጦር አዛዦች የነበሩትን ራስ ይመርገና ፊታውራሪ ሥራህ ብዙን ዋናና ምክትል አዛዦች አድርገው ሾሙአቸው። በነሐሴ 27 ቀን 1917 ዓ.ም. ልጅ ኢያሱ ጦርነት ከፈቱና በእርሳቸውና በፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ በሚመራው የኢትዮጵያ መንግሥት ሠራዊት መካከልም በደሴ የከረረ ጦርነት ተካሄደ። በዚያ ጦርነት ራስ ይመር ሲማረኩ ፊታውራሪ ሥራህ ብዙ ተገደለ። ልጅ ኢያሱ የራስ ይመርን መማረክና የፊታውራሪ ሥራህ ብዙን መሞት ሲሰሙ እምብዛም ተከታይ ሳይዙ በፈረስ ሆነው ወደ ባላገር ሸሹ።

ከደሴ ጦርነት ሸንፈው በኋላ ልጅ ኢያሱ ወደ አውሳ በረሃ ገብተው ለሁለት ዓመታት ያህል እዚያ ቆዩ። ከዚያ ወጥተው በቀበይሳ ታይተው ነበር። የትግራይ ገዥ ራስ ሥዩም ከልጅ ኢያሱ ጋር ሰላም ለመፍጠር ሞክረው ነበር። ነገር ግን በኢያሱ እእምሮ የተቀረፀውን የዘውድና የንጉሥነት አመለካከት መለወጥ በጣም አስቸጋሪ ሆኖ ሰላገኙት የእርቁን ጉዳይ ወደ ጎን ትተው ከግዛታቸው እንዲወጡ አደረጉ። ከዚያ በኋላ ልጅ ኢያሱ የራስ ሥዩምን ግዛት ለቅቀው ወደ ራስ ጉግሣ አርአያ ግዛት ገቡ። ራስ ተፈሪ ከግዛታቸው ውስጥ ፈልገው ልጅ ኢያሱን እንዲይዙ ለራስ ጉግሣ ትእዛዝ አስተላለፉ። በግንቦት 5 ቀን 1921 ዓ.ም. ራስ ተፈሪ ራሳቸው ወደ ደሴ ሄዱ። የጎጃሙ ገዥ ራስ ኃይሉም እዚያ እንዲመጡ ጠሩአቸው።

ከጠርቱ ፍለጋ በኋላ ልጅ ኢያሱ መያዛቸውን ራስ ጉግሣ ለራስ ተፈሪ አስታወቁ። በዚያ መሠረት የማዕከላዊው መንግሥት እንደራሴ ራስ ተፈሪ ራስ ጉግሣን ከምርኮኛቸው ጋር ወደ ደሴ በአስቸኳይ እንዲመጡ አዘዙ። እንደ ታዘዙትም ራስ ጉግሣ ምርኮኛቸውን አምጥተው ሰጧቸው። ራስ ስዩምም ወደ ደሴ ተጠሩ፤ የአድዋ ግዛታቸውም ከአሳቸው ተወስዶ ለደጃዝማች ገብረሥላሴ

ተሰጠ። ራስ ተፈሪም ለራስ ጉግሳ ልጅ ኢያሱን ይዘው ስላመጡ ተጨማሪ ግዛት ሰጡላቸው። በርካታ ሹም ሽሮች ከተደረጉ በኋላም ራስ ኃይሉ ወደ ጎጃም እንዲመለሱ ፈቀዱላቸው። በመጨረሻም ራስ ተፈሪ በሐምሌ 19 ቀን 1921 ዓ.ም. ወደ አዲስ አበባ ተመልሰው ታማኝ በነበሩት በራስ ካሣ ጥበቃ ሥር እንዲሆኑ ልጅ ኢያሱን ወደ ሰላሌ-ፍቼ ላኳቸው።

3.2. የኢትዮጵያ የዓለም መንግሥታት ማኅበር አባል መሆን (1923)

በ1922 ዓ.ም. ዌስትሚኒስቴር ዘታይምስና ዌስት አፍሪካ የተባሉት የእንግሊዝ ጋዜጦች በኢትዮጵያና በአገዛዝ መዋቅር ላይ የሚያጥላላ ዘመቻ ጀመሩ። በተለይም ዌስትሚኒስቴር የተባለው ጋዜጣ በ1922 ዓ.ም. በኢትዮጵያ ውስጥ ፍጹም የአመራር ቀውስ የተፈጠረ መሆኑን ጠቅሶ እያንዳንዱ ራስ ወይም ገዥ የአካባቢው ባለሙሉ ሥልጣን በመሆኑ ማንኛውም ዐይነት ጥፋት፣ ሽፍጥና ሌብነት ሊሰፍን ችሏል በማለት ገልጾ ነበር። በተጨማሪም በዚያው ጋዜጣ በ1922 ዓ.ም. ወደ ዕድሜ ይፍታህ እስር ቤት የሚጋዙ አሥር ሺህ ባሮች መያዛቸውን ጠቅሶ የኢትዮጵያ ማዕከላዊ መንግሥት ገና በጣም ደካማ መሆኑንና የተደረጉት ጥቂት ማሻሻያዎችም ቢሆኑ በተወሰኑ ትላልቅ ከተሞች ብቻ የሚታዩ ከመሆናቸውም ሌላ የባርያ ንግድ እንቅስቃሴም በይፋ እየተዘወተረ መሆኑን አብራርቶ ነበር።

በነሐሴ 12 ቀን 1923 ዓ.ም. ከአዲስ አበባ ለዓለም መንግሥታት ማኅበር ዋና ጸሐፊ ለሴር ኤርክ ድሩሞንድ ደብዳቤ ራስ ተፈሪ የኢትዮጵያ አልጋ ወራሽና እንደራሴ በንግሥት ዘውዲቱ ስም በጸፉት ደብዳቤ ኢትዮጵያ የዓለም መንግሥታት ማኅበር አባል እንድትሆን በይፋ ጥያቄ አቅርበው ነበር። ራስ ተፈሪ በደብዳቤላቸው ውስጥ ኢትዮጵያ የክርስቲያን ሀገር እንደመሆኗ በዙሪያዋ ከነበሩት አረማውያን መንግሥታት ጋር ጦርነት ስትዋጋ እንደ ኖረች ጠቅሰዋል። በክርስትና እምነት ጸንታ ለኖረችና በሰላምና በፀጥታ ለመተዳደር ለምትፈልግ ኢትዮጵያን ለመሰለጥ ሀገር የዓለም

መንግሥታት ማኅበር መርሆዎች ተስማሚ መሆናቸውን ገልጸዋል። በራስ ተፈሪ የቀረበው ጥያቄ በፈረንሳይ መንግሥት በኩል ድጋፍ ያገኘ ቢሆንም በመስከረም 6 ቀን 1923 ዓ.ም. የኢትዮጵያ ልዑካን ቡድን ወደ ጄኔቫ በደረሰ ጊዜ በደጋፊዎቹና በተቃዋሚዎቹ መንግሥታት መካከል ውዝግብ ተነሥቶ ነበር።

በመስከረም 19 ቀን 1923 ዓ.ም. በጄኔቫ በተደረገው ግልጽ የማኅበሩ ጠቅላላ ጉባኤ ወቅት የኢትዮጵያን የማኅበሩ አባልነት በሚደግፉና በሚቃወሙ መንግሥታት መካከል ግጭት ተፈጥሮ ነበር። በዚያ መሠረት ሁለት ሐሳቦች የቀረቡ ሲሆን እነሱም አንደኛው ሐሳብ በፈረንሳይ መንግሥት ድጋፍ የቀረበ ሲሆን የኢትዮጵያ መንግሥት ለአባልነት የሚያስፈልጉትን ሁኔታዎች አሟልቷል የሚል ነበር። ሁለተኛው ሐሳብ ደግሞ በእንግሊዝ መንግሥት የቀረበና በጣልያን፣ በአውስትራልያ፣ በሆላንድ፣ በኖርዌይና በሱዌዝ መንግሥታት የተደገፈ የተቃውሞ ሐሳብ ሲሆን ኢትዮጵያ በማኅበሩ መተዳደሪያ ደንብ ውስጥ የተገለጸውን የሥልጣኔ ደረጃ ገና አልደረሰችም የሚል ነበር። በመቀጠልም በአባልነት የመቀበሉ ጥያቄ ለአንድ ዓመት እንዲዘገይና በሀገሪቱ ውስጥ ያሉት ሁኔታዎች እንዲመረመሩ ተቃዋሚዎቹ ሐሳብ አቅርበው ነበር። ከጥቂት ቀናት ውይይት በኋላ ኢትዮጵያ የማኅበሩ አባል እንድትሆን የቀረበውን የፈረንሳይ ሐሳብ በቁርጠኝነት በመያዝ በማኅበሩ ጠቅላላ ጉባኤ ላይ የፈረንሳይ መንግሥት ተወካይ የነበረው ኤም ሔንሪ ዴ ጄቪኔል ኢትዮጵያ በአስጊ ሁኔታ ላይ እንደ ነበረችና ማኅበሩ ከዚያ ሁኔታ ለማዳን እርምጃ እንዲወስድ ግልፅ የሆነ እቤቱታ አቀረበ። በተጨማሪም ድል ከፖለቲካ ውጊያና በወዳጅነት አብሮ ከመሥራት አስተሳሰብ መካከል እንዲሆን መምረጥ የግዴታ ነው ሲል አሳሰበ። በኤም ሔንሪ ዴ ጄቪኔል ሐሳብ መሠረት ማኅበሩ የጠየቀውን የባርያ ንግድ ለመግታት በሚደረገው ትግል ውስጥ ኢትዮጵያ ተባባሪ እንድትሆን ሲሆን ይህን ሐሳብ ደግሞ ኢትዮጵያ ለመፈጸም ፈቃደኛ የሆነችበት ነው የሚል ነበር። ስለሆነም የአባልነት ጥያቄው ለጉባኤው በግልጽ መቅረብ ይኖርበታል ሲል ተከራክሮአል።

3.3. የራስ ተፈሪ የአውሮጳ ጉብኝት (1924)

በ1923 ዓ.ም. መጨረሻ አካባቢ ራስ ተፈሪ ለአውሮጳ ጉዞ ራሳቸውን ማዘጋጀት ጀመሩ። ሀገራቸውን ለቅቀው ሌሎች ሀገሮችን ለመጎብኘት የቻሉ በኢትዮጵያ የመጀመሪያው መሪ ነበሩ። በተጨማሪም አራት ወር ያህል ለፈጀባቸው ጉዞ ራስ ተፈሪ ራሳቸው ዋና ዋና ዓላማዎች ነድፈው ነበር። እነዚህም፡-

1. የአውሮጳውያንን ሥልጣኔና የከተሞች ውበት ማለት እንደ ፓሪስ፣ ሎንደን፣ ሮም፣ ብሩሴልስ፣ አቴንስና ካይሮ የመሳሰሉትን ከተሞች ውበት በገዛ ራሳቸው ዐይን ለመመልከት፤
2. ከጉብኝታቸው በኋላ ከተመለከቱአቸው ከአውሮጳውያን ሥልጣኔዎች ውስጥ አንዳንዶቹን እንኳ በኢትዮጵያ ውስጥ ለመጀመር፤
3. ኢትዮጵያ የባሕር በር (ወደብ) እንዲኖራት እንዲያደርጉ ፈረንሳይን ወይም ጣልያንን ለማግባባት ተስፋ በማድረግ ነበር።

በ1924 ዓ.ም. በጥር ወር መጀመሪያ ላይ ለአውሮጳ ጉዞአቸው ዝግጅት በማድረግ ላይ ሳሉ ራስ ተፈሪ የፈረንሳይ መንግሥት ከጅቡቲ አንድ ክፍል ወይም በታጁራ አጠገብ የሚገኝ መሬት ለኢትዮጵያ ልትለቅ ትችል እንደ ሆነ በአዲስ አበባ የፈረንሳይ ቆንሲል የነበሩትን አቶ ጉዋስን ሲጠይቁ የጣልያን መንግሥት ደግሞ ከአሥመራ ወደ አዲስ አበባ በሚሠራው የባቡር ሐዲድ ምትክ ለኢትዮጵያ በአሰብ የባሕር በር ሊሰጥ እንደሚችልም ጠይቀው ነበር። ጉዋስን ከነበረው የባቡር ሐዲድ ጥቅም ለማግኘት ብሎ ለጥያቄው ድጋፍ ሰጥቶት የፈረንሳይ መንግሥት በኢትዮጵያ የነበረው የኢኮኖሚ ቀዳሚነት እንዲቀጥል በማሰብ ለጥያቄው ከፍተኛ ስሜት አግኝቶ እንደሚሰጥ ገለጸ። ራስ ተፈሪ በርካታ ሰዎችን አስከትለው በጅቡቲ በኩል ወደ አውሮጳ ለመሄድ በሚያዝያ 16 ቀን 1924 ዓ.ም. በባቡር ከአዲስ አበባ ተነሡ። ከልዑካት መካከል ራስ ኃይሉ ተከለሃይማኖት፣ ራስ ሥዩም መንገሻ፣ ብላታ ኅሩይ ወልደሥላሴ፣ ልጅ መኩንን እንዳልካቸው፣ አቶ ሃህሌ ፀዳሉ እንዲሁም አስተርጓሚዎች፣ አማካሪዎችና ሌሎች ሠራተኞችም ነበሩ። ከጅቡቲ በእንፋሎት በሚነዳ ጀልባ ተጉዘው በሚያዝያ 24 ቀን 1924 ዓ.ም. በስዊዝ ወደብ ወረዱ። በመርከብ ወደ እስማኤሊያ

ተጉዘው ከዚያ በባቡር ወደ ካንታራ ተጓዙና ቀጥሎም ወደ ኢየሩሳሌም ተጓዙ። ቅድስት ሀገርን ከገቡ በኋላ ራስ ተፈሪ ከልዑካት ጋር ሆነው በግንቦት 2 ቀን 1924 ዓ.ም. ወደ ካይሮ ተጓዙ። እዚያም ሲደርሱ የግብፅ ንጉሥ ፋውድ ቀዳማዊና በእንግሊዝ ቅኝ ግዛት ጊዜ ኃያል ካህን የነበሩት ሱርድ አሌንቢ ተቀበሏቸው። በግንቦት 9 ቀን 1924 ዓ.ም. በራስ ተፈሪ የተመራው የኢትዮጵያ ልዑካን ቡድን በመርከብ ተጉዞ በግንቦት 14 ቀን 1924 ወደ ማርሴይ ደረሰ። ከዚያ በባቡር ጉዞውን ቀጥሎ በማግሥቱ ማለት በግንቦት 15 ቀን ጧት የልዑካት ቡድን ወደ ፓሪስ ደረሰ። ቡድኑ ወደ ፓሪስ ሲደርስ የሬፑብሊኩ ፕሬዚዳንትና ጠቅላይ ሚኒስትር እንዲሁም ሚኒስትሮች፣ ጄኔራሎች፣ የከተማዋ ከንቲባ ሆነው በመዝኃ ጓድና በወታደራዊ ሰልፍ አቀባበል አድርገውለታል።

በሰኔ 17 ቀን 1924 ዓ.ም. ራስ ተፈሪ ወደ ጣልያን ሀገር ደረሰ። በጣልያን ወሰን ላይ ሲደርሱ በቤተመንግሥት ባቡር ወደ ሮም ተጉዘው በሰኔ 18 ቀን ንጉሥ ቪቶር አማኑኤል ሣልሳዊ፣ ዱቺ መሶሎኒና ከፍተኛ የጣልያን መንግሥት ሹማምንት አቀባበል አድርገውላቸዋል። በማግሥቱ ራስ ተፈሪ ስለ ኢትዮጵያ የባሕር በር ጉዳይ ከመሶሎኒ ጋር ውይይት አድርገው ነበር። ይህ በእንዲህ እንዳለ አንድ ስልት አስቀድሞ ተቀይሶ ነበር። ምክንያቱም በቀጣዩ ቀን መስፍን ኮሊ ዲ ፊልሳና ላይ ላዩን የኢትዮጵያን የወደብ ፍላጎት የሚያሟላ የሚመስል በይዘቱ ግን ኢትዮጵያን ይበልጥ የኢኮኖሚ ጥገኛ የሚያደርጋት የስምምነት ረቂቅ ለራስ ተፈሪ አቀረበ።

የጣልያን መንግሥት ለኢትዮጵያ በአሰብ ነፃ የሆነ የባሕር መተላለፊያ በ99 ዓመት ሊዝ ለመፍቀድና በየብስ እስከ ድንበር ድረስ መንገድ ወይም የባቡር ሐዲድ ለመሥራት የሚያስችል ሁኔታ ለማመቻቸት ፈቃደኛ መሆኑን ገለጸ። በምትኩ የኢትዮጵያ መንግሥት በጣልያን ሠራተኞች የጋራ የሆነ የኮንስትራክሽን ድርጅት ለማቋቋም እንዲፈቅድ ሆኖ ይኸው ድርጅት ወደቡን፣ የባቡር ሐዲዱንና ወደ ጎንደር፣ ወደ አድዋና ወደ መቀሌ የሚወስዱትን መጋቢ-መንገዶች እንዲሠራ፣ ሀዲዱ በሚያልፍባቸው አካባቢዎች ያሉ ቦታዎች ከጣልያን ግዛቶች ጋር ግንኙነት እንዲኖራቸው፣ እንዲሁም በሀገሪቱ ለሚካሄዱት የልማት ፕሮግራሞች ሁሉ የኢትዮጵያ መንግሥት ቅድሚያ የሚሰጠው ከጣልያን በጋራ ለመሥራት ወይም ለጣልያን ኩባንያዎች እንዲሆን ሐሳብ አቀረበ።

የጣልያንን መንግሥታት ሐሳብ ራስ ተፈሪ እንዳለ ተቀብለውት ቢሆን ኖሮ በንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱ ግዛት የጣልያን ኤኮኖሚ በላይነት በሰፊነት ነበር።

በሐምሌ 7 ቀን 1924 ዓ.ም. ራስ ተፈሪ ሎንደን ቪክቶሪያ የባቡር ጣቢያ (ከባክንግሃም ቤተ መንግሥት አካባቢ) ሲደርሱ ንጉሥ ጆርጅ 5ኛ ሊቀበሉአቸው አልወጡም ነበር። ንጉሡ በዚያን ዕለት ከሰዓት በኋላ አልበርት ጌት በተባለው የእንግዳ ማረፊያ ራስ ተፈሪን መግባትና በማግሥቱም ማለት በሐምሌ 8 ቀን በቤተ መንግሥታቸው አፈላለጭ አቀባበል ለማድረግ ብቻ ነበር የፈለጉት። ንጉሥ ጆርጅና ራስ ተፈሪ በሐምሌ 9 ቀን 1924 ዓ.ም. በቤተመንግሥት በተዘጋጀው የምሳ ግብዣ ላይና በሐምሌ 12 ቀን 1924 በተደረገው ሽኝት ላይ እንደገና ተገናኝተው ነበር። ለራስ ተፈሪ በሌሎች ሀገሮች ከተደረገላቸው የተትረፈረፈ መስተንግዶና አቀባበል ጋር ሲነጻጸር በእንግሊዝ ሀገር የተደረገላቸው መስተንግዶ መናኛ ነበር።

በሐምሌ 21 ቀን 1924 ዓ.ም. ራስ ተፈሪ ከሎንደን ወደ ፓሪስ ተመልሰው በነሐሴ 15 ቀን 1924 ዓ.ም. ከማርሴይ ወደ ግሪክ ሀገር ተጓዙ። ራስ ተፈሪ በወቅቱ በኢትዮጵያ ውስጥ ይኖሩ በነበሩት ብዙ ግሪካውያን ምክንያት በአቴክስ ከፍተኛ አቀባበል ተደርገላቸው ነበር። እንግዶቹና አስተናጋጆቹ ስለ ኢትዮጵያና ግሪክ ጥንታዊነትና ታላቅ ታሪክ ተረትን ከቁም ነገር ሕልም ጋር በመቀላቀል የለበጣ ወዳጅነታቸውን እየገለጹ ከመጠን በላይ የሆነ ውዳሴ ያዥገደጉዱ ነበር። የፈጠራው ታሪክ በከፍተኛ ደረጃ ጥሩ ስሜት ሰጥቶ ነበር። ኢትዮጵያ የምትፈልገው ቴክኒሺያኖችንና ፕሮፌሽናሎችን ሲሆን ግሪክ የምትፈልገው ደግሞ ብዛት ያለውን ሕዝቧን በሌላ ሀገር ለማስፈር ነበር። እንዲያውም አንዳንድ ሰዎች ሀገራቸውን ትተው የኢትዮጵያን ልዑካን ይዞ ወደ ሀገራቸው በሄደው መርከብ በጅቡቲ አድርገው ከጥቂት ቀናት በኋላ በነሐሴ 31 ቀን 1924 ዓ.ም. ወደ አዲስ አበባ ገብተዋል።

ራስ ተፈሪ ከአውሮጳ ወደ አዲስ አበባ የተመለሱት በመስከረም 4 ቀን 1924 ዓ.ም. ነበር። ወደ አዲስ አበባ ባቡር ጣቢያ ሲደርሱ የዲፕሎማሲ አባላት፣ ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ፣ አቡነ ማቴዎስና ከፍተኛ የቤተክህነት አባላት፣ ከፍተኛ ወታደራዊና

ሲቪል ባለሥልጣኖች፣ ወታደሮችና በሺ የሚቆጠሩ የአዲስ አበባ ነዋሪዎች እጅግ በጣም ደማቅ አቀባበል አድርገውላቸው ነበር። ንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱም ሪፖርቱን ካዳመጡ በኋላ ለኢትዮጵያ ብልፅግናና ለሕዝቧ የወደፊት መልካም ኑሮ ያቀዱትን ፕላን ተግባራዊ ለማድረግ ሲሉ የባሕር መናወጥና የፀሐይ ሐሩር ሳይበግራቸው ተልእኮአቸውን በመፈጸማቸው ለራስ ተፈሪ ያላቸውን አድናቆት ገልጸውላቸው ነበር። በመሆኑም ራስ ተፈሪ ምንም ቀድሞ እንዳቀዱት ለኢትዮጵያ የባሕር በር ወዲያው ለማስገኘት ባይችሉም ከንግሥተ ነገሥቱ ዘንድ ሞገስ በማግኘታቸው በጣም ተደስተው ነበር።

በጥቅምት 1 ቀን 1925 ዓ.ም. ኮሊ ዲ ፌልሳኖ ከአዲስ አበባ ለመሰሉኒ በጻፈው ደብዳቤ በፈረሰኛው ሳፑፓ አማካይነት ከአሥመራ በነሐሴ 21 ቀን 1925 ዓ.ም. አንድ ቴሌግራም የላከ መሆኑንና በዚያውም ቴሌግራም ራስ ተፈሪን ለመግደልና በምትካቸው በአዲስ አበባ አካባቢ ታስረው የሚገኙትን ልጅ ኢያሱን ለማስቀመጥ በአዲስ አበባ ውስጥ ሴራ እንደ ነበረ መግለጹን ጠቅሶ ነበር። በደብዳቤው ከሲሪኞቹ መካከል አንድ ሰው ምስጢሩን ይፋ በማድረግ ሴራው መክሸፉንና ሃያ የሚሆኑ ሲሪኞች መታሰራቸውን ገልጾ ነበር። ከደብዳቤው ለመረዳት እንደሚቻለው ሴራው ንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱን አይመለከታቸውም ነበር። የሴራው ዋና ዓላማ ራስ ተፈሪን ገልብጦ ልጅ ኢያሱን ለመተካት ነበር።

በእንደራሴነታቸው የመጀመሪያው አሥር ዓመታት ራስ ተፈሪ ክብራቸውን ከፍ ከፍ ለማድረግ ጥረት አድርገው ነበር። በእሳቸው የሚደገፈውን ተራማጅ እንቅስቃሴ ለማጠናከር ይረዳ ዘንድ የማዕከላዊውን መንግሥት ሥልጣን ለንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱና ለጦር ሚኒስትሩ ለፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ አካፍለው ነበር። ነገር ግን በ1926 ዓ.ም. የራስ ተፈሪ የማይበገሩ ተቃዋሚዎችና የማዕከላዊው መንግሥት ዋንኛው ወግ አጥባቂ ፓርቲ ተወካዮች የነበሩት ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስና አቡነ ማቴዎስ ሲሞቱ ሁኔታው ሊቀየር ችሏል።

በመስከረም 5 ቀን 1928 ዓ.ም. የክቡር ዘበኛ ጦር ቤተመንግሥቱን ለመያዝ መከራ ቢያደርግም በጥቂት ሰዓታት ውስጥ ራስ ተፈሪ ደመሰሱት። በዚያው ዓምን በመስከረም 6 እና

7 ቀናት መካከል በአዲስ አበባ ንግሥቲቱን በመቃወምና ራስ ተፈሪን በመደገፍ ንቅናቄ ተደረገ። ከዚያ ንቅናቄ የተነሣ እንደራሴው ይፈልጉት የነበረውን የንጉሥነት ማዕረግ ለማግኘት በቁ። በመስከረም 27 ቀን 1928 ማለት ብጥብጡ ከተነሣ ከሦስት ሳምንታት በኋላ የንግሥተ ነገሥቲቱ ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ ራስ ተፈሪ መኩንን የኢትዮጵያ ንጉሥ ሆነው መለየማቸውን የኢትዮጵያ መንግሥት አዲስ አበባ ለሚኖሩት የውጭ ሀገር አምባሳደሮች በይፋ አስታወቀ። ከዚያ በኋላ በጥቅምት 7 ቀን በ1928 በቅድስት ሥላሴ ካቲድራል ፊት ለፊት በተዘጋጀ ድንኳን ውስጥ አምባሳደሮች፣ መኳንንትና በኢትዮጵያ ወሰን አካባቢ የነበሩት የአውሮጳ ቅኝ ግዛቶች አስተዳደሪዎች በተገኙበት ንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱ ራስ ተፈሪን የኢትዮጵያ ንጉሥ አድርገው ሾሙ።

በሌላ በኩል ደግሞ ራስ ጉግሣ ወሌ በመንግሥት ላይ ለሁለት ዓመታት በኢትዮጵያ ሰሜናዊ ክፍል ወረራና ፀረ-ወረራ አካሄደ። ንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱና ንጉሥ ተፈሪ ከራስ ጉግሣ ጋር ምሥጢራዊ ድርድር ለማድረግ ሞከሩ። ነገር ግን ከማዕከላዊ መንግሥት ጋር የሰላም ድርድር ለማድረግ እምቢ ስላለ የጦር ሚኒስትሩ ራስ ሙሉጌታ ራስ ጉግሣን ወደ ደብረታቦር እንዲመለስ፣ ባይመለስ ግን ለሚደርሰው የደም መፋሰስ ተጠያቂ እንደሚሆን በመግለጽ የመጨረሻ ማስጠንቀቂያ ላከበት። ራስ ጉግሣ ሐሳቡን ለመለወጥ ስላልፈለገ በመጋቢት 29 ቀን 1930 ዓ.ም. ራስ ሙሉጌታ ከመንግሥት ጦር ሠራዊት ጋር ከሠፈሩበት አሥር ኪሎ ሜትር ርቆ ድንኳኑን ተከለ። ስለሆነም ሁለቱም ተፃራሪ ሠራዊት ለሁለት ቀናት ተፋጥጠው ቆዩ። በመጋቢት 31 ቀን 1930 ዓ.ም. በዘቢጥ በተደረገው ጦርነት ራስ ጉግሣ ቆሰለ። ከሰባት ሰዓታት ውጊያ በኋላ ጦርነቱ አበቃ። ከንጉሡ ሠራዊት ጥቂት ሰዎች ሲሞቱ ከአመፀኛው ሠራዊት ከሦስት ሺህ የሚበልጡ ወታደሮች ወደቁ። ንጉሥ ተፈሪ ለራስ ጉግሣ መሣሪያ አስታጥቃችኋል በማለት የጣልያንን መንግሥት ከሰሱ። ምክንያቱም በጦርነቱ ወቅት ከራስ ጉግሣ ሠራዊት ከተማረኩት ጠመንጃዎች ውስጥ አብዛኞቹ ከአሥመራ የመጡ ነበሩ። በተጨማሪ ራስ ጉግሣ በማዕከላዊ መንግሥት ላይ እንዲያምፁ ጣልያኖች እንደ ደገፋኝነቱ ንጉሡ አረጋግጠው ነበር።

በሚያዝያ 2 ቀን 1930 ዓ.ም. ለሁለት ቀን በዘቢጥ ከተደረገው ጦርነት ንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱ ገና በ54 ዓመታቸው በድንገት ዐረፉ። አንዳንድ የጣልያን ጋዜጦች ንግሥቲቱ የሞቱት ከጥልቅ ሐዘን የተነሣ እንደሆነ አትተው ነበር። ነገር ግን እንደ ንጉሥ ተፈሪ፣ ዶክተር ሐነር (የስዊዲን ተወላጅ) እና ዶክተር ሜዮንበርግ (የሱዊዝ ተወላጅ) አገላለጽ ንግሥቲቱ የሞቱት በስኳር በሽታ ነበር። ወዲያውኑ ንግሥቲቱ በሞቱበት ማግስት የዘውድ ምክር ቤት «ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ» በሚል ስያሜ ንጉሥ ተፈሪ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆነው በዙፋን ላይ እንዲቀመጡ አወጀ።

4. ቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ (1930-1974)

በዚህ ክፍል የምንመለከታቸው ርእሶች፣ የቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ የዘውድ በዓል፣ የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ሕገ-መንግሥት መውጣት የኢትዮጵያና የጣልያን ጦርነት (1934-1936)፣ ኢትዮጵያ ያደረገችው ፀረ-ጣልያን ቅኝ ግዛት ትግል (1936-1941) እንዲሁም የቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ (1941) ይሆናሉ።

4.1. የቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት መሆን (1930)

ንግሥተ ነገሥት ዘውዲቱ ከመሞታቸው አስቀድሞ ኢትዮጵያ ከአሥራ ሁለት ሀገር መንግሥታት ጋር የንግድና የወዳጅነት ስምምነት የፈረመች ከመሆኗም በላይ የዓለም መንግሥታት ማኅበር አባልም ሆና ነበር። ስለዚህ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በኢትዮጵያ ኤምባሲ የከፈቱትን ሀገሮች መሪዎች ለዘውድ በዓላቸው ለመጋበዝ ወሰኑ። ንጉሡ አስፈላጊውን ዝግጅት ሁሉ ለማድረግ ይቻል ዘንድ የንግሥ በዓላቸው የሚፈጸምበትን ጊዜ ለሰባት ወር እንዲቆይ አደረጉ።

የኃይለሥላሴ የዘውድ በዓል በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ከሁሉም በላይ ወጪ የተደረገበት ሥነ-ሥርዓት ነበር። ኃይለሥላሴ የንጉሠ ነገሥት ግዳጃቸውን በታማኝነት ለመውጣት ቃለ መሐላቸውን ካጠናቀቁ በኋላ ሊቀጻጻላት አቡነ ቴርሎስ ስድስት

ጳጳሳት የንጉሡን ሥርዓት እንዲያከናውኑ ኃላፊነት ሰጡላቸው። ከዚያ በኋላ በትዱስ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን የጸሎት ሥርዓት ተጀመረ። ከስድስቱ አቡኖች መካከል አምስቱ ኢትዮጵያውያን ሲሆኑ ስድስተኛው ማለት አቡነ ዮሳብ የእስክንድርያ ተዋህዶ ፓትሪያርክ መልእክተኛ ነበሩ። የንግሣቸው ሥነ-ሥርዓት በኅዳር 2 ቀን 1930 ምሽት ተጀምሮ ሌሊቱን በሙሉ ሲካሄድ አደረገ በማግሥቱ በእኩል ቀን ተጠናቀቀ።

4.2. የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት መውጣት (1931)

ንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘውድ ከደፉ በኋላ ካደረጉላቸው አፈላላዊ ተግባሮች መካከል አንዱ በኢትዮጵያ ታሪክ የመጀመሪያው የሆነውን ሕገ መንግሥት ማውጣትና በሐምሌ 16 ቀን 1931 ዓ.ም. በማወጅ በመላው የሀገሪቱ ግዛቶች ውስጥ ማሰራጨት ነበር። የሕገ መንግሥቱም አበይት ዓላማዎች የሚከተሉት ነበሩ፤

1. በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 2 መሠረት ለዘር ሐረጎቸው የዘውድ ውርስ ማረጋገጥ፤
2. በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 6 መሠረት የንጉሠ ነገሥትነቱን ሥልጣን በሙሉ በእርሳቸው እጅ ማጠቃለል፤
3. የመንግሥታዊ ጉዳዮችን በመምራት ረገድ የመጀመሪያ ደረጃ ተሳትፎ ለሕዝባቸው መስጠት፤ እና
4. ኢትዮጵያ ለአስተዳደር አመቺ አይደለችም በማለት ከጣልያን መንግሥት በኩል የሚሰነዘረውን ትችትና ሐሜት ቢያንስ በክፊል ማቆም።

በጉንደር የጣልያን ቆንሲል የነበረው አጀናራ ፍራንጂፓኒ በሐምሌ 16 ቀን 1931 ዓ.ም. የታወጀውን የኢትዮጵያን ሕገ መንግሥት «በግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ጸሐፊዎች በውጭ ሀገር የሚገኙትን የዋሆች ለማታለል የተደነገገ ገና ከጅምሩ የሞተ ሕገ መንግሥት ነው» በማለት ተችቶ ነበር። ግን በአዲስ አበባ የጣልያን ቆንሲል የነበረው ጌይታኖ የወጣው ሕገ መንግሥት ለኢትዮጵያ በጣም ጠቃሚ መሆኑን ጠቅሷል። ምክንያቱም የክፍለ ሀገር ገዢዎች

ሁኔታ የተዳከመበት፤ የባለባታዊ ሥርዓት መውደቅ የጀመረበት ንጉሠ ነገሥት ኃይለሥላሴ የገዢነት ሥልጣናቸውን ማዕከላዊነት ያጠናክሩበት ወቅት ነበር።

የ1931 ዓ.ም. የኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት ነፃ ወይም ዲሞክራሲያዊ ባይሆንም ቅሉ መጠነኛ መሻሻል የታየበት ነበረ። ሕገ መንግሥቱ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በጎ ፈቃድ ያለማንም ጥያቄ የተዘጋጀ ስለሆነ ውስንነት ቢኖረውም ሀገሪቷን ወደ ዘመናዊ ሥልጣኔ ለመምራት ጠቃሚ መሣሪያ ነበር።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሕገ መንግሥቱን የመጀመሪያ ረቂቅ እንዲነድፉ ኃላፊነት የሰጡት ለቀክለሐዋርያት ነበር። ተክለ ሐዋርያት ግዴታቸውን ለመወጣት አንዲችሉ አዲስ አበባ ውስጥ ከሚገኙት ከውጭ ሀገር ተወካዮች ያገኙላቸውን የተለያዩ ሀገሮች የሕገ መንግሥት ሰነዶች በተለይም በ1889 ዓ.ም. የወጣውን የጃፓን ንጉሠ ነገሥት ሕገ መንግሥት ተመልክተው ነበር። በዚያ መሠረት የተረቀቀው ሰነድ የክፍለ ሀገር አስተዳደሪዎች፣ ሚኒስትሮችና ከፍተኛ የመንግሥት ባለሥልጣኖች ለሚገኙበት ኮሚሽን ተሰጠ። ይኸውም ራስ ካሣ፣ ራስ ሥዩም፣ ራስ ጉግሣ አርአያ፣ ራስ እምሩ፣ ሚኒስትር ብሩ ወልደገብርኤል፣ ሚኒስትር ወልደጻድቅ፣ ሚኒስትር ጎሩይ ወልደሥላሴ፣ ሚኒስትር ወልደመስቀል ታሪኩ፣ ደጃዝማች ይዝቱ በሀብቱ እና ራሳቸው ተክለ ሐዋርያት የኮሚሽኑ አባላት ነበሩ።

4.3. የኢትዮጵያና የጣልያን ጦርነት (1934-1936)

በታህሣሥ 5 ቀን 1934 ዓ.ም. ከጣልያን ከሰማሌ ቀኝ ግዛት የተውጣጡ ስድስት መቶ የሚያህሉ ወታደሮችና አንድ ሺህ አምስት መቶ የኢትዮጵያ ወታደሮች መካከል በኢትዮጵያ ደቡብ-ምሥራቅ ማዕዘን የሚገኙትን የወልወል የውኃ ጉድጓዶችን ማን መቆጣጠር ይገባዋል በሚል ሰበብ ግጭት ተፈጥሮ ነበር። በግጭት ወቅት ከኢትዮጵያ በኩል አንድ መቶ ሦስት ሰዎች ሞተው አምስት ሲቆስሉ፣ ከጣልያን በኩል ደግሞ ሠላሳ ሰዎች ሞተው አንድ መቶ ያህል ቆስለው ነበር። ያም ግጭት ለኢትዮ-ጣልያን ጦርነት (1934-1936) መነሻ ሆነ። የተሠሩት ካርታዎች ሁሉ ከጣልያን የቅኝ

ግዛት ሚኒስትር የወጡ ቢሆኑም ወልወል በአጋደን ክልል ውስጥ ከድንበር ስድሳ ኪሎ ሜትር ገብቶ በኢትዮጵያ ግዛት ውስጥ የሚገኝ መሆኑን ያረጋግጣሉ። ነገር ግን በዚያን ጊዜ ትክክለኛ ወሰን በግልጽ በአፈሌላዊ መንገድ አልተወሰነም ነበር። በዚያ ዐይነት በረሃማ አካባቢ አስተማማኝ አስተዳደር ያልነበረው የኢትዮጵያ መንግሥት ምንም ተቃውሞ ሳያደርግ የጣልያን ወታደሮች ድንበር ጥሰው ገብተው በ1928 ዓ.ም. በወልወል ወታደራዊ ኬላ አቋቋሙ።

በታህሣሥ 9 ቀን 1934 ዓ.ም. የኢትዮጵያ መንግሥት በሁለቱ መንግሥታት መካከል በ1928 ዓ.ም. በተፈጸመው የወዳጅነት ስምምነት አንቀጽ 5 መሠረት በወልወል የደረሰውን ጭቅጭቅ በሰላማዊ መንገድ ለመፍታት ለጣልያን መንግሥት ጥሪ አቀረበ። ነገር ግን በታህሣሥ 11 ቀን 1934 ዓ.ም. ኢትዮጵያ ለሰላማዊ ድርድር ሐሳብ ካቀረበች ከሁለት ቀናት በኋላ የተደረገውን ጥረት ሁሉ ውድቅ በማድረግ የጣልያን መንግሥት ላልፈጸመችው ወንጀል ካሣ እንድትከፍለው ኢትዮጵያን ጠየቃት። በተጨማሪም የጣልያን መንግሥት በማገኛውም የዲፕሎማሲ መንገድ ከዚያ በፊት የገዛውን ዓለምአቀፋዊ ግዴታ ሁሉ ገሽሽ አደረገ። ምክንያቱም ሰፊ የሆነ የኢትዮጵያን ግዛት ሕጋዊ ባልሆነ መንገድ ይዞ ነበር።

የኢትዮጵያ መንግሥት የሚከተሉትን ግዴታዎች ለመፈጸም ቃል እንዲገባ የጣልያን መንግሥት ጠየቀ!

1. ደጃዝማች ገብረማርያም የሐረር አስተዳደሪ ወደ ወልወል እንዲሄዱና የኢትዮጵያን መንግሥት ወክለው የምሽጉን አዛዥ ይቅርታ እንዲጠይቁ፤ እንዲሁም የጣልያንን ወልወልን የመያዝ መብት እንዲደግፉና በአካባቢው የነበረው የኢትዮጵያ ሠራዊት የጣልያንን ባንዲራ እንዲያከብር እንዲያደርጉ!
2. የኢትዮጵያ መንግሥት በአዲስ አበባ ለነበረው የጣልያን ለጋሲያን ሁለት መቶ ሺህ (ታሌርስ) ብር ካሣ እንዲከፍል!
3. ለወልወል ግጭት ኃላፊ የነበሩት የኢትዮጵያ ባለሥልጣኖች ከሥልጣን እንዲወገዱና እንዲቀጡ!
4. በስደት ላይ በኢትዮጵያ የነበረው የሱማሌ ተወላጅ ኡመር ሰመተር ለጣልያን ባለሥልጣኖች እንዲሰጥ የሚሉ ነበሩ።

በግንቦት 16 ቀን 1935 ዓ.ም. ቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ ለዓለም መንግሥታት ማኅበር ዋና ጸሐፊ በጻፉት ደብዳቤ የጣልያን

መንግሥት ከኢትዮጵያ ግዛት ቆርሶ መያዙን፤ ኢትዮጵያን መውጋቱን፤ የኢትዮጵያን ሕዝብ ለመያዝ መመኘቱን እና ሕዝቡን ለማሠልጠን የወሰደው እርምጃ መሆኑን በማስመሰል የፕሮፓጋንዳ ዘመቻ መጀመሩን ሁሉ ገልጸው ነበር። ንጉሠ ነገሥቱ ጣልያን መንግሥት በኢትዮጵያ መንግሥት ላይ ለሚያቀርበው ማገኛውም ክስ በተገቢው ጊዜና ቦታ የተሟላ መልስ ለመስጠት ዝግጁ መሆናቸውንም ጭምር በዚያው ደብዳቤ ገልጸው ነበር።

ሙሶሊኒ በኤርትራና በጣልያን ሱማሌ ማለትም በኢትዮጵያ ድንበር ላይ በሚገኙት ሁለት የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ውስጥ ኃያልና በደንብ የታጠቀ ሠራዊት አዘጋጅቶና በአየርና በየብስ ከፍተኛ የጦር የበላይነት ይዞ ለመዋጋት በቃ። በዚያ መሠረት በጥቅምት 3 ቀን 1935 ዓ.ም. ምንም ጦርነት ሳይታወቅ የጣልያን ሠራዊት የኢትዮጵያን ድንበር ጥሶ በመግባት በሀገሪቱ በቅኝ ገዢዎች ተደርጎ ያልታወቀ ዐይነት ጦርነት ጀመረ። ዘመቻው ተመርቶ የነበረው በሰሜን ግምባር በአዛውንቱ ፋሺስት በኤሚሊዮ ዴ ቦኖ ሲሆን በደቡብ ግምባር ደግሞ በሊብያ ረዥም የጦርነት ልምድ በነበረው ጄኔራል ሮዶልፎ ግራሲያኒ ነበር።

የኢትዮጵያ ሠራዊት በሁለት ግምባር የተከፈተውን የፋሺስት ጦርነት በጀግንነት የተዋጋ ቢሆንም የጠላቱን ወደፊት መግፋት ከጥቂት ወራት የበለጠ ለመግታት አልቻለም ነበር። ሙሶሊኒንም ሠራዊቱ በመጀመሪያዎቹ ሳምንታት እየወሰደ የነበረው የጦርነት እርምጃ ዝግ ያለ በመሆኑ አሳስቦት ነበር። የዓለም መንግሥታት ማኅበርም ከዚያ በፊት ከጣለው ግዴለሽነት ከታየበት ማዕቀብ የበለጠ እርምጃ እንዲወስድ ጠላቶቹ ይገፋፉ ይሆናል የማለትም ስጋት ያዘው። በዚያ ምክንያት ከሰኔ ወር መጨረሻ አካባቢ ከሚጀመረው ክረምት በፊት ድል እንዲቀዳጁ ሠራዊቱ ላይ ጫና አደረገባቸው። በዚያ መሠረት በሰሜን ግምባር በተደረገው ጦርነት ውጤት ሞሶሊኒ ቅር በመሰኘቱ በኅዳር 14 ቀን 1935 ዓ.ም. ዴ ቦኖን ሽሮ በምትኩ ጄኔራል ፒየትሮ ባዶሊዮን ሾመ። በታህሣሥ 28 ቀን 1935 ዓ.ም. ደግሞ የኢትዮጵያን ወታደሮች የመከላከል ኃይል ለመስበር ማገኛውንም ዐይነት የመርዝ ጋዝ በስፋት እንዲጠቀሙ አዘዘው።

የፋሽስት ወታደሮች በሚያቃጥልና ዐይን በሚያጠፋ ጋዝ የተሠሩ በምቦች ከመጣላቸውም ሌላ በአየር ላይ አፈንድተው ነበር። ምንም የአየር ኃይል ያልነበረውና በጣም ጥቂት የሆነው የአየር መቃወሚያ ብቻ የታጠቀው የኢትዮጵያ ሠራዊት የመርዝ ጋዝ ውርጅብኝን ለመቋቋም አልቻለም። መላ ሰውነትን ለሚያቃጥለው ጋዝ ምንም መከላከያ እንደ ሌለው ጣልያኖችም ያውቁ ነበር። ወዲያውኑ የሞራል ውድቀት ደርሶበት የኢትዮጵያ ሠራዊት መበታተን ጀመረ። እሳት የሚተፋ የጣልያንን ኃይል ለመቋቋም ያልቻሉት የኢትዮጵያ ወታደሮች በሀገሪቱ ፈፋዎችና ተራሮች በመሸሸግ ከፋሽስት ጠላት ጋር የሽምቅ ውጊያ ቀጠሉ። ቀዳማዊ አፄ ኃይለ ሥላሴ ከነሠራዊታቸው በመጋቢት 31 ቀን 1936 ዓ.ም. በማይጨው ጦርነት ስለ ተሸነፉ በግንቦት 2 ቀን 1936 ዓ.ም. ወደ እንግሊዝ ሀገር ተሰደዱ። ንጉሠ ነገሥቱ በወጡበት በዚያኑ ዕለት አዲስ አበባ ከመዘረፏም በላይ በመጨረሻ የፋሽስቱ ጣልያን ጦር ወደ ከተማው እስከ ገባበት እስከ ግንቦት 5 ቀን 1936 ዓ.ም. ድረስ ትልቅ ትርምስ ነበረ።

አልቤርቶ ሰባኪ «ኢትዮጵያ በሙሶሊኒ አገዛዝ፣ የፋሽስት ሥርዓትና የቅኝ ግዛት ልምድ» በተባለው መጽሐፉ እንደ ገለጸው የእንግሊዝ ካቢኔ በሚያዝያ 22 ቀን 1936 ዓ.ም. ባደረገው ስብሰባ የኢትዮጵያ ንጉሣዊ ቤተሰብ ወደ ኢየሩሳሌም እንዲሸሽ መወሰኑ የሚታወስ ሲሆን ገና ከግንቦት ወር በፊት ቀዳማዊ አፄ ኃይለ ሥላሴ ከኢትዮጵያ ለመሸሽ እቅድ እንደ ነበራቸው ከዚሁ ለመገመት ይቻላል። የኢትዮጵያ ንጉሣዊ ቤተሰብ አባላት ከሀገሪቱ የሚወጡት ከሚያዝያ 26 ቀን 1936 ዓ.ም. ጀምሮ ፋሺስቶች አዲስ አበባን ከመያዛቸው በፊት እንደሚሆን ከአዲስ አበባ ወደ ሉንደን የሚተላለፉት የእንግሊዝ ዜና ዘገባዎች ይጠቁሙ ነበር። ንጉሣዊ ቤተሰብ ሀገራቸውን ከመልቀቃቸው ከአንድ ቀን በፊት ንጉሠ ነገሥቱና የቤተሰባቸው አባላት ከሀገር እንደሚወጡ የእንግሊዝ የዜና መግለጫ ቢሰጥም ቅሉ ንጉሠ ነገሥቱ ግን በሰጡት ጋዜጣዊ መግለጫ ሀገራቸውን ፈጽሞ እንደማይለቁ ገልጸው ነበር። እንደ ጸሐፊው አገላለጽ ከእንግሊዝ ካቢኔ ጋር በበልግ ወራት ግንኙነት ተደርጎ በሚያዝያ 1936 ዓ.ም. የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከሀገር መውጣት በእንግሊዝ ዜና ምንጮች በቅድሚያ ተጠቅሞ ሳለ በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ተወካይ የነበረው ሚስተር

በርተን በሀገሩ ተወካዮች ምክር ቤት ስለ ጉዳዩ ሲጠየቅ መውጣታቸውን ያወቅሁት ንጉሠ ነገሥቱ ጉዞ ከመጀመራቸው ከጥቂት ሰዓታት በፊት ብቻ ነበር ብሎ መናገሩ በጣም የሚያስገርም ነበር። ይልቁንም በዚያ ቀውጢ ወቅት ንጉሠ ነገሥቱ ከሀገር እንዲወጡ ሚስተር በርተን ዋና አማካሪያቸው ነበር ቢባል የተሻለ ይሆን ነበር።

የአዲስ አበባ በጣልያኖች መያዝ በሮም የተገለጸው በግንቦት 5 ቀን 1936 ዓ.ም. ሲሆን የጣልያን ሕዝብ መልእክቱን የተቀበለው በጋለ ደስታ ነበር። በዕለቱ ሙሶሊኒ የኢትዮጵያን መናገሻ መያዝ ሲናገር በሮም ከተማ ዋና አደባባይና በአካባቢው መንገዶች ብቻ አራት መቶ ሺህ የሚጠጋ ሕዝብ ተሰብስቦ ነበረ። በዚያን ወቅት ሙሶሊኒ ጦርነቱ እንዳበቃና ሰላምም እንደ ሰፈነ ለጣልያን ሕዝብና ለመላው ዓለም በግልጽ አወጀ። በመቀጠልም መላው ኢትዮጵያ በእውነትም ሆነ በመብት አኳያ የጣልያን ግዛት መሆኑን ሙሶሊኒ በይፋ ተናገረ።

4.4. ኢትዮጵያ ያደረገችው ፀረ-ጣልያን ቅኝ ግዛት ትግል (1936-1941)

በግንቦት 9 ቀን 1936 ዓ.ም. ማለት አዲስ አበባ ከተያዘች ከአራት ቀናት በኋላ የፋሽስት ጣልያን ግዛት በምሥራቅ አፍሪቃ መመሥረቱ በሙሶሊኒ ታወጀ። ምንም የግዛቱ አዋጅ ጊዜው ያልደረሰና የሐሰት ቢሆንም ለጣልያን ጠቃሚ ነበር። ምክንያቱም የጣልያንን ፋሽስታዊ መንግሥት በመቃወም ትግል የቀጠሉትን ኢትዮጵያውያን (ወታደሮችም ሆኑ ሲቪሎች) በዓመፀኝነት ለመፍረድ ረድቶት ነበር። ነገር ግን ኤም ብርፌል የተባለው ደራሲ እንደ ጻፈው ጣልያን ኢትዮጵያን የፋሽስቱ ጣልያን መንግሥት ግዛት ክፍል አድርጋ ማወጅ በጣም ግልጽ ያልሆነ ነበር። ምክንያቱም ምዕራባዊው የኢትዮጵያ ግዛት ጣልያኖች አዲስ አበባን ከያዙ ከአራት ወራት በኋላም ቢሆን በኢትዮጵያውያን እጅ ነበርና። በተጨማሪም ደራሲው በመናገሻ ከተማዋ አዲስ አበባና በሱዳን ወሰን መካከል አንድም ጣልያኖዊ እንዳላገኘ ጽፎአል።

አዲስ አበባ ከተማዎች በኋላ ቀደም ሲል ከነበረው ጦር ሰፈር ተበትነው በነበሩ በታጠቁ ሃምሳ ሺህ በሚሆኑ መሪ በሌላቸው በኢትዮጵያ ወታደሮች ቀለበት ውስጥ ልትገባ ጥቂት ቀርቷት የነበረችውን ጫካማዋን አዲስ አበባና አካባቢዋን ለመጠበቅ አራት መቶ ሀያ ስድስት መኩንኖች እና ዘጠኝ ሺ ዘጠኝ መቶ ሠላሣ አራት ወታደሮች በቋሚነት ተመድበው ነበር። እንደ እውነቱ ከሆነ አብዛኛው የንጉሠ ነገሥቱ ግዛት በስም ብቻ በጣልያን ሥር ነበረ እንጂ ሁለት ሦስተኛው የሀገሪቱ ግዛት በስደት ላይ በነበሩት ንጉሠ ነገሥት ደጋፊዎች እጅ ነበር። እንዲሁም ከፍተኛ ብዛት የነበረው የጦር ኃይል በራስ ደስታ፣ በራስ እምሩ፣ በጄኔራል በየነ መርድ፣ በጄኔራል ገብረማርያም፣ በጄኔራል መኩንን ወሰን፣ በጄኔራል ፍቅረማርያም፣ በጄኔራል ባልቻ፣ በፊታውራሪ በሀደገበሬ፣ በፊታውራሪ ሺመልስ፣ በሻለቃ አስፋው እንዲሁም አሥራ ሁለት በሚሆኑ በሌሎች መኩንኖች አዛዥነት ተሰባስቦ በጎጃም፣ በሸዋ፣ በጅማ፣ በአርሚያ፣ በሲዳሞና በሐረርጌ ነበሩ። ነገር ግን ሌሎች አያሌ መሪዎች ለምሳሌ ራስ ኃይሉ ተክለሃይማኖት፣ ራስ ከበደ መንገሻ እና ደጃዝማች አየሱ ብሩ ራሳቸውንና ሠራዊታቸውን በጣልያን መንግሥት ሥር አድርገው ነበር።

በግንቦት 22 ቀን 1936 ዓ.ም. ሁኔታው እጅግ በጣም አሳሳቢ በነበረበት ወቅት ማርሻል ባዶግሊዮ (መሶሎኒ በግንቦት 9 ቀን 1936 ዓ.ም. የመጀመሪያው በኢትዮጵያ የቅኝ ግዛት ገዥ አድርጎ የሾመው) በራሱ ጥያቄ ወደ ጣልያን ሀገር ተመለሰ። በእሱ ቦታ ጄኔራል ሮዶልፎ ግራስያኒ ተሾመ። እሱም እጅግ በጣም አስቸጋሪ የነበረውን ሁኔታ ለማረጋገጥ ጥረት አድርጎ ነበር። መሶሊኒ የግራስያኒን ሁኔታ እንደ ማወቁ መጠን የችኮላ እርምጃዎች እንዳይወስድ መምከር ነበረበት። በዚያ ፈንታ በሰኔ 5 ቀን 1936 ዓ.ም. ልክ ማዕቀቡ በተነሣበት ማግሥት መሶሎኒ አስቸኳይ ቴሌግራም ለግራስያኒ ልኮ በዓመፀኝነት የታሰሩትን እስረኞች በመሉ እንዲረሽን አዘዘው። በተጨማሪም ሕዝባዊ ጭፍጨፋ እንዲረሽን በመርዝ ጋዝ ጥቃት ሕዝቡን በያለበት እንዲያሸብር ለገዢው ሥልጣን ሰጠው።

በ1936 ዓ.ም. መጨረሻና በ1937 ዓ.ም. መጀመሪያ ዋነኞቹ የኢትዮጵያ ትግል (ውጊያ) መሪዎች ተማረኩ። እንዳንዶቹ ደግሞ

በፈቃደኝነት እጅ እንዲሰጡ ተገደዱ። ከእነዚያ መካከል እጅግ ታዋቂ የነበሩት ወንድወሰን ካሣ በታህሣሥ 10 ቀን 1936 ዓ.ም.፣ ራስ እምሩ በታህሣሥ 15 ቀን 1936 ዓ.ም.፣ በየነ መርድ (ከንጉሠ ነገሥቱ አማቶች አንዱ) በየካቲት 20 ቀን 1937 ዓ.ም.፣ እንዲሁም ራስ ደስታ ዳምጠው በየካቲት 24 ቀን 1937 ዓ.ም. ለጣልያን መንግሥት እጃቸውን ሰጡ። በጣልያን ሀገር እንዲቆዩ ከተወሰዱት ከራስ እምሩ በስተቀር የቀሩት መሪዎች መሣሪያዎቻቸውን ካስረከቡ በኋላ ዓመፀኞች ተብለው ተረሽነዋል።

የነባር የጦር መሪዎች መውደቅና ከጦርነቱ አስቀድሞ የነበረው የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት መውደቅ የትግሉ የመጀመሪያ ክፍል መጨረሻ ሆነ። ይሁን እንጂ ወቅቱ አዳዲስ አርበኞችና መሪዎች ብቅ ያሉበት አዲስ የትግል ምዕራፍ መጀመሪያ ሆኖ እናገኘዋልን። በየካቲት 19 ቀን 1937 ዓ.ም. ሁለት ኤርትራውያን ማለትም አብርሃ ደቦጭና ሞገስ አስገደም ግራስያኒን ለመግደል መከራ አደረጉ። ከዚያ የተነሣ ግራስያኒ ብዙ ሕዝብ እንዲ ጨፈጨፍ አዘዘ። በመሆኑም በሰዎች መካከል ምንም ልዩነት ሳይደረግ በጅምላ በብዙ ሺ የሚቆጠሩ ኢትዮጵያውያን ተገደሉ። በዚያው መጠን በሺህ የሚቆጠሩ ሰዎች ከተማይቱን ለቀው ሸሹ። በውጭ ተመልካቾች እንደ ተዘገበው ያ ሸሽት ለሕዝብ ቁጥር መቀነስ ምክንያት ሆኖአል። ከእነዚያ ስደተኞች ብዙዎች ከአርበኞች፣ በተለይም በሸዋ የአርበኞች መሪ ከነበሩት ከራስ አበበ ጋር ተቀላቀሉ።

ግራስያኒን ለመግደል መከራ ከተደረገ በኋላ ወዲያውኑ ጭቆና ተጀመረ። ብዙ ሰዎች በመያዛቸውና በመገደላቸው የተነሣ አዲስ አበባ ለሁለት ቀናት ፍርሃትና ብጥብጥ ሰፈነባት። በእነዚያ ሁለት ቀናት ውስጥ ሦስት ሺህ ሰዎች በአዲስ አበባ ተገድለዋል። በመጨረሻም ማርሻል ግራስያኒ ጥቂት ቀዝቀዝ አለና የዚያ ዐይነት ሁኔታ ዳግም እንዳይነሣ ለመከላከል ይቻል ዘንድ የትግል መሪዎች የነበሩትን ሁሉ ወታደሮችም ይሁኑ የፖለቲካ ሰዎች በብዛት ወደ ጣልያን ሀገር ለማጋዝ ወሰኑ። በመጋቢት 7 ቀን 1937 ዓ.ም. አንድ መቶ ሰማንያ ሰባት ታዋቂ ሰዎች፣ ስምንት ሴቶችና ሁለት ሕፃናት እስከ ምፅዋ ድረስ በአውሮፕላን ተጓዥው የቶስካኒያ በሆነች መርከብ ወደ ናፓሊ ተወሰዱ።

በአዲስ አበባ ውስጥ ሕዝብን በጅምላ ከመጨፍጨፍና እውነት ተናጋሪዎችን ከመጨቆን ሌላ እሱን ለመግደል በተደረገው ሙከራ እጃቸው አለ ብሎ ስለ ጠረጠረ ግራስያኒ በደብረሊባኖስ መነኩሳትም ላይ የብቀላ እርምጃ ወሰደባቸው። በግንቦት 7 ቀን 1936 ዓ.ም. በጅጅጋ አንድ ቤተክርስቲያን ሲጎበኝ ስድስት ሜትር ጥልቀት በነበረው ጉድጓድ ውስጥ ከወደቀበትና እሱን ለመግደል የመጀመሪያ ሙከራ ከተደረገበት ጊዜ ጀምሮ ግራስያኒ ሁልጊዜ ካህናትን ይጠረጥራቸው ነበር። በዚያን ጊዜ እግሩንና ትክካውን ከመሰበር ለጥቂት ቢያመልጥም በደረሰበት ጉዳት ምክንያት ሐረርን ራሱ ለመያዝ የነበረው እቅድ ተጨናግፎበታል። ቅኝ ገዢው ግራስያኒ ያንን ሁኔታ ፈጽሞ አልረሳም ነበር። የኢትዮጵያን ቤተ ክህነት ድጋፍ ማግኘት ለጣልያን ጠቃሚ መሆኑን ቢገነዘብም የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ለጣልያን አገዛዝ የማትታመንና ተፃራሪ መሆኗን ያውቅ ነበር።

የጣልያን ባለሥልጣኖች ግራስያኒን ለመግደል በተቃጠበት ጊዜ የነበረውን የመነኩሳት ተሳትፎ ለማረጋገጥ ማስረጃ ሲፈልጉ ሳለ አስገደም በስደተኛው ንጉሠ ነገሥት የነፍስ አባት በነበሩት በአባ ሐና ቤት እስከ መስከረም 1936 ዓ.ም. መኖሩንና በዚያው ቤት ታደሰች እስጢፋኖስ የደቦጭ ሚስት በየካቲት 9 ቀን 1937 ዓ.ም. እንደ ነበረች ለማረጋገጥ ቻሉ። በመጨረሻም በዚያ ባልተጣራ ማስረጃ መነሻነት በገዳም ውስጥ የነበሩት ሁሉ ገዢውን ለመግደል የወጣውን እቅድ ያውቁ ነበር በሚል ሰብብ የደብረሊባኖስ መነኩሳት ተከሰሱ። ግራስያኒ ስለ ደብረሊባኖስ መነኩሳት የተጻፈውን የጸጥታ ጠባቂዎች ሪፖርት የገዳሙን አባላት በሙሉ የሚመለከት አድርጎ ወሰደው። ስለሆነም ሁሉም መነኩሳት ምክትል አለቃው ገብረማርያም ወልደጊዮርጊስም ጭምር እንዲገደሉ አዘዘ። በግንቦት 21 ቀን 1937 ዓ.ም. ጄኔራል ፒየትሮ ማሌቲ ሁለት መቶ ዘጠና ሰባት መነኩሳትንና ሃያ ሦስት ሌሎች ተጠርጣሪ ግለሰቦችን በሞት ቀጣቸው።

የጣልያን ግዛት በኢትዮጵያ ከታወጀበት ጊዜ ጀምሮ ይገኛል ተብሎ የተጠበቀውን ሰላም ለማስፈን ባለመቻሉ ግራስያኒ በታህሣሥ 26 ቀን 1937 ዓ.ም. ከሥልጣን ተወገደና በምትኩ የአሕሰታ ልዑል ተሾመ። በዚያን ወቅት በአብዛኛው በሸዋ ክፍለ ሀገር እንዲሁም በደቡብ ምዕራብ ኦሮሞ-ሲዳሞ አካባቢዎችም መለስተኛ የትግል

እንቅስቃሴዎች ነበሩ። ምንም እንኳን ግምጃ ቤቶችና ቁልፍ ቦታዎች በመሠራት ላይ ያሉትን መንገዶች ተከትለው ቢመሠረቱና ከባድ ጥበቃ ቢደረግባቸውም አርበኞች ተከታታይ ችግሮች ይፈጥሩባቸው ነበር። በዓመፀኞቹ ውጊያ ምክንያት ሥራ መቋረጡ የተለመደ ሲሆን መንገድ መተላለፍ ይቻል የነበረው በተንቀሳቃሽ ወታደራዊ አጀብ ብቻ ነበር።

የአሕሰታው ልዑል አዲስ የተረከበው ኃላፊነት በጣም አሳስቦት ነበር። በመጀመሪያ ላይ የግራስያኒን የጭቆና ፖሊሲ ቢከተልም የኋላ ኋላ በጅምላ የሞት ቅጣት ከመፈጸም ይልቅ ፍርድ ሸንጎ በማቋቋምና የፖለቲካ ሁከት በማርገብ አስቀድሞ የነበረውን ሁኔታ ለማሻሻል ሞክሮ ነበር። በዚህ ዐይነት ብዙ አስረኞች ከአስር ቤት ተለቀቁ፤ በግድ ወደ ጣልያን ሀገር ተወስደው የነበሩት ብዙ ኢትዮጵያውያንም ወደ ሀገራቸው እንዲመለሱ ተፈቀደላቸው።

የተኩስ ማቆም ትእዛዝ በተላለፈበት ጊዜ በታዋቂው አርበኛ በራስ አበበ አረጋይ መሪነት የአርበኞች ንቅናቄ የሸዋን ክፍለ ሀገር በሙሉ ማዳረሱን ጣልያኖች ተገንዝበው ነበር። ነገር ግን ጣልያን በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ውስጥ ስትገባ ረገብ የነበረው ትግልና ተቃውሞ በእንግሊዞች እርዳታ ወዲያውኑ ተጠናክረ።

4.5. የቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ (1941)

በሰኔ 10 ቀን 1940 ዓ.ም. በሮም በሚገኘው በቪኔሲያ አደባባይ ከሚገኘው ፎቅ ቤት ሠንነት ላይ ሆኖ ሙሶሊኒ ጣልያን ከናዚ ጀርመን ጋር የጦር ቃል ኪዳን ገብታ እንግሊዝንና ፈረንሣይን ለመዋጋት ጦርነት ውስጥ መግባቷን በገሃድ አወጀ። ከዚህ የተነሣ ጣልያን በጣም አስቸጋሪ ሁኔታ ሲደርስባት የኢትዮጵያ አርበኞች ከረጅም ጊዜ ጀምሮ ይጠብቁት የነበረው መልካም አጋጣሚ ብቅ አለ።

ሙሶሊኒ ጣልያን በሁለተኛው የዓለም ጦርነት በይፋ መግባቷን ባወጀበት ወቅት ቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ በእንግሊዝ ሀገር በስደት ላይ ነበሩ። በሰኔ 24 ቀን 1940 ዓ.ም. ስትሮንግ የተባለ ማንነቱ ምስጢራዊ የሆነ ሰው በአንድ ትንሽ አውሮፕላን ፑል

ሐርበርግ ከተባለው አየር ማረፊያ ወደ ግብፅ በረረ። ስትሮግማለት ሌላ ሰው ሳይሆን ኃይለሥላሴ ሲሆኑ፤ የተጓዙትም ከሁለተኛ ልጃቸው ከልዑል መስፍን መኩንንና ከጸሐፊዎቻቸው ከሎሬንሶ ትእዛዝና ከወልደጊዮርጊስ እንዲሁም በኋላ ሻምበልና የእንግሊዝ ፕሮፓጋንዳ አማካሪ ሆኖ የማዕረግ እድገት ካገኘው ከጆርጅ ስቲር ጋር ነበር። የእንግሊዝ መንግሥት ከፍተኛ መያዣ ለነበሩት ንጉሠ ነገሥት በረራው ወደ ሀገራቸው የሚመልሳቸውና እንደገና ዙፋን ላይ የሚያስቀምጣቸው የመጀመሪያ ጉዞ ነበር።

አውሮፕላኑ በሰኔ 25 ቀን 1940 በእስክንድርያ አረፈ። ከዚያ በኋላ በሐምሌ 2 ቀን 1940 በባቡር ተጉዘው ወደ ካርቱም ደረሱ። ነገር ግን ንጉሠ ነገሥቱ ከሰው በተገለለና ጀቤል አውሊያ በተባለ ስፍራ አቶ ስሚዝ በሚባል ስም እየተጠሩ በመቀመጣቸው ተገዢውን ንጉሣዊ ክብር አላገኙም ነበር። ቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ ሱዳን ከገቡ ከሁለት ቀናት በኋላ በሐምሌ 4 ቀን 1940 ዓ.ም. ጣልያኖች በነበራቸው ጊዜያዊ የጦር የበላይነት በመመካት የሱዳንን ድንበር በተለያዩ አቅጣጫዎች ጥሰው በመግባት ከሰላን፤ ጋላባትንና ኩርመክን ያዙ። በተከታዮቹ ወራት የጣልያን ወታደሮች በሦስት ረድፍ በጄኔራል ናዚ አዛዥነት የእንግሊዝ ቅኝ ግዛት የነበረውን ሱማሌ ወረሩ። በስድስት ቀናትም ውስጥ አሸንፈው ያዙ። የሆነው ሆኖ ከስድስት ወራት በኋላ ጣልያኖች ከያዙት የእንግሊዝ ሱማሌ ግዛት ተባረሩ።

ይህ በእንዲሁ እንዳለ ቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ በካርቱም ቆይታቸው ወቅት ከኢየሩሳሌም፣ ከኤደንና ከኬንያ የመጡትን ታላላቅ ኢትዮጵያውያንን ተቀብለው አነጋግረው ነበር። ዳባ ብሩ ደግሞ በካርቱም አነስተኛ የሆነ የኢትዮጵያውያን ቡድን አደራጅቶ ነበር። ቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴ በሐምሌ 8 ቀን 1940 ዓ.ም. ለመላው የኢትዮጵያ ሕዝብ፣ ለሕዝብ መሪዎችና ለኢትዮጵያውያንና ለኤርትራውያን ደፈጣ ተዋጊዎች ባስተላለፉት መልእክት በእምስቱ ዓመታት ውስጥ ሁሉም ወገን ጠላትን ለመጋፈጥ ባሳየው ጀግንነትና ጽናት ምክንያት በመላው ዓለም ከሚገኙት ነፃ ሕዝቦች አድናቆትንና ድጋፍን ያገኘ መሆኑን ገልጸዋል። በተጨማሪም ንጉሡ ስቃያቸው፣ መሥዋዕትነታቸው፣ ጀግንነታቸውና ተስፋቸው መና እንዳልቀረና ነፃነትን የሚጎናጸፉበት ዕለትም እንደ ተቃረበ ከመግለጻቸውም በላይ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ታላቋ ብሪታኒያም የኢትዮጵያን ግዛቶች መልሶ ለመያዝና ቀድሞ የነበረውን ሙሉ የኢትዮጵያ ነፃነት

ለመመለስ ይቻል ዘንድ ስፍር ቁጥር የሌለውን ወታደራዊ ድጋፍ ለመስጠት ዝግጁ መሆኗን አስታውቀዋል።

የኢትዮጵያ አርበኞች፣ እንግሊዞችና ሌሎች ተባባሪ ሀገሮች ለምሳሌ ቤልጅግምና ፈረንሳይ በአንድነት በጥር 19 እና 20 ቀን 1941 ዓ.ም. በፋሽስት ጣልያን ላይ ጦርነት ከፈቱ። እንግሊዞች ውጊያ የጀመሩት ከሱዳንና ከኬንያ በኩል ነበር። በሚጀር ጄኔራል ሰር ዊልያም ፕላት የተመሩ የጦር ኃይሎች ጣልያኖችን ወጉ። በጥር ወር መጨረሻ በ1941 ዓ.ም. ኮሎኔል በኋላ ብርጋዴር የነበረው ዳንኤል ኤ. ሳንፎርድና ሻለቃ አርዴ ቻርልስ ዊንጌት ጌዲዮን የተባለ በእንግሊዞችና በኢትዮጵያውያን ወታደሮች የተቋቋመውን አነስተኛ የጦር ኃይል አየመሩ ንጉሠ ነገሥቱን አጅበው ከሱዳን ወደ ጎጃም ገቡ። በተመሳሳይ ጊዜ ሰር አለን ጁ ካኒንግሐም ከኬንያ በኩል የተደረገውን የማጥቃት ጦርነት መርቶ ነበር። ጣልያኖችም በበኩላቸው በተለይም በሱዳን በኩል የመጣውን የፕላት ሠራዊት ውጊያ ለመቋቋም በከረንና በኤርትራ አካባቢዎች ጠንካራ መከራዎችን አድርገው ነበር።

በመጋቢት ወር መጨረሻ የጌዲዮን ጦር ሠራዊት ወደ ደብረማርቆስ እየገለገለ በነበረበት ወቅት የጣልያን ሠራዊት ኤርትራን፣ ሱማሌን፣ የእንግሊዝ ሱማሌን እንዲሁም ኦጋዴንን ለቅቆ ወደ ጎንደር፣ ወደ አምባላጌ፣ ወደ ደሴና ጅማ በማፈገፈግ ጉድጓድ ቆፍሮ ተቀመጠ።

በመጋቢት 26 ቀን በ1941 ዓ.ም. ሐረር ተያዘች። በሚያዝያ 6 ቀን 1941 ዓ.ም. ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የጎጃም ክፍለሀገር ዋና ከተማ ወደ ሆነችው ወደ ደብረማርቆስ በድል አድራጊነት ሲገቡ ነባር ጠላት የነበሩ ራስ ኃይሉ ተከለሃይማኖት በይፋ እጃቸውን ለንጉሠ ነገሥቱ ሰጡ። በሌላ በኩል ደግሞ በዚያው ወቅት ጄኔራል ሰር አለን ካኒንግሐም አዲስ አበባን ያዙ። አርባ ሺህ የሚሆኑ ጣልያኖች ገና በከተማይቱ ውስጥ ስለ ነበሩ ንጉሠ ነገሥቱ በፍጥነት ወደ መናገሻ ከተማቸው ቢገቡ ከፍተኛ የደም መፋሰስ ሊደርስ ይችላል በሚል ፍርሃት ለጊዜው ወታደራዊ እንቅስቃሴውን እንዲገታና ንጉሠ ነገሥቱን በደብረማርቆስ እንዲቆያቸው ጄኔራል ካኒንግሐም ለጄኔራል ዊንጌት ትእዛዝ አስተላለፈ።

በሚያዝያ 27 ቀን 1941 ዓ.ም. ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በአርደ ዊንጌትና ከተለያዩ ቡድኖች በተውጣጣ ሠራዊቱ ታጅበው በታላቅ ሥነ-ሥርዓት ወደ አዲስ አበባ እንዲገቡ ተፈቀደላቸውና ወዲያውኑ የደብረማርቆስን ከተማ ለቀቁ። በግንቦት 5 ቀን 1941 ዓ.ም. ልክ ማርሻል ባዶሊዮ አዲስ አበባ በገባበት በአምስተኛ ዓመት ንጉሠ ነገሥቱ ወደ አዲስ አበባ ሲገቡ ጄኔራል ካኒንግሃም፣ ሌሎች የእንግሊዝ መኰንኖች፣ የራስ አበበ አረጋይ አርበኞችና ጠቅላላው የከተማይቱ ሕዝብ በደስታ ተቀበሏቸው።

ከ1941 ዓ.ም. እስከ 1974 ዓ.ም. ድረስ የነበረው ወቅት ዘመናዊውን የኢትዮጵያን ታሪክ ባጭሩ ይገልጻል። በአፄ ቴዎድሮስ በአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን ዘመናዊ ሥልጣኔን ወደ ኢትዮጵያ ለማምጣት የተደረጉት ጥረቶች በሃያኛው ክፍለ ዘመን በአፄ ኃይለሥላሴ ፊልጭ ቆራጭነት ተግባራዊ ሆነዋል። ኢትዮጵያ የባህር በር በማጣት ምክንያት የገጠማት ችግር በመጨረሻ ኤርትራ በመጀመሪያ በፌዴራላዊ አስተዳደር ከዚያም በ1952 ዓ.ም. ከኢትዮጵያ ጋር ስትዋሃድ መፍትሔ አገኘ። መንግሥት ሰፊ መሬት ለባለሥልጣናትና ለደጋፊዎቹ ስለ ሰጠ ብዙ ገበሬዎች በተለይም በሀገሪቱ ደቡባዊ ክፍል ይኖሩ የነበሩት ጭለኞች (ገባሮች) እንዲሆኑ አደረጋቸው። ስለሆነም ከኢትዮ-ጣልያን ጦርነት በፊት እጅግም ያልታወቀው የገበሬዎች ዓመፅ ከጦርነቱ በኋላ እየተዘወተረ መጣ። የመንግሥትን ማዕከላዊነት ለማጠናከር ለሚጠቅሙት ለመሠረተ ልማትና ለላክላይ መዋቅር ግንባታዎች እርዳታ ይሰጥ በነበረው በአሜሪካ መንግሥት ላይ የኢትዮጵያ መንግሥት ይበልጥ ጥገኛ እየሆነ ሄደ።

ከፍተኛ ደረጃ የደረሰው ባላባታዊ ሥርዓት የራሱን ሞት የሚያፈሩ ዘሮች ተሸክሞ ነበር። ሥልጣን በንጉሠ ነገሥቱ እጅ ብቻ ስለ ነበር የሀገሪቱን የሶሲዮ-ኢኮኖሚ የልማት መንገድ ጠራጊ በመሆን ፈንታ የግል ማንነትን ለማረጋገጥ በመዋሉ ተቃውሞ አነሣ። ተቃውሞ በተለያዩ አቅጣጫ ይመጣ ነበር። ይበልጥ የነቁት የአገዛዙ ሥርዓት አባላት ይመጣል ብለው የገመቱትን መቅሰፍት (የሀገሪቱን ውድቀት) ለመከላከል ንጉሡን ከሥልጣን ለማውረድ አሴሩ። ተማሪዎች ሥር-ነቀል ለውጥ እንዲመጣ ቆራጥ ትግል ያካሂዱ ነበር። በመጨረሻ የንጉሠ ነገሥቱ ወታደሮች ራሳቸው በንጉሡ ላይ ተነሡና አመፁ። የ1960 ዓ.ም. አመፅ

ሲከሸፍ በ1974 ዓ.ም. የተደረገው የኢትዮጵያ አብዮት ግን ድል መታና የቀዳማዊ አፄ ኃይለሥላሴን መንግሥት ገረሰ።

መ. የአቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሁለተኛው ክፍል (1899-1904)

በዚህ ክፍል አቡነ ከኻኝ እንደ ሞቱ ወዲያውኑ አባ እንድርያስ ጃሮሶ ለጽጽስና መታጨታቸውን፣ ወደ አውሮጳ ያደረጉትን ጉዞ፣ ልዩ ልዩ ማህበራዊና ሐዋርያዊ ተግባሮቻቸውን፣ ከላዛሪስት ማኅበር ጋር የነበራቸውን ክርክር፣ ወደ ከፋ ያደረጉትን ሐዋርያዊ ጉዞና ወደ ሐረር መመለሳቸውን እንመለከታለን።

1. የአባ እንድርያስ ጃሮሶ ለጽጽስና መታጨት (1900)

አቡነ ከኻኝ ሲሞቱ የኦሮሞ ሀገረስብከት ጊዜያዊ ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ ሆነው የሠሩት አባ እንድርያስ ጃሮሶ ነበሩ። ነገር ግን በነሐሴ 7 ቀን 1899 ዓ.ም. ለትውልድ ቀዩ ቆምላቸው በጻፉት ደብዳቤ አቡነ ከኻኝ እያረጁ ስለ ነበረ ተተኪያቸውን የመምረጡ ጉዳይ ቀዳሚ ተግባራቸው እንደሚሆን ጽፈው ነበር። ራሳቸው የአቡነ ከኻኝ ተተኪ ለመሆን በእጩነት ለመቅረብ እንደማይፈልጉ ለአለቆቻቸው መጻፋቸውንም በደብዳቤአቸው ገልጸው ነበር። ዳሩ ግን የአቡነ ከኻኝ ተተኪ ጥያቄ ማብራራት በማይቻል አኳኋን «የፈሩት ይደርሳል» እንደሚሉት ሆነ። በሚያዝያ 19 ቀን 1900 ዓ.ም. አባ እንድርያስ ጃሮሶ የሶአትራ ጳጳስና የኦሮሞ ሀገረ ስብከት ሐዋርያዊ አስተዳዳሪ ሆነው መመረጣቸውን የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅት በአዋጅ አስታወቀ።

በግንቦት 25 ቀን 1900 ዓ.ም. ከሐረር ለካፑቺን ማኅበር ጠቅላይ አለቃ በጻፉት ደብዳቤ አባ እንድርያስ ስለ መሾማቸው በጋዜጦች አማካይነት መስማታቸውንና በሚያዝያ 19 ቀን 1900 ዓ.ም. ከተሾሙት ሠላሳ ዘጠኝ ጳጳሳት አንዱ መሆናቸውንም ጠቅሰው ነበር። በደብዳቤያቸው ላይ እንደ ገለጹት ጳጳስ ሆነው መሾማቸውን ሲሰሙ አባ እንድርያስ ተደናግረው ነበር። ምክንያቱም ቀደም ብለው የጻፉአቸው የተቃውሞ ደብዳቤዎቻቸው በግምት

ውስጥ ይገባሉ ብለው አምነው ነበር። ለዚያ ኃላፊነት ብቁ አለመሆናቸውን በመግለጽ የጽሑፍና ማዕረግ ላለመቀበል የመጨረሻና ወሳኝ የተቃውሞ ደብዳቤ ለማቅረብ ኃሊናቸው እንዳስገደዳቸው እንደገና በግልጽ አስታወቁ።

አባ እንድርያስ ጃሮሶ በሰኔ 15 ቀን 1900 ዓ.ም. ለካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ከሐረር በጻፉት ደብዳቤ የኦሮሞ ሀገረሰብነት ጳጳስ ሆነው በመሾማቸው የተሰማቸውን ደስታ በመግለጽ በግንቦት 17 ቀን 1900 ዓ.ም. ስለ ጻፉላቸው ደብዳቤ ምስጋና አቅርበዋል። በደብዳቤአቸው የጽሑፍ ሹመታቸው ፍላጎታቸውን የሚፃረርና ከአቅማቸውም በላይ የሆነ ነገር መሆኑን አባ እንድርያስ አበክረው አመልክተው ነበር። ስለሆነም ሹመታቸውን እንዲለቁ ከበላይ አለቆቻቸው ይፈቀድላቸው ዘንድ እንደገና ተማፅነው ነበር። በመጨረሻ በነሐሴ 2 ቀን 1900 ዓ.ም. ለኦሮሞ ሀገረሰብነት ሐዋርያዊ አስተዳደሪነት አባ ኢያቂምን ወክለው በካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ አለቃ ትእዛዝ መሠረት ወደ ሮም ሄዱ።

አባ እንድርያስ በነሐሴ 31 ቀን 1900 ዓ.ም. ለጠቅላይ አለቃ ከጻፉት ደብዳቤ ለመረዳት አንደሚቻለው እሳቸው ወደ ሮም የደረሱት በነሐሴ 30 ቀን 1900 ዓ.ም. ነበር። እዚያም እንደ ደረሱ በቀጥታ ወደ ካቶሊክ ማኅበር ጠቅላይ ጽሕፈት ቤት ሄደው ለጽሑፍ ኃላፊነት የማይገቡና ብቃትም የሌላቸው መሆናቸውን በድጋሚ አስረድተዋል። ከዚያም በኋላ ከቴርዞሪዮው አባ ቀሌሜንጦስ ጋር ሆነው ወደ ሚሲዮናውያን ጉዳይ መምሪያ ኃላፊ ዘንድ ሄደው ነበር። አባ እንድርያስ በመስከረም 7 ቀን 1900 ዓ.ም. ከሮም ለትውልድ ቀዬ ቆምሳቸው በጻፉት ደብዳቤ ከነሐሴ 30 ቀን 1900 ዓ.ም. ጀምሮ በሮም መሆናቸውንና የጽሑፍ ኃላፊነት ላለመቀበል ያቀረቡት ተቃውሞ ሁሉ የበላይ አለቆቻቸውን ውሳኔ ለማስቀየር አለመቻሉን አስረድተው ነበር። በማያያዝም የቅብዕተ ጽሑፍናቸው በመስከረም 17 ቀን 1900 ዓ.ም. በቅዱስ ፍራንሲስ ቅንዋት በዓል ዕለት ሲፈጸም እንደሚችል ለትውልድ ቀዬ ቆምሳቸው ገልጸው ነበር።

ነገር ግን የአባ እንድርያስ ጃሮሶ ቅብዕተ ጽሑፍና የተፈጸመው በመስከረም 16 ቀን 1900 ዓ.ም. በእመቤታችን ሰባት ሐዘናት በዓል ዕለት በሮም ከተማ በቪቶሪዮ ቪኔቶ መንገድ በሚገኘው ያለ

አዳም ኃጢአት የተፀነሰች የእመቤታችን ማርያም የካቶሊክ ቤተክርስቲያን በካርዲናል ጎቲ እጅ ነበረ። ቅብዕተ ጽሑፍናቸው ሲፈጸም ረዳት ጳጳስ ሆነው ያገለገሉት ብፁዕ ሊቀ ጳጳስ አቡነ ኮንስታንቲኒ እና ብፁዕ አቡነ ናርዲ ነበሩ። ከቱሉዝ የተላኩት ሁለት ተወካዮች ማለትም አባ ማርያም አንቷንና አባ ሄለር የደረሱት የቅብዕተ ጽሑፍናቸው ሥነ-ሥርዓት ሊያልቅ ሲል በመጨረሻው ቡራኬ ጊዜ ነበር።

ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ በመስከረም 23 ቀን 1900 ዓ.ም. ከሮም ለትውልድ ቀዬ ቆምሳቸው በጻፉት ደብዳቤ በመስከረም 20 ቀን 1900 ዓ.ም. ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ሌዎኔ አሥራ ሦስተኛ በግል ተቀብለው እንዳነጋገሩአቸው አስታውቀው ነበር። በውይይቱም ወቅት ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ለተመረጡበት ሐዋርያዊ ኃላፊነትና ክብር ብቁ አለመሆናቸውን እንደገና ለርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ተናግረው ነበር። ዳሩ ግን ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ክህነት ሲቀበሉ ብቁ እንዳልነበሩ ሁሉ ጳጳስ ሲሆኑም ብቁ እንዳልነበሩም ነገሩአቸው። ምክንያቱም በእግዚአብሔር ፊት ማንም ብቁ አይደለምና በማለት ሞትም ቢሆን ሳይፈሩ በትሕትህ ሥራቸውን እንዲቀጥሉ አበረታቱአቸው። በዚያን ጊዜ ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶም በእግዚአብሔር ድጋፍ በርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ቡራኬና ጸሎት ነፍሳትን ለማዳን ማገኛቸውንም ችግርና መሥዋዕትነትን ለመቋቋም ዝግጁ መሆናቸውን ለርእሰ ሊቃነ ጳጳሳቱ ገለጹ።

በ1900 ዓ.ም. በመስከረም 26 እና 27 መካከል ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ወደ አሲዚ ሄደው በቅዱስ ፍራንሲስኮስ መቃብር ላይ ጸሎት አደረሱ። በመስከረም 29 ቀን በሮም የወንጌል ስብከትና ስርጭት ድርጅትና በካቶሊክ ጠቅላይ አለቃ መካከል በተደረገው ስምምነት መሠረት ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ከሀገረሰብነታቸው አካባቢ የተወሰነውን ክፍል ይዘው ከሚገኙት የኮንሶላታ ማኅበር ጋር የሥራ አካባቢና ድንበር ጉዳይ ለመነጋገር ወደ ቶሪኖ ሄዱ።

2. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ በፈረንሳይ ሀገር (1900)

ቅብዕተ ጽሑፍና ከተቀበሉ በኋላ ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ለአሥራ አምስት ቀናት ያህል በጣልያን ሀገር ከቆዩ በኋላ

በመስከረም ወር መጨረሻ ላይ ወደ ፈረንሳይ ሀገር ሄዱ። ከጥቅምት 1 እስከ 4 በነበሩት ቀናት ስለ ኦሮሞ ሀገረሰብነት ጉዳይ በሊዮን ከሚገኘው የወንጌል ስብከትና ስርጭት ቅርንጫፍ ጽ/ቤት ጋር ተነጋግረዋል። ከጥቅምት 5 እስከ 11 1900 ዓ.ም. ድረስ ደግሞ በፓሪስ ከሚመለከታቸው የቤተክርስቲያን መሪዎች ጋር ውይይት አካሂደዋል።

ከጥቅምት 12 እስከ 27 ቀን 1900 ዓ.ም. ድረስ ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ በተወለዱበት አካባቢ በቪንዴ ቆይታ አድርገዋል። ወደ አካባቢያቸው ሲደርሱ በመጀመሪያ የገብኙአቸው የትውልድ ሀገረሰብነታቸው የሉሶን ጳጳስ የነበሩትን ብፁዕ አቡነ ካቶንን ነበር። በዚያ አጋጣሚ በትውልድ መንደራቸው ቅዱስ ማርስ ዴ ፕሬንና ሻቫንን ጎብኝተዋል። በጥቅምት 13 ቀን 1900 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ወደ ትውልድ መንደራቸው በመኪና ሲደርሱ ከአካባቢው ቁምስናዎች ከአብዛኞቹ የመጡት ቆሞሶች ተቀብለዋቸዋል። በአቀባበሉ ሥነ-ሥርዓት ላይ ቀድሞ የቅዱስ ማርስር ዴ ፕሬ ቆሞስና አቡነ እንድርያስ ጃሮሶን ከልጅነታቸው ጀምሮ ይከታተሏቸው የነበሩት አባ ከሌቶንም ነበሩ። የከተማይቱ ከንቲባ አቶ ዴ ፓንሊም ለብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ክብር ገግግር አድርገዋል።

ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ በቪንዴ ቆይታቸው ወቅት ለሐዋርያዊ አገልግሎታቸው ትኩረት ከመስጠት ከቶ አልተዘናጉም ነበር። ለኦሮሞና ለሉማሌ ሕዝቦች ትምህርት ቤቶች ለማሠራት ምኞት ነበራቸው። ምክንያቱም ሰዎችን ወደ ክርስትና እምነቱ በመምራት ረገድ ት/ቤቶች ጥሩ ውጤት የሚያስገኙ መሣሪያዎች መሆናቸውን ተገንዝበው ነበር። ስለሆነም በሀገረሰብነቱ ውስጥ ለመክፈት ስላስቡአቸው ት/ቤቶች ጉዳይ ለመወያየት የወጣቶች ትምህርት ዋነኛ ዓላማው ወደ ነበረው ወደ ቅዱስ ገብርኤል ወንድሞች ማኅበር ሄዱ። የማኅበሩ ጠቅላይ አለቃ ከነበሩት ከወንድም ማርሻል ጋር ለመነጋገር ወደ ቅዱስ ሎረንሶ ወደ ተባለው መንደር ሄዱ። ወንድም ማርሻልም ሁለት ት/ቤቶችን ማለት አንዱን በሐረር ሌላውን በጅቡቲ እንዲከፍቱ አራት ወንድሞችን ወደ ኢትዮጵያ ለመላክ ከአቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ጋር ተስማሙ።

በኅዳር 1 ቀን 1900 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ በቱሉዝ ነበሩ። ከዚያም ወደ ሉርድ ሲሄዱ እግረ መንገዳቸውን በባዮን የሚገኘውን የካፑቺን ገዳም ጎብኝተዋል። ወደ ካርካሶንም ጎራ ብለው በብፁዕ አቡነ ካቶን መቃብር ላይ ጸሎት አድርገዋል። ከዚያ ወደ ፓሪስ ሄደው በጅቡቲ ስለሚሠራው ት/ቤት ጉዳይ ከኢትዮ-ፈረንሳይ ባቡር ኩባንያ ፕሬዝዳንት ጋር ተነጋግረዋል። እንዲሁም የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን ተልእኮ ይደግፉ የነበሩትን የፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር ዴልካሴንም አነጋግረዋቸዋል። አጠር ያለ ጉብኝት በሊዮን ካደረጉ በኋላ በታህሣሥ 3 ቀን 1900 ዓ.ም. ከዘጠኝ ሚሲዮናውያን (እምስት የካፑቺን ማኅበር አባላትና አራት የቅዱስ ገብርኤል ማኅበር ወንድሞች) እንዲሁም ከሁለት ከሀገር ተወላጅ ፍራንሲስካውያት ደናግል ጋር ወደ ኢትዮጵያ ጉዞ ለመጀመር ወደ ማርሴይ ሄዱ። በታህሣሥ 10 ቀን 1900 ዓ.ም. እምስት አባላት የሚገኙበት የመጀመሪያው ቡድን በጀልባ ጉዞውን ጀመረ። የቀሩት ስድስት አባላትና ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ደግሞ በታህሣሥ 25 ቀን 1900 ዓ.ም. ከማርሴይ ተነሡ። በጥር ወር መጀመሪያ በ1901 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ አብረዋቸው ከተጓዙት ጋር ወደ ጅቡቲ ደረሱ። የቅዱስ ገብርኤል ወንድሞች ማኅበር አለቃ ወንድም ስፕሪያናስም አብረዋቸው ነበር። በየካቲት 11 ቀን 1901 ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ወደ ሐረር ደረሱ።

3. የብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ልዩ ልዩ ተግባሮች (1901-1902)

ብፁዕ አቡነ እንድርያስ ጃሮሶ ከቅብዕተ ጽጽስናቸው በኋላ ከአውሮጳ ወደ ሀገረሰብነታቸው ሲመለሱ ልዩ ልዩ ማኅበራዊና ወንጌላዊ ተግባሮችን ለማከናወን አቀዱ። በዚህ ክፍል እንደምናየው ዘመናዊ ት/ቤቶችን ሠርተዋል። የቅዱስ እንጦንዮስ የሥጋ ደዌ ሕመማን ማዕከልን አቋቁመዋል። ብፁዕነታቸው ከላዛረስት ማኅበር ጋር የሀገረሰብነቱን ወሰን በተመለከተ ተደራድረዋል። ለሐዋርያዊ አገልግሎት ወደ ከፋ ክፍለ ሀገር ተጉዘውም ነበር። የቅዱስ አልላዘርን ማተሚያ ቤት አቋቁመዋል። እንዲሁም የሀገር ተወላጅ ፍራንሲስካውያት ደናግል ማኅበር መሥርተዋል።